

Özəl Hərbi və Təhlükəsizlik Şirkətlərinin Fəaliyyətlərini Tənzimləyən Qanunvericilik Vasitələri üzrə Rəhbər Vəsait

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Federal Department of Foreign Affairs FDFA

DCAF

a centre for security,
development and
the rule of law

Özəl Hərbi və Təhlükəsizlik Şirkətlərinin Fəaliyyətlərini Tənzimləyən Qanunvericilik Vasitələri üzrə Rəhbər Vəsait

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Federal Department of Foreign Affairs FDFA

DCAF

a centre for security,
development and
the rule of law

DCAF HAQQINDA

Silahlı Qüvvələr Üzərində Demokratik Nəzarət üzrə Cenevrə Mərkəzi(DCAF-The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces) beynəlxalq fond olub,beynəlxalq ictimaiyyətə təhlükəsizlik sektorunda yaxşı idarəçilik qurmağa və islahatlar aparmağa kömək edir. DCAF təhlükəsizlik sektorunda təsirli demokratik idarəçiliyi təşviq etmək üçün ölkədaxili məsləhətlər verir və praktiki yardım proqramlarını dəstəkləyir,norma və standartlar hazırlayır və təşviq edir,siyasi tədqiqatlar aparır və demokratik təhlükəsizlik idarəçiliyi təşviq etmək üçün yaxşı praktikalar və tövsiyələr müəyyənləşdirir.

www.ppps.dcaf.ch

P.O. Box 1360

Switzerland

Təşəkkürlər

Müəlliflər kitabçanın üzə çıxmasında öz fikirlərini bildiren və ekspert baxışları keçiren müxtəlif fərdlərə,ölkələrə və təşkilatlara öz təşəkkürünü bildirir. Bu cür vəsaitin hazırlanması İsveçrə Xarici İşlər Nazirliyinin Beynəlxalq Hüquq Direktorluğunun dəstəyi ilə mümkün olmuşdur.

Üz qabığı: Nagel Photography

Dizayn: Alise Lake-Hammond

2016 DCAF

"Azərbaycan dilindəki tərcüməni mülki-hərbi münasibətlər üzrə tədqiqatçı-alim Elxan Mehdiyev redaktə etmişdir". Bakı - 2017

İzahat:

Bu vəsaitin içindəkilər təhsil məqsədilə və başqa gəlirsiz məqsədlərlə sərbəst şəkildə istifadə oluna bilər və surəti çıxarıla bilər,ancaq o şərtlə ki,bu vəsaitdən istənilən istifadə zamanı DCAF Rəhbər Vəsaiti əsas mənbə kimi göstərsin.Bu vəsaitdə ifadə olunan fikirlər sadəcə müəlliflərə aiddir və ya isnad edilən və təmsil edilən təşkilatın rəyləri ilə üst-üstə düşməyə bilər.

Rəhbər Vəsaitdə ifadə olunan Yaxşı Praktikalər və Tövsiyələr heç də təlimat mənasında deyil. Onların faydalı,istifadə oluna bilməsi və yerli xüsusi şəraitə uyğun olub-olmaması yerlərdəki şərait baxımından istifadəçidən asılıdır. DCAF və müəlliflər heç bir halda bu vəsaitin gətirdiyi itkiyə və ya vurduğu zərəmə görə hər hansı istifadəçi qarşısında və ya bu vəsaitin içindəki məlumatlara arxalanan üçüncü tərəf qarşısında məsuliyyət daşımır.

İÇİNDƏKİLƏR

İxtisar Edilmiş Adların Siyahısı.....	4
Terminologiya	5
Giriş.....	9
1.Vəsaitin məqsədləri.....	9
2.Məsələnin tarixi.....	9
3. Bu Vəsaitin istifadəçiləri kimdir ?.....	10
4. Nəyə görə bu Vəsait Parlamentarlar və Qanunvericilər üçün əhəmiyyət daşıyır?.....	10
5.Özəl Hərbi və Təhlükəsizlik Şirkətləri Sahəsi üçün Həllədiçi Problemlər nədən ibarətdir.....	10
6. Bu Vəsaitdən necə istifadə etməli?.....	11
Problemlərin Siyahısı.....	13
1. Qanuvericiliyin Əsas Prinsipləri	19
2. İzn verilən və Qadağan edilən Fəaliyyətlər.....	25
3. Özəl Hərbi və Təhlükəsizlik Şirkətləri Sənayesi qarşısında məsul olan orqanlar.....	35
4. Özəl Hərbi və Təhlükəsizlik Şirkətlərinə Səlahiyyət verilməsi,Lisenziya verilməsi və Qeydiyyatı alınması.....	41
5. Özəl Hərbi və Təhlükəsizlik Şirkətlərinin Təhlükəsizlik yoxlamasından keçirilməsi, onların Seçilməsi və onlarla Müqavilə imzalanması	47
6. Özəl Hərbi və Təhlükəsizlik Şirkətlərinin öhdəlikləri və onların şəxsi heyəti.....	53
7. Hesabatlılıq və Zərərçəkənlər qarşısında Təsirli Tədbirlər.....	59

İxtisar edilmiş adlar

Mülki cəmiyyət təşkilatları	MCT
Avropa Birliyi	AB
Xarici Ölkələrdə Təmin edilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt (İsveçrə)	XÖÖT
Silahlı Qüvvələr Üzərində Demokratik Nəzarət üzrə Cenevrə Mərkəzi	DCAF
Beynəlxalq Davranış Kodeksi Assosiasiyası	BDKA
Özəl Təhlükəsiz Xidmətləri Təminatçıları üçün Beynəlxalq Davranış Kodeksi	BDK
Beynəlxalq Qırmızı Xaç Cəmiyyəti	BQXC
Beynəlxalq Humanitar Qanunu	BHQ
Beynəlxalq İnsan Hüquqları Qanunu	BİHQ
Beynəlxalq Təşkilat	BT
Daxili İşlər Nazirliyi	DİN
Silahlı münaqişə zamanı özəl hərbi və təhlükəsizlik şirkətlərinin əməliyyatları ilə əlaqədar Dövlətlər üçün uyğun beynəlxalq hüquqi öhdəliklər və yaxşı praktikalar üzrə Monro Sənədi	MS
Qeyri Hökumət Təşkilatları	QHT
Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı	NATO
Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı	ATƏT
Özəl hərbi və təhlükəsizlik şirkəti	ÖHTŞ
Özəl təhlükəsizlik şirkəti	ÖTŞ
Özəl Təhlükəsizlik Sənayesini Nizamlayan Orqan (Cənubi Afrika)	ÖTSNO
Superintendencia Nacional de Control de Servicios de Seguridad, Armas, Municiones y Explosivos de Uso Civil (Peru)	SUCAMEC
Birləşmiş Millətlər Təşkilatı	BM
Təhlükəsizlik və İnsan Hüquqları üzrə Könüllü Prinsiplər	KP
İnsan hüquqlarını pozmaq və xalqların öz müqəddəratını ifadə etməsinə mane olmaq vasitəsi kimi mizdlulardan istifadə ilə əlaqədar İşçi Qrupu	MİQ

Terminologiya

Səlahiyyət /Lisenziya

Bu rəhbər vəsaitin məqsədləri üçün, bu termin, əvvəlcədən müəyyən edilmiş format və maddi ehtiyatlar tələblərinə riayət edən, hər hansı şirkətə işləmək hüququ verən istənilən növ sistemə isnad edir. Səlahiyyət və lisenziya bəzən icazə kimi də başa düşülür.

Mürəkkəb şəraitlər:

Bu vəsait mürəkkəb şəraitlər dedikdə, BHQ –nun müddəaları daxilində təbii fəlakət və ya silahlı münaqişə nəticəsində qanun aliliyi köklü dərəcədə pozulduğu hallarda və burada vəziyyəti idarə etmək üçün dövlətin səlahiyyəti azaldığı, məhdudlaşdığı və ya mövcud olmadığı hallarda narazılıq və ya qeyri sabitlikdən keçən və ya qeyri sabitlikdən bərpa olunan sahələri nəzərdə tutur.

Müqaviləyə girən Tərəf:

ÖHTŞ-in xidmətləri ilə birbaşa müqaviləyə girən Dövlət müqaviləyə girən tərəf adlanır, o cümlədən, uyğun olduğu halda, bu cür ÖHTŞ-in başqa ÖHTŞ-i ilə alt-müqaviləyə girdiyi hallar da bu qəbildəndir.

Azadlıqdan məhrum etmə/ saxlanma:

İki cür əsas saxlanma növü vardır: cinayət xarakterli və cinayət xarakterli olmayan (məsələn, silahlı münaqişələr zamanı təhlükəsizlik səbəblərindən mülki əhalinin düşərgələrə yığılması və ya silahlı münaqişədən kənar yerlərdə müxtəlif səbəblər üzündən həyata keçirilən inzibati saxlanma). Cinayət xarakterli saxlanma cinayət məəcəlləsi tərəfindən müəyyən edilən və həbslə cəzalandırılmaqda iddia edilən və ya günahkar sayılan fərdin saxlanması adlanır. Düşərgələrə yığılma və ya inzibati saxlanma icra orqanı tərəfindən-məhkəmə tərəfindən yox- təşəbbüs edilən/əmr edilən azadlıqdan məhrum edilmə kimi müəyyən edilir və bu zaman həmin fərdə cinayət işi qaldırılmaz.

Döyüşlərdə birbaşa iştirak:

Bu termin münaqişə tərəfinin birini dəstəkləyib digərinə qarşı çıxış edən, döyüş əməliyyatlarında birbaşa iştirak edən və ya hərbi əməliyyatlara birbaşa təsir edən və ya düşmənin imkanlarına təsir edən və ya qorunan əhaliyə və obyektlərə zərər vuran termin mənasındadır. BHQ-a görə mülki əhali hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirak etmədiyi hallarda qorunmalı və hücumla məruz qalmamalıdır¹(3).

Doğma Ölkə

Doğma ölkə dedikdə ÖHTŞ-nin qeydiyyatı alındığı və ya həmin ölkədə hüquqi cəhətdən formalaşdırıldığı ölkə sayılır. Doğma ölkə ÖHTŞ-nin vətəndaşlığı olduğu ölkədir.

Özəl təhlükəsizlik xidməti təminatçıları üçün beynəlxalq davranış kodeksi(BDK)

Monro Sənədinin maddələrindən istifadə edərək BDK özəl təhlükəsizlik şirkətləri ilə birbaşa məşğul olur. Bu sənəd, imza atan şirkətlərdən “Təhlükəsizlik Xidmətlərinin qanun aliliyini qoruması, bütün insanların insan hüquqlarına hörmət edilməsi, bütün müştərilərin maraqlarının qorunması kimi məsul maddələrə” sadıq qalması tələb edir. BDK əsasən mürəkkəb şəraitlərdə çalışan təhlükəsizlik xidmətlərinə tətbiq edilir, lakin standartlar və tövsiyələr qeyri-mürəkkəb şəraitlərə də tətbiq edilir. Onun idarəedici orqanı ,BDKA, çoxsaylı –maraqlı tərəf təşəbbüsü olub üç hissədən ibarətdir və Dövlətləri, ÖHTŞ-i və qeyri-dövlət təşkilatlarını təmsil edir. BDKA-nın mandatu, aşağıdakılar vasitəsilə, BDK-nın yerinə yerinə yetirilməsini təşviq etmək, idarə etmək və gedişi izləməkdən ibarətdir:

- Üzv şirkətlərin BDK standartlarına uyğun olmasını təsdiqləmək;
- Üzv Şirkətlərin fəaliyyətlərinin BDK standartlarına riayət etməsi haqqında hesabat vermək, müşahidə aparmaq və qiymətləndirmək;
- BDK-nın iddia edilən pozuntuları ilə bağlı şikayətləri idarə etmək .

Beynəlxalq Humanitar Qanun(BHQ)

BHQ beynəlxalq hüququn bir qoludur və o silahlı münaqişənin təsirlərini məhdudlaşdırmağa çalışan qaydalar müəyyən edir və silahlı münaqişədə iştirak etməyən və ya bir daha iştirak etməyən şəxsləri qoruyur. BHQ, müharibə metodları və vasitələrini məhdudlaşdırır. BHQ beynəlxalq və ya beynəlxalq olmayan silahlı münaqişə hallarında tətbiq edilir (BHQ tərəfindən müəyyən ediləni kimi). BHQ, müxtəlif müqavilələrin, o cümlədən, 1949-cu il Dördüncü Genevrə Konvensiyasının və onun əlavə protokolunun və həmçinin, adi beynəlxalq hüququn bir hissəsidir².

Beynəlxalq İnsan Hüquqları Qanunu(BİHQ)

BİHQ, ölkələr üçün insan hüquqlarına hörmət edilməsi, insan hüquqlarının qorunması və bu hüquqların həyata keçirilməsi üçün öhdəliklər müəyyənləşdirir. BİHQ beynəlxalq qaydalar toplusu olub müqavilələr və ya vərdişlər əsasında yaranmışdır və onun əsasında, fərdlər və qruplar hökumətlərdən müəyyən davranış və ya faydalar gözləyirlər və/və ya onlara iddia edirlər. Bir sıra beynəlxalq insan hüquqları müqavilələri və başqa vasitələr insan hüquqlarına hüquqi don geyindirir³.

Düşərgələrə yığılma(silahlı münaqişə zamanı):

Düşərgələrə yığılma və ya inzibati saxlanma icra orqanı tərəfindən-məhkəmə tərəfindən yox- təşəbbüs edilən/əmr edilən azadlıdan məhrum edilmə kimi müəyyən edilir və bu zaman həmə fərdə cinayət işi qaldırılmaz. Düşərgələrə yığılma istisna nəzarət tədbiri olub silahlı münaqişə zamanı təhlükəsizlik səbəblərindən doğan hal kimi icra orqanı tərəfindən verilə bilər. Düşərgələrə yığılma, cinayət prosesinin faktiki olaraq mümkün olduğu hallarda ayrı-ayrı fərdlər üçün cinayət prosesi kimi istifadə oluna bilməz. Belə düşərgədə saxlanılan mülkilər saxlama səbəbləri aradan qalxan kimi azad edilməlidirlər. Həmçinin, Azadlıqdan məhrum etmə/ saxlanma bölməsinə bax.

Qanunvericilik

Bu vəsaitin məqsədləri üçün qanunvericilik termini, istənilən qanun, qayda, normativ sənədlər, qanun qüvvəsi olan mətnlər və ya başqa vasitələr və ya daxili şərtlərdə məcburi xarakterli olan vasitələr kimi istifadə olunur.

Muzdlu

Beynəlxalq humanitar qanuna görə muzdlu aşağıdakı kimi müəyyən edilir(1) kimsə xüsusi olaraq silahlı münaqişədə döyüşmək üçün tutulur;(2) faktiki olaraq döyüşlərdə birbaşa iştirak edir ;(3) xüsusilə,şəxsi qazanclar üçün motivasiya olunur;(4)münaqişə tərəfinin vətəndaşı olmur və ya münaqişə tərəfinin nəzarət etdiyi ərazinin sakini olmur;(5) münaqişə tərəfinin silahlı qüvvələrinin üzvü olmur;(6) münaqişə tərəfi olmayan ölkə tərəfindən göndərilməyən və həmin ölkənin silahlı qüvvələrinin üzvü olmayan olur.Bu cür tərif adətən əksər ÖHTŞ-nin üzvlərinə aid deyil.

Özəl hərbi və təhlükəsizlik şirkəti(ÖHTŞ):

ÖHTŞ-i,özlərini necə təsvir etmələrindən asılı olmayaraq ya hərbi, ya da təhlükəsizlik xidmətlərini, ya da hər ikisini təmin edən bütün şirkətləri əhatə edir.Şirkətlərin təmin edə bildiyi hərbi xidmət nümunələri aşağıdakılardan ibarətdir (ancaq bunlarla da bitmir): silahlı qüvvələrə maddi və texniki dəstək; həmçinin strateji planlaşdırma,kəşfiyyat,təhqiqat,hərbi çətinlikləri olan hərbi tədbirlər, peyk izləmələri və ya başqa əlaqədar tədbirlər. Təhlükəsizlik fəaliyyətlərinə şəxslərin və ya obyektlərin qorunması və müdafiəsi(silahlı və ya silahsız) və təhlükəsizlik məsələləri tətbiq edilən təhlükəsizlik fəaliyyətləri daxildir. Bu cür fəaliyyətlər asan şəkildə kateqoriyalaşdırılmadığından və onlar çox zaman bir-birini örtüyündən, by Vəsait boyunca ÖHTŞ-i çox zaman hərbi və təhlükəsizlik şirkətləri arasındakı ciddi delimitasiyadan qaçmaq üçün istifadə olunur. Daha sonra bu termin praktiki məqsədlər üçün istifadə olunur,çünki qanunvericilər üçün tövsiyə edilən maddələr təhlükəsizlik sənayesi spektri üzrə tətbiq edilir. Eyni zamanda geniş beynəlxalq şirkətləri və həmçinin, kiçik daxili şirkətləri qaydaya salmaq üçün bu termindən istifadə edilir.

Özəl təhlükəsizlik şirkəti(ÖTŞ)

ÖHTŞ-ə bax. Bir çox ölkələr və beynəlxalq təşkilatlar bu sahəni hərbi xidmətlər təmin edən şirkətlərə müraciət etmədən özəl təhlükəsizlik şirkətlərinə müraciət etməklə qaydaya salırlar. Bir çox başqa ölkələr ÖHTŞ-i və ÖTŞ-i bir-birindən ayırırlar. ÖTŞ-ə müraciət edən qanunvericilikdən misal çəkərkən bu Vəsaitdə ilkin terminologiyadan istifadə olunur.Lakin, ümumilikdə,bu Vəsait o ÖHTŞ-dən istifadə edəcək ki,şirkətlərin özlərini necə adlandırmasından asılı olmayaraq, onlar təhlükəsizlik xidmətləri,hərbi xidmətlər və ya hər ikisini təmsil edən ÖTŞ-i özündə cəmləşdirən olsun.

Qeydiyyatı alma

Qeydiyyatı alma çox zaman səlahiyyət vermə/lisenzia prosesinin tərkibinə salınır,lakin müstəqil olaraq da,ya əvvəlcə paralel olaraq,ya da səlahiyyət vermə/lisenzia prosesindən sonra baxıla bilər . Qeydiyyatı alma,şirkət və onun haqqında məlumatların dövlət hakimiyyətinin mandatlanmış, rəsmi qeydiyyatına salınmasını nəzərdə tutur.

Dövlətin Ərazisi

ÖHTŞ-nin iş gördüyü ərazi dövlətin ərazisi sayılır.

Silahlı münaqişə zamanı özəl hərbi və təhlükəsizlik şirkətlərinin əməliyyatları ilə əlaqədar Dövlətlər üçün uyğun beynəlxalq hüquqi öhdəliklər və yaxşı praktikalar üzrə Monro Sənədi (MS):

MS-i 2008-ci ildə 17 dövlət tərəfindən qəbul edilmişdir və İsveçrə və Beynəlxalq Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin başlatdığı birgə təşəbbüsün nəticəsidir . Bu beynəlxalq əhəmiyyətli ilk sənəddir ki, burada ÖHTŞ-lərin fəaliyyətləri ilə bağlı beynəlxalq hüquq əsasında, xüsusilə də BHQ və beynəlxalq insan hüquqları qanunları əsasında Dövlətlərin öhdəliklərini bir daha təsdiq edir. ÖHTŞ-in legitimliyi ilə əlaqədar mövqə tutmadan, MS mövcud beynəlxalq hüquqi öhdəlikləri bir daha yada salır və dövlətlərin ölkə daxili tədbirlər görərək öz öhdəliklərini yerinə yetirmələri üçün onlara istiqamət verən yaxşı praktikalar toplusu təklif edir. Bu Sənəd hüquqi cəhətdən məcbureddici sənəd deyil və yeni hüquqi öhdəliklər yaratmır.

Gücdən istifadə:

Gücdən istifadə ümumilikdə hər hansı bir fiziki məhdudiyət kimi başa düşülür və o fiziki və ya başqa məhdudlaşdırıcı cihazdan başlayaraq odlu silahların istifadəsinə qədər uzanır. Gücdən istifadə ənənəvi olaraq həm ölkədaxili və həm də beynəlxalq səviyyələrdə dövlətin ixtiyarında olur (polis və ya hərbi qüvvələr kimi).

Giriş

1. Bu Vəsaitin məqsədləri

Yaşadığımız dünya, 1990-cı illərin əvvəlindən başlayaraq, təhlükəsizliyin dövlət subyektləri tərəfindən təmin edilməsi ilə bağlı baş verən dəyişikliklərin şahidi oldu. Dövlətin çox sayda ənənəvi təhlükəsizlik funksiyaları ölkə daxilində və həm də beynəlxalq səviyyədə özəl hərbi və təhlükəsizlik şirkətlərinə (ÖHTŞ-i) həvalə edildi və burada özəl müqavilə ilə çalışanların sayının artması onları hərbi əməliyyatlarda iştirak etməyə də yaxınlaşdırdı. Bu cür dəyişiklik belə bir yeni sahənin yaranmasına gətirdi və indi onun illik dəyəri 244 milyard ABŞ dollarına çatmışdır⁴.

Gediş göstərir ki, dövlət orqanlarının, biznes subyektlərinin (hətta humanitar təşkilatların) ÖHTŞ-dən istifadəsi getdikcə artır və onlar özəl hərbi və təhlükəsizlik xidmətləri ilə müqavilələr bağlayırlar. ÖHTŞ-nin özləri də bu gün fərqli kontekstlərdə iş görürlər. Onlar başqa ölkələrdə, münaqişə zonalarında və mürəkkəb və /və ya yüksək riskli olan, amma münaqişə olmayan yerlərdə də təhlükəsizliyi təmin edə bilirlər. Lakin təhlükəsizlik xidmətlərinin və loqistik məsələlərin həvalə edilməsi davam etdiyindən (həbsxana nəqliyyatı, fərdlərin qorunması, malların və mülkiyyətin qorunması və ya izlənməsi, nağd pul köçürmələri, neft, qaz və mədən yerlərinin qorunması, tədbirlərin təhlükəsizliyi, qanun pozuntusu edənlərin monitorinqi və ya ciddi qoruma), onlar həm də ölkə daxilində getdikcə daha çox iş görürlər.

Bundan əlavə, bir sıra ÖHTŞ-ləri və ya onların heyətinin pis davranışı və ya onlara qarşı qoyulan insan hüquqları və beynəlxalq humanitar qanun pozuntuları iddialarına görə, onların fəaliyyəti getdikcə daha çox beynəlxalq diqqət çəkir. Bütün bu cür hallarda ÖHTŞ-lərin pis davranışı üçün və insan hüquqlarına mənfi təsiri üçün potensial mövcud olur. Bundan əlavə, çox sayda ölkələr bu məsələləri həll etmək üçün ölkə daxilində tələblərə cavab verən hüquqi sənədlərə malik deyillər. ÖHTŞ-nin ölkə daxilində insan hüquqlarına hörmətlə yanaşması üçün və və sonucda insan hüquqları prinsiplərinə hörmət etməsi üçün, ölkə daxili hüquqi normativ sənədlərin yaxşılaşdırılması təmin edilməlidir.

Bu Vəsaitin məqsədləri sadədir və iki vəzifədən ibarətdir:

- Mövcud ölkə qanunvericiliyi, proqramları və ən yaxşı praktikaları haqqında maarifləndirmə aparılması;
- Ölkə parlamentlərinə ÖHTŞ-i ilə bağlı ölkə qanunvericiliyinin inkişaf etdirilməsi və ya yenilənməsi istiqamətində müxtəlif yollar göstərilməsi.

2. Məsələnin Tarixi

Özəl təhlükəsizlik sahəsində normativ sənədlərin olmaması qayğılarına cavab olaraq, İsveçrə hökuməti və Beynəlxalq Qırmızı Xaç Cəmiyyəti 2006-cı ildə Monro Sənədini hazırlamaq üçün birgə beynəlxalq proses başladılar. Monro Sənədi silahlı münaqişə hallarında dövlətlərin ÖHTŞ-

i ilə bağlı öz boyunlarına götürdükleri hüquqi öhdəlikləri bir daha yada salır. Bundan əlavə, o, ölkələrin bu öhdəlikləri yerinə yetirmələri üçün tədbirlər görməsi üçün nəzərdə tutulmuş yaxşı praktikaların siyahısını verir və ölkənin parlamentarlarını və siyasi qərarvericilərini ÖHTŞ-i üçün hazırlanmış yerli qanunvericiliyin beynəlxalq öhdəliklərlə necə uyğun olub-olmadığını nəzərdən keçirmələrini təşviq edir. Bu rəhbər vəsait ağırlıqlı olaraq Monro Sənədinin göstərişlərindən və başqa aparıcı beynəlxalq sənədlərdən istifadə edir⁵ və ÖHTŞ-i fəaliyyətlərini adekvat şəkildə nizamlamaq üçün dövlətlərin üzleşdiyi problemləri müəyyən edir və parlamentarlar və qanunvericilərin ölkə səviyyəsində bu sahədə qanunlar qəbul etməsini təklif edir. Bu Rəhbər Vəsait qanunvericilər üçün beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş yaxşı praktikalara uyğun olan siyasi proqramlar və qanunlar qəbul etmələri üçün plan təklif edir.

3. Bu Rəhbər Vəsaitin istifadəçiləri kimdir ?

Bu Rəhbər Vəsait özəl hərbi və təhlükəsizlik sahəsində ölkə qanunlarını tənzimləmək üçün yeni qanunlar yaratmağa və ya mövcud qanunları yeniləməyə məsul olan parlamentarlar, qanun və siyasi qərar verənlərə yönəlmişdir. Bu vəsait həm də mövcud beynəlxalq öhdəliklər əsasında və beynəlxalq səviyyədə tanınan yaxşı praktikalardan istifadə edərək öz alqı-satqı fəaliyyətini bəyan etməyə çalışan şirkətlər üçün isnad edilən rəhbər vəsait kimi də faydalı ola bilər. Vəsait boyunca təqdim edilən ölkə praktikaları bu cür şirkətlərin fəaliyyətləri üzərində monitoring və nəzarət aparan mülki cəmiyyətlərin maariflənməsi üçün də faydalı ola bilər və ÖHTŞ-nin etikaya uyğun əməliyyatlar aparmaları üçün kriteriyaları daha da yaxşı başa düşməyə kömək edir.

4. Nəyə görə bu Vəsait Parlamentarlar və Qanunvericilər üçün əhəmiyyət daşıyır?

Təhlükəsizlik sahəsinin bu cür inkişaf edən sektorunda şəffaflıq və hesablılığa nail olmaq məqsədilə demokratik nəzarətin bərqərar olması və saxlanmasını təmin etmək üçün parlamentarlar və qanunvericilər unikal rol oynayır. Dövlətlər təmin etməlidirlər ki, təhlükəsizlik subyektləri, o cümlədən, ÖHTŞ-ləri özlərinin gündəlik fəaliyyətlərində fundamental insan hüquqlarını və ya beynəlxalq insan hüquqları qanununu pozmasınlar. ÖHTŞ-nin öz fəaliyyətlərinə məsul olmasının təmin edilməsi üçün bütün dövlətlərə həyatı əhəmiyyətli başlanğıc nöqtəsi kimi effektiv ölkə qanunvericilik sənədlərinin hazırlanması və həyata keçirilməsidir. Bu Vəsaitin məqsədi parlamentarlar və qanunvericilərə kömək edərək, beynəlxalq öhdəliklər və yaxşı praktikalara uyğun olaraq qanunlar hazırlamaq və mövcud ölkə qanunlarını yeniləməkdir.

5. Özəl Hərbi və Təhlükəsizlik Şirkətləri Sahəsi üçün Həllədicilə Problemlər nədən ibarətdir?

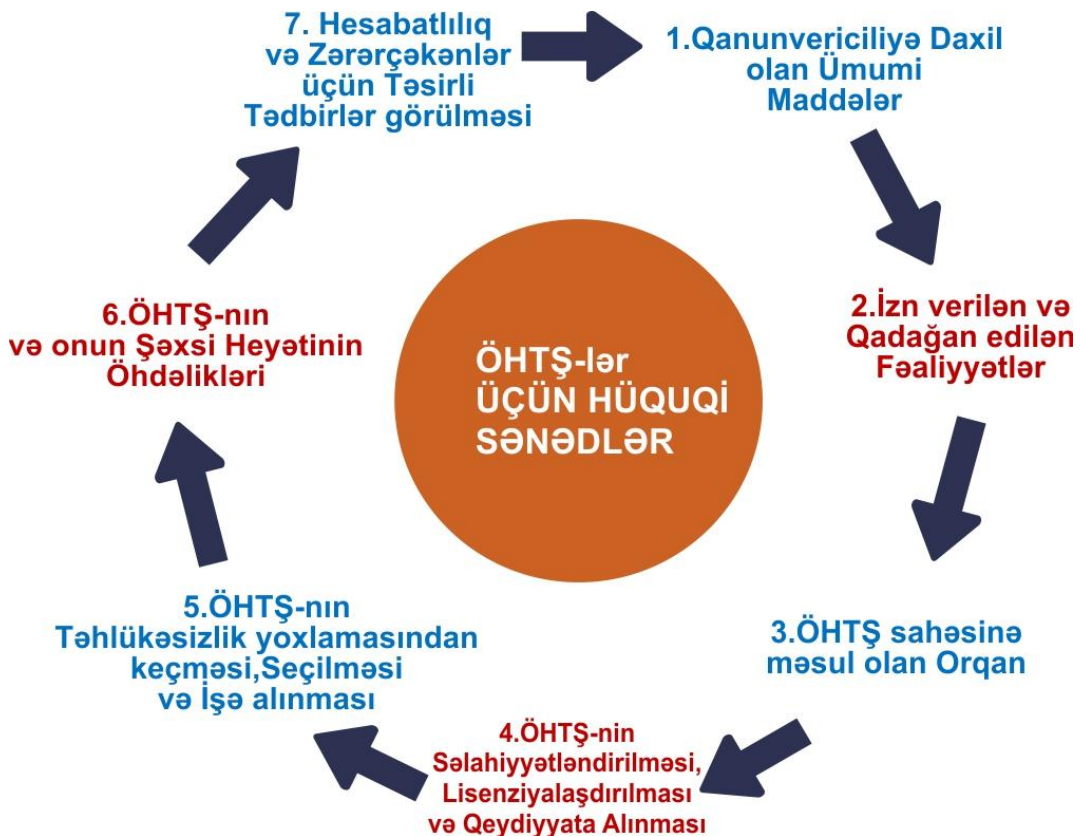
Qlobal miqyasda təhlükəsizlik landşaftı dəyişməkdə davam etdiyi bir dövrdə, effektiv normativ aktlara olan tələblər də dəyişmişdir. Bu cür hal Dövlətlər üçün də suallar yaradır, o cümlədən: hansı növ hərbi və ya təhlükəsizlik funksiyaları özəl şirkətlərə həvalə edilməlidir? Dövlət ÖHTŞ-nin fəaliyyətlərini necə monitoring etməli və ÖHTŞ-lər tərəfindən insan hüquqları pozulduqda və BHQ pozuntuları baş verdikdə dövlətin cavabı necə olmalıdır? ÖHTŞ-i və onların işçilərini kim monitoring edir? İnsan hüquqları pozuntuları baş verdikdə və ya BHQ-a riayət edilmədikdə,

Dövlət ÖHTŞ-lə necə rəftar edir və zərərçəkənlərə kömək etmək üçün hansı effektiv mexanizmlər hazırlanır?

Bundan əlavə, ölkə daxilində qeydiyyatla alınan lakin xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərən ÖHTŞ-in fəaliyyətinə əksər ölkə qanunlarının şamil edilməsi tələblərə cavab verən şəkildə təmin edilə bilmir. ÖHTŞ-nin transmilli fəaliyyətlərinin artmasını nəzərə alsaq, ölkə qanunlarının xaricdə fəaliyyət göstərən ÖHTŞ-ə tətbiqi sahəsində aydınlığın olmaması hesabatlılıq vakuumu yarada bilər. Bu cür hal, silahlı münaqişə olduğu hallarda, şirkətlərin hər hansı funksiya yerinə yetirmələri haqqında tələb olduğu halda daha da mürəkkəbləşə bilər və belə hallarda bu şirkətlərin işçilərinin silahlı münaqişədə birbaşa iştirakının ehtimalı artır. BİHQ-u və BİHQ-u və həmçinin çox sayda effektiv qanunlar, normalar və standartlar bu cür mürəkkəb suallara cavab tapmaq üçün dövlətləri yönləndirir. Lakin, mövcud ölkə qanunları Dövlətin insan hüquqları üzrə beynəlxalq öhdəliklərinin ÖHTŞ-in fəaliyyətlərinə tətbiq edilməsində və idarə edilməsinə həmişə aydın cavab tapmır. Bu cür hal insan hüquqları pozuntularının riskini artırır və xüsusilə də, məhdud imkanlar olduğu yerlərdə İHQ-u pozuntularına gətirir və ya başqa maneələr şirkətlərin hesabatlılığına xələl gətirir və ya hesabatlılığın qarşısını alır.

6. Bu Rəhbər Vəsaitdən necə istifadə etməli?

Bu Rəhbər Vəsait parlamentarlar və qanunvericilər üçün ÖHTŞ-nin tənzimləməsində ortaya çıxan həlledici problemlər ətrafında qurulmuş 7 fərqli Fəsildən ibarətdir. O tövsiyələr irəli sürür və onları da parlamentarlar milli qanunvericiliyə salır. Məqsəd qanunvericiliyin çoxtərəfli olmasının təmin edilməsi və beynəlxalq yaxşı praktikaların əks etdirilməsidir. Bu Fəsilər aşağıdakılardan ibarətdir:

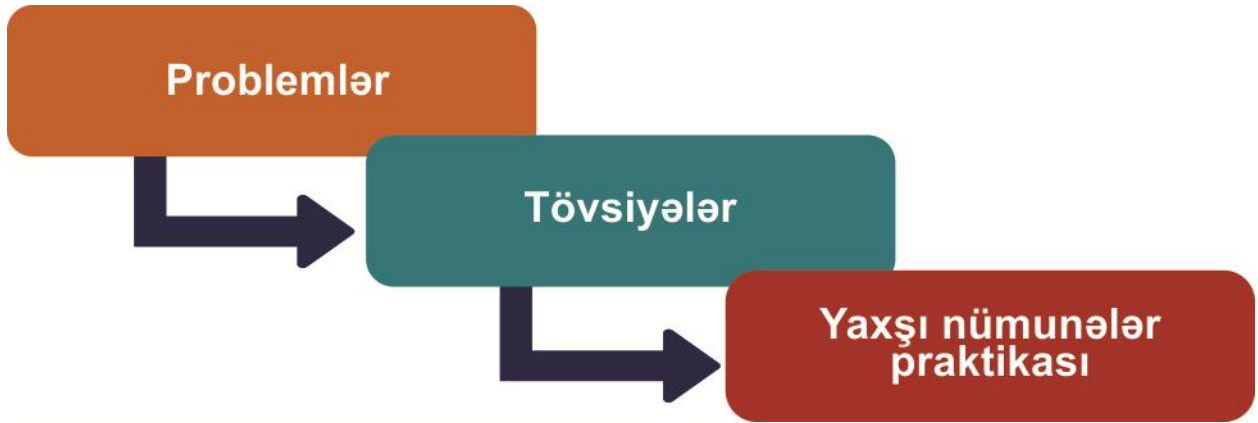

Parlamentarlar və qanunvericilərə praktiki istiqamətlər təklif etmək üçün, bu Vəsait, qanunvericilər sənədlər hazırladıqları zaman ortaya çıxan ümumi problemləri bir yerə toplayır. Bu cür problemlər sonralar geniş şəkildə analiz edilir və konkret tövsiyələr və yaxşı praktika nümunələri təklif edilir. Ən yaxşı praktikalar resept xarakteri daşımır və onların yerli vəziyyətə və konkret şəraitə nə qədər tətbiq edilən və ya uyğun olub-olmamasını dəyərləndirmək Vəsaitin istifadəçisindən asılı olur.

Bu Vəsaitdən istifadə etməyin iki yolu vardır:

1. Əgər parlamentarlar və qanunvericilər yeni, geniş qanunverici sənədlər hazırlamağı nəzərdən keçirirlərsə, qanun layihəsi hazırlama prosesinə kömək etmək üçün xronoloji olaraq hər bir fəsil boyunca qayda ilə 1-dən 7-ə qədər hərəkət etmək məsləhət görülür.

2. Ölkə qanunvericiliyi yenilənən zaman və ya konkret məsələlərlə məşğul olan zaman Rəhbər Vəsaitin istifadəçiləri yaranacaq problemlərin siyahısına baxır, həll edilməli konkret problemləri aydınlaşdırır və uyğun Fəsillərə çıxır. Aşağıda problemlərin konkret siyahısı verilir:

Problemlərin Siyahısı

1. Qanunvericiliyə Daxil olan Ümumi Maddələr

- Problem 1.1** ÖHTŞ-lər ilə bağlı qanunvericiliyin bəyan edilən məqsədi çox zaman bu şirkətlər üçün dəqiq müəyyən edilmiş BHQ-a hörmət edilməsini nəzərdə tutmur.
- Problem1.2** Qanunvericiliyin ölkə xaricində aydın və ya adekvat olmayan tətbiqinin müəyyən edilməsi ÖHTŞ-nin ölkə xaricində fəaliyyətləri üçün hesabatlılığın olmaması ilə nəticələnir.
- Problem1.3** Özəl hərbi və təhlükəsizlik şirkətlərinin universal qəbul edilmiş tərifinin olmaması, qanunverici sənədlərin qəbul olunmasını çətinləşdirir.

2. İzn Verilən və Qadağan Edilən Fəaliyyətlər

- Problem2.1** ÖHTŞ-nin izn verilən və qadağan edilən fəaliyyətlərinin hədsiz dərəcədə məhdud və ya həddən artıq dumanlı şəkildə müəyyən edilməsi qanunvericiliyin effektivliyini sarsıdar.

- Problem2.2** Dövlətlərin beynəlxalq hüquqa görə öz öhdəliklərini və hesabatlılıqlarını təmin etmə məsuliyyəti çox zaman qanunvericiikdə aydın ifadə olunmur.Dövlətlərin bu cür məsuliyyəti vardır və bəzən onlar ÖHTŞ-nin və onların heyətinin qanun pozuntularına görə məsuliyyət dasıyırlar.
- Problem 2.3** Silahlı münaqişə hallarında ÖHTŞ-i heyətinin döyüşlərdə birbaşa iştirakı ilə başqa fəaliyyətləri arasındakı fərqlilikləri müəyyən etmək çətin olur. ÖHTŞ-nin verdikləri müəyyən xidmətlər onların şəxsi heyətinin döyüşlərdə birbaşa iştirakı mənasına gələ bilər və ona görə də BHQ və ya daxili qanunlar pozulmuş olar.
- Problem 2.4** Muzdlular ilə ÖHTŞ-nin şəxsi heyəti arasındakı fərq həmişə düzgün başa düşülmür.
- Problem2.5** Bir sıra hallarda,ÖHTŞ-nin fəaliyyətləri ilə polis və/və ya silahlı qüvvələr arasındakı fərqliliklər örtüşə bilər və onların rolları və öhdəliklərinin bölünməsi ilə bağlı çəşqinliq yarana bilər və potensial olaraq ÖHTŞ-i tərəfindən məcbureddici qüvvənin uyğunsuz tətbiqinə gətirər.

3. ÖHTŞ-i Sahəsinə Məsul olan Orqan

- Problem3.1** Çox zaman monitoring mexanizmləri zəif olur,sistemli şəkildə aparılmır və ya mövcud deyil.
- Problem 3.2** Ölkənin konkret nizamlayıcı hakimiyyətinin olmaması uyğun qanunlara riayət edilməsini sarsıdır.
- Problem 3.3** ÖHTŞ-ni effektiv şəkildə tənzimləmək və onlar üzərində monitoring aparmaq üçün tələb olunan, getdikcə artan mürekkəb fəaliyyətləri həyata keçirmək üçün Dövlətlərin heç də hər zaman lazımi resursları və imkanları olmur.

Problem 3.4 Əgər müəyyən edilmiş hakimiyyət varsa, bu hakimiyyətin işçiləri öz funksiyalarını effektiv şəkildə yerinə yetirmələri üçün tələblərə cavab verən təcrübə, vərdiş, təlim və/və ya resurslara malik olmaya bilər.

4. ÖHTŞ-ə Səlahiyyət verilməsi, Lisenziya verilməsi və onların Qeydiyyatına alınması

Problem 4.1 ÖHTŞ-nin effektiv nəzarəti mürəkkəb məsələ olub çoxtərəfli sistem tərəfindən dəstəklənməlidir: və bu iş ÖHTŞ-ə səlahiyyət və lisenziya verilməsi ilə başlanır.

Problem 4.2 ÖHTŞ-lər üçün səlahiyyət və lisenziya verilməsi qeyri-müəyyən və/və ya həddən artıq aşağı kriteriya əsasında verilsə belə hal insan hüquqları pozuntularına və BHN-nin pozulmasına aparır.

Problem 4.3 Səlahiyyət/lisenziyaların bərpa edilməsi, durdurulması və ya qüvvədən salınması ilə bağlı aydın şərtlərin olmaması hesabatlılığın olmaması ilə nəticələnir.

Problem 4.4 ÖHTŞ-nin və onların şəxsi heyətinin hesabatını özündə cəmləşdirən çoxtərəfli mərkəzləşmiş qeydiyyatın olmaması bu sektorun şəffaflığını sual altına qoyar və effektiv nəzarət və monitorinqə mane olar.

5. ÖHTŞ-nin Yoxlanması, Seçilməsi və İşə Alınması

Problem 5.1 Dövlətlər ÖHTŞ-i ilə xüsusi bir xidmət üçün müqavilə imzaladıqda, orada çox zaman təhlükəsizlik yoxlaması, seçim və müqavilələr üçün sistemli proses olmur. Bu cür proses baş verdikdə, standartlar və kriteriya tələblərə cavab verən səviyyədə olmaya bilər.

Problem 5.2 ÖHTŞ-i tərəfindən öz fəaliyyətlərinin bir hissəsinin sub-podratçılara verməsi onlar üzərində effektiv dövlət nəzarətini sarsıdır.

Problem5.3 Müqavilələr çox zaman BHQ-na və insan hüquqları standartlarına cavab verən çoxtərəfli maddələrə malik olmur.

Problem 5.4 Müqavilələrin pozulmasına görə qoyulan sanksiyalar müqavilələrə salınmaya bilər. Onların mövcud olduğu yerlərdə, sanksiyalar aydın olmur və ya tələblərə cavab verən dərəcədə tətbiq edilmir.

6.ÖHTŞ-nin və onların Şəxsi Heyətinin Öhdəlikləri

Problem 6.1 ÖHTŞ-nin rəhbərliyi və şəxsi heyəti BHQ-u və insan hüquqları qanunlarının tətbiqində tələblərə cavab verən təlim və biliklərə malik olmaya bilər.

Problem6.2 ÖHTŞ-nin rəhbərliyi və şəxsi heyəti təmasda olduqları yerli icmaların mədəniyyətləri, ənənələri və dəyərləri haqqında bilgiyə malik olmaya bilər.

Problem6.3 ÖHTŞ-i heç də hər zaman tələblərə cavab verən avadanlığa malik olmaya bilər və ya uyğunsuz silah və texnika daşıya bilər.

Problem6.4 ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin öz xidmətlərini yerinə yetirmək üçün icazə verilən silah və texnikadan heç də həmişə təhlükəsiz şəkildə istifadə etmək bacarığı olmaya bilər.

Problem 6.5 ÖHTŞ-i heç də hər zaman öz silah və texnikalarını uyğun şəkildə əldə etməyə bilərlər və ya bu silahları təhlükəsizlik standartları tələblərinə cavab verən şəraitlərdə qorumağa bacarıqları olmaya bilər.

Problem 6.6 Əgər ÖHTŞ-nə təhlükəsiz və tələblərə cavab verən iş şəraiti təmin etmirsə, bu cür hal onun işçilərinin/şəxsi heyətinin fəaliyyətinə mənfi təsir edəcəkdir.

Problem6.7 ÖHTŞ-i heç də həmişə ölkə standartlarına, BHQ-a və insan hüquqlarına sadıq olan şirkət- daxili siyasətləri qəbul etmirlər.

7. Hesabatlılıq və Zərərçəkənlər üçün Effektiv Tədbirlər

Problem7.1 Zəif idarəçiliyin mürəkkəb mühit və ya şəraitlərində, ÖHTŞ-i ölkə qanunları və standartlarının pozulması üçün məsuliyyət daşımaya bilər .Beynəlxalq hüququn pozulmasına görə sanksiyalar olmaya bilər və ya çox zaman tətbiq edilməyə bilər.

Problem7.2 Cinayət xarakterli və ya cinayət xarakteri olmayan korporasiya öhdəliyi olmaya bilər.

Problem 7.3 Bir sıra ÖHTŞ-nin transmilli xarakteri və ya onların fəaliyyətləri hesabatlılıq boşluğu yarada bilər.

Problem7.4 Dövlətlərarası zəif əməkdaşlıq ölkə xaricində fəaliyyət göstərən ÖHTŞ-in hesabatlılığını heçə endirə bilər.

Problem7.5 Ölkə qanunvericiliyi zərərçəkənlər üçün, az-az hallarda, təsirli tədbirlər təmin edən mexanizmlər müəyyən edir.

Qanunvericilikdə Cəmləşən Ümumi Maddələr

BU FƏSİLİN İÇİNDƏ NƏ VAR?

Bu Fəsil aşağıdakı məsələləri aydınlaşdırmaq üçün, qanunvericiliyə ümumi maddələri daxil etmək üçün parlamentlər və qanunvericilərə dəstək vermək niyyəti güdür:

- ÖHTŞ-i qanunlarının məqsədi;
- ÖHTŞ-i qanunlarının miqyası və tətbiq dairəsi;
- ÖHTŞ-i qanunlarında istifadə edilən həlledici təriflər.

Problem1.1 ÖHTŞ-i üçün yazılmış qanunvericilikdə bəyan edilən məqsədlərdə,şirkətlər və onların şəxsi heyətinin insan hüquqlarına və BHQ-a hörmət edilməsi ilə bağlı dəqiq tələblər olmur.

Qanunvericilikdə tanışlıq xarakterli məqalələr vardır və onlar “nəyə görə” xüsusi qanunvericilik sənədinin olmasını izah etməyə imkan yaradır və eyni zamanda qanunun qalan hissəsi bəyan edilən məqsədləri “necə” yerinə yetirmək üçün istiqamətlər verir. Bu cür bütün məsələləri əhatə edən prinsiplər qanunvericilik üçün çərçivə yaradır və o ehtiyatla ifadə olunmalıdır. ÖHTŞ-nin qanunvericiliyi ilə əlaqədar,tanışlıq xarakteri daşıyan yazılarda və çoxtərəfli prinsiplərdə insan hüquqları və BHQ-a kifayət qədər yer verilməmişdir. ÖHTŞ-ləri üçün qəbul edilmiş qanunvericiliyin əksər hissəsi bu cür ümumi prinsiplər müəyyən etmir və ya sadəcə olaraq insan hüquqları və BHQ-ı xatırlatmadan başqa qanunlara isnad edir (daha çox ölkə konstitusiyasına).Qanunvericiliyin ümumi məqsədlərinin aydınlaşdırılması,insan hüquqlarının qorunmasını və ictimai rifahı ticari qazancın əksinə olaraq qanunvericiliyin əsas məqsədi etməyə imkan verir. Bundan əlavə,BHQ-nun hər yerdə işlədiyini yada salmaq əhəmiyyət daşıyır,xüsusilə də ÖHTŞ-nin silahlı münaqişə baş verən yerlərdə fəaliyyət göstərdiyi hallarda və şəxsi heyətin hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirakına aparan hərbi fəaliyyətlərə cəlb olunma ehtimalı olduğu hallarda bu qanun qüvvədədir.

TÖVSIYƏLƏR

- Dəqiq olaraq bəyan etməli ki,bu qanunun məqsədi ÖHTŞ-dən və onların işçilərindən insan hüquqlarına hörmət etməyi və ÖHTŞ-nin üzvlərindən BHQ-a hörmətlə yanaşmağı tələb etməkdir.
- Bu qanunun aparıcı prinsiplərində, özündə bu prinsipləri ümumilikdə ehtiva edən başqa qanunlara isnad etmək əvəzinə,Dövlətin beynəlxalq hüquqa görə öhdəliklərini təkrar ifadə etməli.

YAXŞI PRAKTİKALAR NÜMUNƏSİ

- Perunun özəl təhlükəsizlik xidmətini tənzimləyən yeni qanun insan hüquqlarına hörmət,polis ilə qarşılıqlı əlaqə və koordinasiya,hərbi fəaliyyətlərə müdaxilə etməmə və qanunun əsasını təşkil edən prinsiplər kimi şəffaflığı önə çəkir⁶.
- Cənubi Afrikanın⁷ qəbul etdiyi “Silahlı Münaqişə olan Ölkədə Muzdlu Fəaliyyətlərin Qadağan edilməsi və Müəyyən Fəaliyyətlərin Tənzimlənməsi”Aktının Preambluasında deyilir ki,bu cür tənzimləmə “insan hüquqları və fundamental azadlıqların təşviq edilməsi və qorunması maraqları üçün ” vacibdir.
- El-Salvadorun özəl təhlükəsizlik xidmətləri ilə bağlı qanunu 1992-ci ildə qəbul edilən Çapultepək Sülh Sazişinin⁸ preambluasına isnad edir və bəyan edir ki,özəl təhlükəsizlik xidmətlərinin fəaliyyətləri qanun aliliyinə riayət etməli və ciddi şəkildə insan hüquqlarına⁹ hörmət etməlidir.
- Qvatemalanın özəl təhlükəsizlik xidmətləri ilə bağlı qəbul etdiyi qanunun preambluasında deyilir ki,qanun “insan hüquqları,şəxsi və kollektiv hüquqlarından faydalanaraq təhlükəsizliyi təmin etməlidir”. O daha sonra özəl təhlükəsizlik təminatçılarını Konstitusiyaya,beynəlxalq insan hüquqları müqavilələrinə və başqa qanunverici aktlara hörmət etməyə çağırır¹⁰.
- İsveçrənin Xaricdə təmin edilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri ilə bağlı Federal Aktı(PSSA) öz məqsədlərinə BHQ-nu dəqiq şəkildə daxil edən az –az qə-

bul edilən qanunlardan biridir: bəyan edilən qanunun məqsədlərindən biri beynəlxalq hüquqa,xüsusilə də insan hüquqları və BHQ-a riayət etməyə sövq etməkdir¹¹.

PROBLEM1.2 Qanunun qaranlıq və ya tələblərə cavab verməyən formada ölkə xaricində tətbiqi ÖHTŞ-nin xaricdəki fəaliyyətləri üçün hesabatlılıq problemi ilə nəticlənə bilər.

ÖHTŞ-i üçün qəbul edilmiş qanunların miqyasını müəyyən edərkən,qanunun ölkə xaricində tətbiqi çox zaman yaddan çıxıb qalır və ya tələblərə cavab verilməyən tərzdə yazılır. ÖHTŞ-nin xaricdəki fəaliyyətləri ilə bağlı qanunun tətbiqi ilə əlaqədar aydınlığın olmaması ÖHTŞ-i və onların işçiləri üçün cavabdehlik vakuumu yarada bilər¹². Çox sayda ölkələr ÖHTŞ-i üçün,o cümlədən,güc və odlu silah işlətməyin ətraflı qaydaları haqqında geniş sayda qanunlar qəbul etmişlər,lakin onlar əsasən ölkədaxili özəl təhlükəsizliyə doğru yönəlmişdir.Bu cür şirkətlər ölkə xaricində fəaliyyət göstərdikləri zaman ölkə qanunlarının tətbiqi tam da aydın olmur. Məsələn,hər bir ölkənin öz ərazilərində fəaliyyət göstərən bu cür şirkətlərlə bağlı qanunları vardır. Lakin bu qanunlar,belə şirkətlərin xaricdə fəaliyyətləri məsələsi ortaya çıxanda çox vaxt aydın olmur. Faktiki olaraq,bu bütün ölkələr üçün problem yaradır,çünki ÖHTŞ-i ola bilsin ki,bir ölkədə qeydiyyatda alınsın və başqa ölkə tərəfindən(müqavilə bağlayan ölkə) üçüncü bir ölkənin ərazisində(fəaliyyət aparılan dövlətin ərazisi) fəaliyyət göstərmək üçün müqaviləyə girsin. Nəticədə,xüsusilə qanunun zəif olduğu yerlərdə və yerli əhalinin də gündəlik həyatına təsir edən silahlı münaqişə zonalarında fəaliyyət göstərən ÖHTŞ-in məsuliyyəti üçün,qanunun ölkə ərazisindən kənarında tətbiqi bu şirkətə sahib olan ölkələr üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

TÖVSIYƏLƏR

- ÖHTŞ-i ilə əlaqəli qəbul edilən qanunlar ÖHTŞ-nin xaricdəki fəaliyyətlərinin öz yurisdiksiyalarına uyğun olduğunu dəqiq göstərməlidir,və ya
- Ölkələr ÖHTŞ-nin xaricdəki fəaliyyətlərini tənzimləyən xüsusi qanunlar qəbul etməlidirlər.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Cənubi Afrikanın özəl təhlükəsizlik sahəsi ilə bağlı qanunu həm daxilə və həm də xaricdə özəl təhlükəsizlik xidmətlərinin təmin edilməsi ilə bağlıdır.Özəl təhlükəsizlik quruluşları normativ aktlarına görə, ölkə xaricində hər hansı” təhlükəsizlik xidməti təmin edən,qeydiyyatdan keçən və ya keçməli olan” ÖHTŞ-nin cinayət əməli sayılan istənilən addımı Cənubi Afrika ərazisində baş vermiş cinayət kimi sayılacaqdır¹³.Bu qanun həm də bu maddəyə görə məhkəmənin yurisdiksiyasını necə müəyyən etməyi də dəqiqləşdirir¹⁴.
- Hindistan hökuməti, Mərkəzi hökumətlə məsləhətləşməli olan Nəzarət edici İdarənin icazəsi olmadan özəl təhlükəsizlik şirkətlərinin ölkə xaricində fəaliyyətlərini qadağan edir.¹⁵
- Honduras,ölkəxarici fəaliyyətləri tənzimləyən az sayda Latin Amerika ölkələrindən biridir: onun qanunları ölkə vətəndaşlarının və ya xarici vətəndaşların xaricdə özəl təhlükəsizlik xidmətləri təmin etməsi üçün Hondursda təlim keçməsinə qadağan edir¹⁶.

- İsveçrənin 2015-ci ilin Sentyabrında qüvvəyə minən Xaricdə Təmin edilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri ilə bağlı Federal Aktı(PSSA), xarici ölkələrdə özəl təhlükəsizlik xidmətləri təmin edən xidmətlərə və ya xaricdə özəl təhlükəsizlik xidmətləri təmin edən ölkə vətəndaşlarına və qanuni yaşayan fərdlərə izn verir. Bundan əlavə, bu qanun, İsveçrədə ÖHTŞ-lər quran, İsveçrədə yerləşən, çalışan və ya İsveçrədə idarə olunan ÖHTŞ-ə də tətbiq olunur və ya İsveçrədən bu cür şirkətlər üzərində nəzarət aparılan şirkətlərə də tətbiq olunur¹⁷.

PROBLEM1.3 Özəl hərbi və təhlükəsizlik şirkətləri barədə ümumi qəbul edilmiş tərifin olmaması xüsusi qanun qəbul edilməsini çətinləşdirir.

ÖHTŞ-lər haqqında bir sıra əsas anlayışlar –o cümlədən “ÖHTŞ”-i terminin özü –ümumi qəbul edilmiş tərifə malik deyil. Bir sıra beynəlxalq sənədlər, o cümlədən, Monro Sənədi, Özəl Təhlükəsizlik Təminatçıları üçün Beynəlxalq Davranış Kodeksi və ya Muzdlularla bağlı¹⁸ İşçi Qrupu tərəfindən hazırlanan Konvensiya bir sıra təriflər irəli sürsə də, onlar heç də bir-biri ilə tamamilə uzlaşmır¹⁹. Ölkədaxili ÖHTŞ-i qanunları hazırlanan zaman əsas terminlərin necə tərifləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

ÖHTŞ-nin tərfi çox dumanlı və ya çox məhdud mənalı olmalı deyil. Hədsiz dərəcədə dumanlı tərif müxtəlif təhlillərə gətirir və onları həyata keçirmək çətin olur. Hədsiz dərəcədə məhdud tərif sürətlə inkişaf edən bu sahənin detallarını nəzərə almaq iqtidarında olmur və ona görə də ÖHTŞ-nin idarə olunması köhnəlir və effektiv olmur. Bir sıra ölkələr “hərbi” fəaliyyətləri özlərinin nizamlayıcı qanunlarına daxil etmir və özəl təhlükəsizlik şirkətlərinə isnad edirlər(ÖTŞ). Lakin çox sayda ölkələr və BT-ların bir sıra xidmətlərlə imzaladağı, məsələn, logistik dəstək və təlimlər kimi²⁰ müqavilələr şəraitdən asılı olaraq hərbi xidmətlərə yaxın sayıla bilər. Resurs məhdudiyəti olan ölkələr də getdikcə öz silahlı qüvvələrini tamamlamaq üçün, məsələn, silah və texnikanı saxlamaq üçün müqavilə əsaslı işçilər alırlar²¹. Burada, əsas məsələ, şirkətlərin özünün özünü necə (təhlükəsizlik və ya hərbi) adlandırması deyil, onların hansı fəaliyyətləri həyata keçirməsinədir.

TÖVSIYƏLƏR

- Qanunverici aktlar və siyasi proqramlar ÖHTŞ-i haqqında Monro Sənədinin təklif etdiyi tərifləri qəbul etməlidir. Bu cür tərif həm hərbi və ya təhlükəsizlik xidmətləri təmin edən və ya hər ikisini təmin edən şirkətləri əhatə edir.
- İstifadə edilən tərif həm də daha geniş fəaliyyətlər altında nə düşünüldüyünü aydınlaşdırmalıdır. Məsələn, “logistik dəstək” və ya “təlim” geniş terminlərdir və onların nə mənə daşdığı qanunda aydın ifadə olunmalıdır.
- Təriflər mətnin qalan hissəsi ilə aydın və ardıcıl olmalıdır.

BEYNƏLXALQ SƏNƏDLƏR TƏRƏFİNDƏN
QƏBUL EDİLMİŞ TƏRİFLƏRİN MÜQAYİSƏLİ İCMALI

ÖHTŞ-i və ya ÖTŞ-i

Monro Sənədi	ÖHTŞ-lər özəl biznes qurumları olub,özlərini necə adlandırmalarından asılı olmayaraq hərbi və/və ya təhlükəsizlik xidmətləri təmin edirlər
BDK	Özəl Təhlükəsizlik Şirkətləri və Özəl Təhlükəsizlik Xidməti Təminatçıları (birgə olaraq "ÖTŞ-i"): iş fəaliyyətlərinə ya öz adından və ya başqasının adından Təhlükəsizlik Xidmətlərinin təmin edilməsi daxil olan və özünü necə adlandırmasından asılı olmayan istənilən şirkət (bu kodeksdə müəyyən olunduğu kimi)
MİQ Konvensiya Layihəsi(hələ ki başa çatdırılmayıb)	Özəl Hərbi və/və ya Təhlükəsizlik Şirkəti(ÖHTŞ) : korporativ qurum olub kompensasiya əsasında fiziki şəxslər və /və ya hüquqi şəxslər tərəfindən hərbi və/və ya təhlükəsizlik xidmətləri göstərir
Monro Sənədi	Hərbi və Təhlükəsizlik xidmətlərinə ,xüsusən,silahlı qoruma və fərdlərin və obyektlərin qorunması, məsələn,konvoyların,binaların və başqa yerlərin qorunması və müdafiəsi;silah sistemlərinin saxlanması və işlədilməsi;məhbusların saxlanması; yerli hərbi qüvvələrə və ya təhlükəsizlik qüvvələrinə məsləhət və ya onlara təlimlər daxildir.
BDK	Təhlükəsizlik Xidmətləri :fərdlərin və obyektlərin qorunması və müdafiəsi,məsələn, konvoyların, cihazların,müəyyən edilmiş yerlərin,mülkiyyət və ya başqa yerlərin(silahlı və ya silahsız) və ya Şirkətlərin İşçiləri öz xidməti borclarını yerinə yetirmələri üçün silah daşması və ya istifadə etməsi üçün tələb olunan istənilən başqa fəaliyyət.
MİQ Konvensiya Layihəsi(hələ ki başa çatdırılmayıb)	Hərbi Xidmətlər : hərbi addımlarla əlaqəli xüsusiləşmiş xidmətlərə aiddir,o cümlədən,strateji planlaşdırma, kəşfiyyat,təhqiqat,quru,dəniz və ya hava izləmi,istənilən növ uçuş əməliyyatları,pilotlu və insansız,peyk izləməsi,hərbi tətbiq ilə istənilən növ bilik ötürülməsi,silahlı qüvvələrə maddi və texniki dəstək və başqa əlaqəli fəaliyyətlər. Təhlükəsizlik xidmətləri :binaların,müəsisələrin,mülkiyyət və əhəlinin silahlı qorunması və ya müdafiəsi, təhlükəsizlik və polis tətbiqi ilə istənilən növ bilgi ötürülməsi,məlumat təhlükəsizlik tədbirlərinin inkişaf etdirilməsi və həyata keçirilməsi və başqa əlaqəli fəaliyyətlər.

2

İzn verilən və Qadağan edilən Fəaliyyətlər

BU FƏSİLDƏ NƏ VAR?

Bu Fəsil parlamentarlər və qanunvericiləri dəstəkləmək niyyəti güdür və ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin birbaşa hərbi əməliyyatlarda iştirakına gətirən fəaliyyətlərdə iştirak etməməsini təmin edir. Əlavə olaraq, ÖHTŞ-nin ictimai təhlükəsizliyin oynadığı rola müdaxilə etməməsi vacibdir. Xüsusilə, bu bölmə parlamentarlər və qanunvericilərin qanunverici aktlar hazırlayarkən aşağıdakıları nəzərə almalarını dəstəkləyir:

- Ancaq Dövlətin qüvvələri tərəfindən həyata keçirilməli fəaliyyətlər növü
- ÖHTŞ-nin döyüşlərə birbaşa cəlb olunduqları baxıla bilən şəraitlər

Problem 2.1 ÖHTŞ-nin izn verilən və qadağan olunan fəaliyyətlərinin hədsiz dərəcədə məhdud və ya hədsiz dumanlı tərifləri qanunun effektivliyini sarsıda bilər.

Özəl hərbi və təhlükəsizlik sahəsi üçün qanun hazırlayarkən bu cür şirkətlərin məşğul ola biləcəyi geniş sahəli fəaliyyətləri və müxtəlif kontekstləri (məsələn, silahlı münaqişə vəziyyətləri və ya münaqişə sonrası vəziyyətlər) nəzərə alsaq, izn verilən xidmətlərin siyahısını müəyyən etmək çətin ola bilər. Nəticədə, çox sayda ölkələr öz ölkələrinin qanunlarında geniş şəkildə qaranlıq qalan maddələrə malik olur; bir çox ölkələrin qanunları isə həddən artıq qaydalar əsasında yazılmışdır. ÖHTŞ-nin izn verilən və qadağan edilən fəaliyyətlərinin dumanlı tərfi ziddiyyətli təhlil və tətbiqə gətirər. Digər tərəfdən ÖHTŞ-in daha da məhdud izn verilən və qadağan edilən fəaliyyətlər siyahısı həddən artıq sərt risk yaradır və tezliklə köhnəlmiş olur, çünki ölkələrin təhlükəsizlik ehtiyacları dəyişir və hərbi və təhlükəsizlik bazarı dəyişir²². BHQ-nun maddələri Dövlətlərin idarə və müəsisələrinə aid olan səlahiyyətlərin ÖHTŞ-nin həyata keçirməsinə imkan verən müqavilələri ÖHTŞ-i ilə bağlamamaq öhdəliyi götürür. Bu fəaliyyətlərə hərbi əsirlər düşərgəsi üzərində nəzarət və ya Genevrə Konvensiyasına uyğun olaraq mülkilərin saxlandığı yerlər də daxildir²³.

Bu problemi həll etmək üçün, Dövlətlərin qəbul etdikləri qanunlarla bağlı müxtəlif yanaşmalar vardır. Məsələn, Birləşmiş Ştatların qanunları “hökumətə məxsus olan funksiyalarla” bağlı müqavilələr imzalanmasını qadağan edir.²⁴

Beynəlxalq aləmdə “hökumətə məxsus funksiyaların” nədən ibarət olduğu ilə bağlı qəbul edilmiş tərif yoxdur. Lakin, bu termin adətən birbaşa olaraq milli suverenliklə bağlı və ya ictimai maraqlarla bağlı qəbul edilən fəaliyyətlərə aid olur. Birləşmiş Ştatlarda bu termin çox sayda idarəetmə, qanun və siyasi qərarlarla və həmçinin məhkəmə qərarlarının izahatları ilə müəyyən edilmişdir²⁵. Finlandiya və ya Danimarka kimi başqa ölkələr ÖHTŞ-i üçün izn verilən və ya verilməyən fəaliyyətlər siyahısı müəyyən edir. Ölkələr üçün problem, bir tərəfdən tələblərə cavab verən şəkildə konkret olmaq, digər tərəfdən təhlükəsizlik sektorunun dəyişən ehtiyacları üçün kifayət qədər yer ayırmaq arasında balans tapmaqdır.

Yeganə “ən yaxşı praktika” həllini təklif etmək çox çətindir, çünki ən uyğun tərif belə hər bir dövlətin ehtiyaclarından, tələblərindən və ÖHTŞ-nin fəaliyyət mühitindən yüksək dərəcədə asılı olacaqdır. ÖHTŞ-nin izn verilən və qadağan edilən fəaliyyətlərini müəyyən etmək üçün, Dövlətlər, hal-hazırda verilən xidmətləri və özəl təhlükəsizlik fərdləri tərəfindən veriləcək xidmətləri nəzərə alaraq bu sahənin geniş icmalı üçün və bu sahəni tam anlamaq üçün səylər göstərməlidir. Hansı fəaliyyətlərin outsorsinq (başqa şirkətə yerinə yetirməsi üçün həvalə edilməsi) ediləcəyi və ya edilməyəcəyinə qərar verməzdən öncə, dövlətlər bu xidmətlərin hansı mühitdə göstəriləcəyini nəzərə almalıdırlar. Fərdlərin və müəsisələrin qorunmasından başqa, bu xidmətlərə risklərin idarə edilməsi, təhlükəsizlik qüvvələrinin təlimi və təhlükəsizlik riski məsləhət funksiyaları da daxil ola bilər. Ölkələr həm parlament və həm də daxili siyasət müstəvisində ÖHTŞ-in hansı xidmətləri göstərmələrinə izn verilməsini aydın şəkildə müəyyənləşdirməlidirlər. Onlar həm beynəlxalq müstəvidə bu mövzuda gedən müzakirələrdə iştirak etməlidirlər. Bundan əlavə, ÖHTŞ-nin izn verilən və qadağan edilən

fəaliyyətlərini müəyyən edərkən, Dövlətlər ÖHTŞ-nin üzvlərinin silahlı münaqişə kontekstində hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirakını minimuma endirən səylər göstərməlidirlər²⁶.

Oxucu üçün qeyd: ÖHTŞ-nin hansı fəaliyyətlər apara bilməsini müəyyən edən zaman, 3-cü Fəsilə isnad etmək də faydalı olardı (yəni, Problem 3.4: uyğun hakimiyyət dairələrinə beynəlxalq hüquq öhdəlikləri ilə bağlı effektiv təlim) və 7-ci Fəsil (Hesabatlılıq və Zərərçəkənlərə Təsirli Vasitələr).

TÖVSIYƏLƏR

- Dövlət təhlükəsizlik xidməti göstərənlərlə, özəl təhlükəsizlik sahəsində çalışanlarla və başqa təhlükəsizlik subyektləri ilə (məsələn, mülki cəmiyyət təşkilatları və başqa maraq qrupları ilə) geniş məsləhətləşmələr aparmalı. Bu məsləhətləşmələr əsasında, ÖTŞ-in hansı xidmətləri və fəaliyyətləri göstərə bilməsini və ya göstərə bilməməsini qanunvericilikdə dəqiq surətdə müəyyən etməli və şərtləndirməli.
- Özəl təhlükəsizlik sektorunda müəyyən çevikliyə aparan islahatları qəbul edərək, ÖHTŞ-nin hansı xidmətləri göstərə biləcəyini və ya göstərə bilməyəcəyini başa düşmələri üçün effektiv fikir mübadiləsi aparılması.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri özəl təhlükəsizlik şirkətlərinin izn verilən fəaliyyətlərini qoruyucu təhlükəsizlik xidmətləri səviyyəsində məhdudlaşdırır və onların birbaşa olaraq qanuni polis fəaliyyəti aparmasını qadağan edir²⁷.
- Çox sayda ölkələr, xüsusilə də Latın Amerika ölkələri öz ölkələrinin qanun və normativ aktlarında, bir qayda olaraq, özəl təhlükəsizlik xidmətlərinin müəyyən şəraitlərdə polisə kömək etmələrini tələb edir. Məsələn, Meksika hökuməti fəvqaladə vəziyyət, fəlakət və ya başqa vəziyyətlər olduqda səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarınınin tələbi olursa özəl təhlükəsizlik agentliklərinin hakimiyyət dairələri ilə əməkdaşlıq etmələrini tələb edir²⁸. Kubada özəl təhlükəsizlik xidmətləri özlərinin müstəqil mandatlarını yerinə yetirməklə bərabər, əlavə olaraq, başqa dövlət təhlükəsizlik qüvvələrinə də kömək etməlidir²⁹.
- Birləşmiş Krallıq başqa yanaşmadan istifadə edir: orada izn verilən və ya qadağan edilən fəaliyyətlər müəyyən etmir, əvəzində geniş lisenziyalı sənədə arxalanır və burada bəyan edilir ki, "bu lisenziyaya uyğun olmayan və ondan kənar olan hər hansı lisenziyalı davranışa girmək" pozuntu sayılır³⁰.
- Cənubi Afrika az-az ölkələrdən biridir ki, konkret olaraq qanunda hərbi fəaliyyətlərə toxunur. Cənubi Afrikanın qəbul etdiyi "Silahlı Münaqişə olan Ölkədə Muzdlu Fəaliyyətlərin Qadağan edilməsi və Müəyyən Fəaliyyətlərin Tənzimlənməsi" Aktında, "yardım və ya xidmətlər" ifadəsinə aydınlıq gətirərək, onu "istənilən formalı hərbi və ya hərblə əlaqəli yardım, xidmət və ya fəaliyyət" kimi və həmçinin, "silahlı münaqişədə hər hansı bir tərəfə məsləhət və ya təlim verilməsi, şəxsi heyət, maliyyə, loqistik, kəşfiyyat və ya operativ dəstək verilməsi, şəxsi heyət üzvlərinin toplanılması, tibbi və ya yarı-tibbi xidmətlərin verilməsi və ya silah avadanlığı və "təhlükəsizlik xidmətləri" ilə təhcizi kimi adlandırır³¹.
- Perunun özəl və təhlükəsizlik xidmətləri ilə bağlı qanunu ÖTŞ-nin izn verilən fəaliyyətləri üçün "müdaxilə etməmə prinsipi"-ni müəyyən edir: onların fəaliyyətləri ölkənin polis xidmətləri və silahlı qüvvələri üçün qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətlərə müdaxilə edə bilməz. ÖTŞ-i, həmçinin, "tamamlama və koordinasiya" prinsiplərinə də hörmət etməlidir, özəl təhlükəsizliyin yaradılması polis funksiyalarına zidd olmamalı, ictimai təhlükəsizliyin saxlanmasına kömək etməli və həmçinin ictimai təhlükəsizlik təhlükə altında olduğu hallarda polislə əməkdaşlıq etməlidir³².

PROBLEM2.2 Qanunvericilikdə ölkələr üçün müəyyən edilən qanunlar həmən ölkələrin beynəlxalq hüquqa görə götürdükləri öhdəliklərlə və məsuliyyətlərlə çox zaman uyğun gəlmir. Ölkələr bu məsuliyyəti daşıyır və bir çox hallarda ÖHTŞ-nin və onların üzvlərinin qanun pozuntularına da cavabdehlik daşıyırlar.

ÖHTŞ-nin izn verilən və qadağan edilən fəaliyyətlərini müəyyən edən zaman,qanunvericilik əlavə olaraq ölkələrin həmşə, beynəlxalq hüquqa görə,öz öhdəliklərini və məsuliyyətlərini saxladığı faktına da fikir verməlidir,hətta dövlət ÖHTŞ-i ilə müəyyən fəaliyyətləri həyata keçirməsi üçün müqavilələr bağladığı hallarda da belə. Bu o deməkdir ki, bir sıra hallarda,Müqavilə bağlayan Ölkə müqavilə bağladığı ÖHTŞ-nin davranışı üçün məsuliyyətə çəkilə bilər.Eynilə,BHQ-a hörmət öhdəliyi də Dövlətin üzərində qalacaq. İşğal hallarında Dövlət məsuliyyətinin ötürülməsinin mümkün olmaması xüsusi əhəmiyyət daşıyır;işğalçı dövlətlr BHQ-ın və insan hüquqlarının pozulmasının qarşısını almağa sayıqlıq göstərməlidirlər.

TÖVSIYƏLƏR

- Bütün ÖHTŞ-nin və onların alt-podratçılarının müqavilə bağlayan ölkəyə hesabatlılığı bütün tərəflərə aydın olmalıdır.
- ÖHTŞ-nin izn verilən və qadağan edilən fəaliyyətlərini müəyyən edən zaman,silahlı münaqişə vəziyyətlərində ÖHTŞ-nin şəxsi heyətini birbaşa hərbi əməliyyatlara qoşa bilən xidmətlərə xüsusi diqqət verilməlidir.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- İsveçrədəki PSSA-nın tətbiq dairəsinə düşən şirkətlərin özəl təhlükəsizlik xidmətləri göstərməsi qadağan edilir³³, o halda ki,bu şirkətlər haqqında ciddi insan hüquqları pozuntuları ilə müşaiyət olunacaq güclü ehtimallar vardır³⁴. Aşağıda Problem 2.3-də ifadə olunduğu kimi,İsveçrə dəqiq şəkildə ÖHTŞ-nin birbaşa olaraq hərbi əməliyyatlarda iştirakını tənzimləyən az-az ölkələrdən biridir..
- Əlavə olaraq,İsveçrədəki PSSA, müqavilə bağlayan tərəfin razılığı olmadan qoruma məsələləri ilə bağlı alt-müqavilə imzalanmasını qadağan edir.Hər hansı şirkət təhlükəsizlik xidmətini göstərmək üçün alt-müqavilə imzaladığı yerdə, o təmin etməlidir ki,xidməti göstərən şirkət müqavilə bağlayan tərəfin yerniə yetirməli olduğu öhdəliklərdən kənara çıxmasın³⁵.

Problem 2.3 Silahlı münaqişə hallarında, ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirakı ilə onların başqa fəaliyyətləri arasındakı fərqləri müəyyən etmək çətin ola bilər. ÖHTŞ-nin göstərdikləri xidmətlərin bir qismi şəxsi heyətin hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirakı ilə ekvivalent ola bilər və beləliklə BHQ-nu və ya ölkə qanunlarını poza bilər.

Silahlı münaqişə hallarında, döyüşlərdə birbaşa iştirak ilə başqa fəaliyyətlər arasındakı xətti müəyyən etmək çox çətin ola bilər. Məsələn, silahlı münaqişə zamanı hərbciləri və ya başqa hərbi hədəfləri qoruyan ÖHTŞ-nin xidmətləri döyüşlərdə birbaşa iştirak ilə ekvivalent olur. Digər tərəfdən, hərbi əməliyyatlarla əlaqəsi olmayan bu cür hərbi xidmətçilərin və müəsisələrin cinayətçilikə və ya zorakılığa qarşı qorunması texniki olaraq döyüşlərdə birbaşa iştirak sayılmır, lakin praktikada onları fərqləndirmək çətin olur³⁶. Bu cür məsələlər ÖHTŞ-i ilə müqavilələr imzalandıqda nəzərə alınmalıdır.

Dövlətlərin öz səlahiyyətləri çərçivəsində ÖHTŞ-nin BHQ-a hörmət edilməsini təmin etməkdə –o cümlədən, müharibə şəraitində tətbiq edilən metodlarla əlaqəli məhdudiyətlərlə bağlı öhdəlikləri vardır. Bir sıra hallarda, ÖHTŞ-nin və ya onların şəxsi heyətinin beynəlxalq hüquq pozuntularına görə müqavilə bağlayan ölkə məsuliyyətə çəkilə bilər.

Bundan əlavə, BHQ-nun müəyyən maddələri bir sıra fəaliyyətləri həyata keçirmək üçün ÖHTŞ-lə müqavilə bağlamağı qadağan edir. Yuxarıda deyildiyi kimi, hərbi əsirlər və mülkilərin toplandığı düşərgələrə nəzarətlə bağlı tam nəzarət Dövlətin əlində olmalıdır. Bir çox inzibati işlərin həvalə edilməsinə baxmayaraq, bu cür düşərgələrin tam məsuliyyətinin ÖHTŞ-ə verilməsi qanunsuz olardı.

ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin döyüşlərdə birbaşa iştirakının hansı çətinlikləri vardır?

Silahlı münaqişə zamanı ÖHTŞ-nin birbaşa olaraq döyüşlərdə iştirak edib etməməsi BHQ çərçivəsində onların status və hüquqlarına mühüm çətinliklər yaradır. Silahlı münaqişə kontekstində, ÖHTŞ-nin şəxsi heyəti bir qayda olaraq mülkilər kimi qəbul edilir və beləliklə BHQ-nun maddələrinə uyğun olaraq mülkilər kimi qorunur³⁷. Lakin, BHQ-a görə, mülkilər birbaşa döyüşlərdə iştirak etdiyi hallarda mülkilərin qorunması qüvvədən düşür. Həm müdafiə və həm də hücumda iştirak etmək döyüşlərdə birbaşa iştirak etmək deməkdir və o da sonucda mülkilərin qorunmaması ilə nəticələnir³⁸.

TÖVSIYƏLƏR

- ÖHTŞ-nin izn verilən fəaliyyətlərini müəyyən edən zaman, şərt qoymaq lazımdır ki, Beynəlxalq Humanitar Qanun tərəfindən Dövlətlərin göstərməsini tələb etdiyi xidmətləri ÖHTŞ-i göstərə bilməz.
- ÖHTŞ-i ilə müqavilə imzalanan zaman, hər hansı xüsusi bir xidmətin ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirakına yol açma bilməsini nəzərə alın və özəl müqaviləçilərin bu şəraitə uyğun olub-olmadığını diqqətlə nəzərdən keçirin.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Cənubi Afrika qanunvericiliyi öz vətəndaşlarının xarici ölkələrin hərbi münaqişələrində iştirak etməsini qadağan edir³⁹.
- ÖHTŞ-i ilə bağlı qəbul edilən əksər qanunlarda döyüşlərdə birbaşa iştirak haqqında bir söz deyilmir. Bu baxımdan, İsveçrənin qəbul etdiyi Federal Akt(PSSA) az-az istisnalardan biridir. Onun 8-ci Maddəsində deyilir :
- a) "xarici ölkələrdə hərbi əməliyyatlarda iştirak etmək məqsədilə İsveçrədə fərdlərin toplanması və ya təlimi";
- b) "xarici ölkələrdə birbaşa döyüşlərdə iştirak etmək məqsədilə fərdlərin birbaşa və ya vasitəçilik yolu ilə təlimi";
- c) "xarici ölkələrdə birbaşa döyüşlərdə iştirak etmək məqsədilə İsveçrə ərazisində fərdləri toplayan, təlim keçən və ya birbaşa və ya vasitəçi kimi bu məqsədlərə kömək edən şirkət qurulması, yerləşdirilməsi, iş görülməsi və ya belə şirkətin idarə edilməsi";
- "xarici ölkələrdə birbaşa döyüşlərdə iştirak etmək məqsədilə, birbaşa və ya vasitəçi kimi fərdləri toplayan, təlim keçən və təmin edən şirkətə İsveçrədən nəzarət edilməsi " qadağan edilir.
- Əlavə olaraq, "İsveçrədə qanuni yaşayan [...] və bu Aktın subyekti olan şirkətdə çalışan xarici vətəndaşın xarici ölkədə hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirakı qadağan edilir"⁴⁰.

Problem 2.4 Muzdlular və ÖHTŞ-i mənsuqları arasındakı fərq həmişə düzgün başa düşülmür

ÖHTŞ-nin muzdlulardan fərqləndirilməsi çox sayda ölkələrin qaldırdığı geniş yayılmış məsələdir. Ən problemli məsələlər ÖHTŞ-nin hansı cür "hərbi" fəaliyyətlər göstərməsi və ya göstərə bilməməsi məsələsini araşdıran zaman ortaya çıxır-çox zaman bu cür növ xidmətlərin klassik "muzdlu" fəaliyyətlərdən necə fərqləndiyini ayırd etmək qaranlıq qalır.

Muzdlu nə deməkdir?

1949-cu il 12 Avqust (Protokol) və 1977-ci il 8 İyun Genevrə Konvensiyalarına Əlavə olan Protokolun 47-ci Maddəsi bəyan edir ki:

1. Muzdlu döyüşçülər döyüşən tərəfin döyüşçüləri hüquqlarına və ya hərbi əsir hüquqlarına malik ola bilməz.
2. Muzdlu o şəxsə deyilir ki o:
 - a. xüsusi olaraq ölkə daxilində və ya xaricdə silahlı münaqişədə döyüşmək üçün tutulur;
 - b. döyüşlərdə birbaşa olaraq iştirak edir;
 - c. şəxsi qazancları üçün döyüşlərdə iştirakı motivasiya edilir və faktiki olaraq, bu qazanclar münaqişə tərəfi adından və ya münaqişə tərəfinin özü tərəfindən vəd edilir və əldə edilən qazanclar vəd edilən qazanclardan artıq olmaqla maddi kompensasiya şəklində və ya döyüşdüyü tərəfin silahlı qüvvələrinin uyğun rütbə və funksiyalar daşıyan döyüşçüləri səviyyəsində, ödəmə şəklində təmin edilir.

- d. o nə münaqişə Tərəfinin vətəndaşı, nə də münaqişə Tərəfinin nəzarət etdiyi ərazinin vətəndaşı olmur.
- e. münaqişə tərəfinin silahlı qüvvələrinin üzvü olmur; və
- f. münaqişə tərəfi olmayan Ölkə tərəfindən göndərilməyib və onun silahlı qüvvələrində rəsmi olaraq xidmətdə deyil.

Muzdluların Toplanması, İstifadə edilməsi, Maliyyələşdirilməsi və Təliminə qarşı BMT Konvensiyası (1989) və Afrika Birliyi Təşkilatının qəbul etdiyi Afrikada Muzdluluğun Ləğv edilməsi Konvensiyası (1977) da muzdlular məsələsi ilə bağlıdır. Bu Konvensiyalar muzdlulardan istifadəni qadağan edir.

BHQ əsasında muzdlulara verilən tərifi əksər ÖHTŞ-ə aid edilmir və onların əksər hissəsinin hərbi əməliyyatlarda iştirakı qəbul edilmir və onların çox hissəsi də münaqişə tərəflərindən birinin vətəndaşları olur. Lakin, şəxsi qazanc motivasiyasını sübut etmək çətinidir. Sonda, bir çox müqavilə əsaslı döyüşçülərin yüksək maaş almasına baxmayaraq, onların əsgərlərdən daha çox maaş aldıklarını yoxlamaq da çətin olur.

Genevrə Konvensiyasına Əlavə Protokol 1 və başqa sənədlər⁴¹ muzdluların tərifi versə də, bu sənədlərin mürəkkəbliyi və subyektiv xarakteri onların praktikada tətbiqini çətinləşdirir. Ona görə də, qadağan edilmiş və izn verilən fəaliyyətləri müəyyən edərkən, "muzdlu" fəaliyyətləri qadağan etmək əvəzinə, daha pragmatik yanaşma, müəyyən xidmətlərin qadağan edilməsidir, məsələn, silahlı münaqişə halında bütün qeyri-dövlət subyektlərinin, o cümlədən, ÖHTŞ-nin döyüşlərdə birbaşa iştirakını qadağan etməkdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, muzdlularla bağlı ölkə qanunları ÖHTŞ-i ilə bağlı məsələləri həll etmək üçün kifayət qədər uyğun deyil.

TÖVSIYƏLƏR

- Qeyri-dövlət subyektlərinin, o cümlədən, ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin silahlı münaqişə halında döyüşlərdə birbaşa iştirakını qadağan etməli.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

Özünün özəl təhlükəsizlik normativ aktlarına paralel olaraq⁴², silahlı münaqişə baş verən ölkələrdə muzdlu fəaliyyətlər ilə bağlı və həmçinin, müəyyən fəaliyyətlərlə bağlı Cənubi Afrika dövləti xüsusi qanun qəbul etmişdir⁴³. Bu qanun "muzdlu fəaliyyəti" izah edir və qadağan edir, lakin həm də başqa uyğun fəaliyyətləri, o cümlədən, Cənubi Afrika vətəndaşlarının xarici ölkələrin silahlı qüvvələrinə qəbul edilməsini qadağan edir⁴⁴.

Problem 2.5 Bir sıra hallarda, ÖHTŞ-i ilə polis və/və ya silahlı qüvvələrin funksiyaları arasındakı fərq bir-birini örtür və onların rolları və məsuliyyətlərinin bölünməsi üzərində çaşqınlıq yaradır və potensial olaraq ÖHTŞ-in uyğun olmayan, məcbureddici güc işlətməsinə gətirir.

ÖHTŞ-nin və dövlətin təhlükəsizlik və hərbi qüvvələrinin rolu oxşar, bir-birini tamamlayan və ya bir-birini örtən ola bilər. Onların funksiyalarının oxşar təbiətdə olması, onların rolları və məsuliyyətləri üzərində çaşqınlıq yarada bilər və bəzən, ənənəvi olaraq, dövlətin təhlükəsizlik və hərbi təsisatlarına xas olan səlahiyyətlərin və/və ya məcbureddici gücün ÖHTŞ-i tərəfindən işlədilməsinə gətirir.

Dövlət və özəl təhlükəsizlik xidmətləri arasında rolların və məsuliyyətlərin aydınlığı, əsasən də, güc işlətməsi, tutuqlama və saxlama məsələləri ortaya çıxdıqda xüsusilə əhəmiyyət kəsb edir.

Bir sıra ölkələrdə, Dövlətin təhlükəsizlik və hərbi xidmətlərində çalışanlar işdən ayrıldıqdan sonra ÖHTŞ-i üçün çalışırlar. Bu cür hal onların rolları və məsuliyyətləri ilə bağlı daha da çaşqınlıq yaradır. İctimaiyyət üçün özəl və dövlət təhlükəsizliyi qüvvələrini fərqləndirmək çətin olur. Həm də, polis qüvvələri öz işlərini başa vurduqdan sonra ÖHTŞ-nin işinə "keçdikdə" də meydana gələ bilər və o zaman özəl təhlükəsizlik xidmətlərinə izn verilməyən güc işlətməsi və müəyyən silahların işlədilməsinə qoyulan məhdudiyyətlərə də riayət edilməz. Bu məsələləri həll etmək üçün, bir sıra Dövlətlər hal-hazırda işləyən və keçmiş hüquq mühavizə işçilərini və hərbiçiləri ÖHTŞ-də işə götürməyə izn vermirlər. Belə olduqda, rolları və rəsmi vəzifə borclarını yerinə yetirən zaman əhali ilə təmas qaydalarında çaşqınlıq aradan qalxır və bir çox ölkələrdə isə bu cür yanaşma korrupsiyanı azaltma tədbiri kimi həyata keçirilir.

TÖVSIYƏLƏR

- Qanunda Dövlətin təhlükəsizlik və polis funksiyaları ilə ÖHTŞ-nin funksiyaları arasındakı fərqi aydınlıq gətirməli (bu izn verilən və qadağan edilən fəaliyyətlərin aydın maddələrinin hazırlanması ilə əldə edilə bilər, yuxarıda bu Fəsilin 2.1 Probleminə cavab olaraq müəyyən edildiyi kimi).
- Özəl və dövlət subyektləri arasında aydın fiziki fərq tələb etməli və həmçinin, ictimaiyyəti çaşqırmamaq üçün hər zaman onların arasındakı geyimlər fərqli olmalıdır (qəbul edilmiş və fərqli geyimlər, kimlik kartları)
- ÖHTŞ-də hal-hazırda xidmətdə olan işçilər üçün və ya keçmiş hüquq mühavizə işçiləri və ya hərbiçilər üçün qaydalar hazırlamalı. Aydın şərtlər və məhdudiyyətlər təmin etməli, məsələn, dövlətin təhlükəsizlik xidmətlərindən və ya ordudan hər hansı fərdin ÖHTŞ-də işləməsinə razılıq verən razılıq/və ya rəsmi səlahiyyət məktubu tələb etməli.
- İşdən sonra çalışan dövlət təhlükəsizlik xidmətləri işçilərinin ÖHTŞ-də xidmət göstərərkən dövlətin onlara verdiyi silah, sursat və odlu silahlardan bu xidmətlərdə istifadə edilməməsinə tələb etməli.
- Hal-hazırda dövlətin təhlükəsizlik xidmətləri /hərbi sahədə çalışan fərdlərinin ÖHTŞ-də çalışmasının qarşısını almağı gözdən keçirməli.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Çox sayda ölkələr özəl təhlükəsizlik xidmətlərinin ordu və polis qüvvələrindən asanlıqla ayırd edilməsi üçün onların fərqli xidməti geyim geyməsinə tələb edən qanunlar qəbul etmişlər : məsələn, bu Çində⁴⁵ və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində belədir⁴⁶.
- Panama hökuməti Polis qüvvələrinə və Ədliyyə Polisinə özəl təhlükəsizlik agentliyində hər hansı funksiya və ya rol oynamağı qadağan edir⁴⁷.
- Meksikanın özəl təhlükəsizlik şirkətləri ilə bağlı qanunu, dövlət təsisatlarının və ya silahlı qüvvələrin hər hansı işçisinin özəl təhlükəsizlik şirkətində istər idarəetmə, istərsə də inzibati idarəçilik işində və ya operativ işçi kimi hər hansı rolunu qadağan edir.
- Eyni qadağalar istənilən dövlət təsisatından və silahlı qüvvələrdən intizam qaydalarını pozduğuna görə və ya korrupsiyaya görə və ya qəsdən törədilən cinayətə görə çıxarılan hər bir fərdə də aid edilir⁴⁸.
- Qvatemala hökuməti nəinki xidmətdə olan polis qüvvələrinin və silahlı qüvvələrin özəl təhlükəsizlik şirkətlərində hər hansı rol oynamasını qadağan edir, həm də bu qadağaları təhlükəsizlik sahəsinə məsul olan nazirliklərə və təhlükəsizliklə məşğul olan başqa təsisatlara da aid edir⁴⁹. Əlavə olaraq, bu fərdlərin özəl təhlükəsizlik şirkətlərində işləməsi üçün dövlət işindən ayrıldıqdan sonra dörd il gözləməsi tələb olunur⁵⁰.
- Bir sıra ölkələr, məsələn, Burkina Faso⁵¹ hökuməti özəl təhlükəsizlik şirkətlərindən tələb edir ki, onların fəaliyyətləri ilə dövlətin təhlükəsizlik xidmətləri arasında çəşqinliq yaranmaması üçün, onlar öz özəlliklərini aydın şəkildə bəyan etsinlər.
- Peruda, özəl təhlükəsizlik xidmətləri ilə bağlı qanunlar muzdluların tutulmasını və təlimini və ya oxşar və ya eyni təbiətli fəaliyyətlərə qoşulan şəxsi heyətin tutulmasını və təlimini qadağan edir. Bu qadağa müqavilələrin və tətbiq edilən beynəlxalq sazişlərin pozulmaması məqsədini güdür. Əlavə olaraq, bu qanunvericilik sənədi muzdlularla bağlı Muzdluların Yığılması, İstifadə edilməsi, Maliyyələşdirilməsi və Təliminə qarşı Beynəlxalq Konvensiyanın 1-ci Maddəsindəki tərifi qəbul etmişdir⁵².

ÖHTŞ Sahəsinə Məsul olan Orqan

BU FƏSİL NƏDƏN İBARƏTDİR?

Bu Fəsil ÖHTŞ Quruluşlarına baxmağa və nəzarət etməyə mandati və bacarığı olan adekvat agentlik və ya hakimiyyət qurmaq və inkişaf etdirmək üçün parlamentarlar və qanunvericilərə dəstək vermək üçün nəzərdə tutulub. Xüsusilə, bu bölmə bu cür ofis/agentlik/hakimiyyət orqanının effektiv funksiyası üçün zəruri elementləri tövsiyə edir. Əlavə olaraq, bu Fəsil hakimiyyətin necə effektiv şəkildə monitoring mexanizmi rolunu heyata keçirə bildiyini də göstərir.

Problem 3.1 Monitoring mexanizmləri çox zaman zəif olur,sistemli şəkildə aparılmır və ya mövcud deyil

Təhlükəsizlik tədbirləri ilə bağlı ÖHTŞ-ləri ilə müqavilə imzalanması hökumət subyektlərinin təhlükəsizlik sektorunun aspektləri üzərində birbaşa nəzarətini azaldır⁵³. Sistemli və institutlaşdırılmış monitoring mexanizmləri bu cür nəzarətin itməsini kompensasiya edir. Effektiv monitoring mexanizmi aşağıdakıları təmin etmək üçün əhəmiyyət daşıyır:

- ÖHTŞ-nin fəaliyyətlərinin qanuna riayət etməsini təmin etmək üçün,xüsusilə də, BHQ-a və insan hüquqlarına riayət edilməsi üçün;
- ÖHTŞ-nin fəaliyyətləri ilə bağlı etibarlı,yenilənmiş və mərkəzləşmiş məlumatların təmin edilməsi üçün(bu cür informasiya ideal olaraq ölkənin qeydiyyatında saxlanılır,bax Problem2.3);
- Özel hərbi və təhlükəsizlik sahəsinin inkişafı və təkamülü ilə bağlı izlənmə aparmaq üçün.

ÖHTŞ-i ilə əlaqədar əksər ölkələrin qanunlarına müəyyən monitoring və ya ən azı hesabat vermə tələbləri daxildir. Lakin monitoringi aparmalı olan bu qurumların lazımi səviyyədə və sistemli şəkildə monitoring aparması üçün az-az hallarda onlara lazımi tələb olunan səlahiyyət və /və ya resurslar ayrılır. Çox az sayda monitoring mexanizmləri müəyyən edilmiş hakimiyyət dairəsinə ÖHTŞ-nin müəsisələrində yoxlama aparmağa imkan verir-məsələn,odlu silah və texnikanın saxlanma vəziyyətini yoxlamaq üçün.

TÖVSIYƏLƏR

- ÖHTŞ-i sektorunu tənzimləmək,nəzarət etmək və onların üzərində monitoring aparmaq tapşırığı ilə qurulmuş ÖHTŞ-i Orqanı qurmalı.
- ÖHTŞ-i Orqanı daxilində sistemli,ayrıq və təsisatlandırılmış monitoring mexanizmləri qurmalı.
- Şirkətlərin müntəzəm şəkildə Orqana hesabat verməsini təmin edən öhdəliyin qanuna salınmasını təmin etməli. Hesabata,ən azı, aşağıdakı məlumatlar daxil olmalıdır:
- Şəxsi heyət haqqında məlumatlar(o cümlədən,şəxsi heyətin və ümumilikdə şirkətin keçmişdəki davranışları ilə bağlı hesabat).
- Avadanlıq,texnika və odlu silah(o cümlədən,silahların qanuni şəkildə əldə edilməsi ilə bağlı və bu silahların saxlanması və ötürülməsi ilə bağlı məlumatlar).
- Baş verən hadisələr haqqında hesabat. Baş verən ciddi hadisələr həmişə Orqana xəbər verilməlidir;
- ÖHTŞ-nin apardığı cari fəaliyyətlər;
- Və yoxlamalar aparmaq imkanları,o cümlədən,şirkətlərin müəsisələrinə və sənədlərin yoxlanmasına çıxış.
- ÖHTŞ-nin Beynəlxalq Davranış Kodeksi Assosiasiyasına və ya başqa beynəlxalq səviyyədə tanınmış çox sayda maraqlı tərəflərin təmsil edildiyi Assosiasiyaya qoşulmasını tələb etməli.
- Uyğun olduğu yerlərdə,ölkə qanunları yaxşı ad naminə Beynəlxalq Davranış Kodeksi Assosiasiyasında üzvlüyü Dövlətdə qeydiyyatda almaq və iş görmək üçün və ya Dövlətlə müqavilə bağlamaq üçün şərt kimi tələb etməlidir. Transnasional sahədə hüquqi boşluqlara görə, BDK ölkələrin tənzimləyici Orqanı üçün tamamlayıcı rol oynayır. BDK-i bu sahənin nəzarəti üçün kömək edə bilər,xüsusilə də,ÖHTŞ-i öz ölkələrindən kənar xidmət göstərdikləri zaman.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Təhlükəsizlik və gözetçi şirkətləri üzərində nəzarət və idarəçilik işlərini aparmaq üçün Çin dövləti dövlət strukturu yaratmış və ÖHTŞ-i üzərində nəzarəti aparmaq üçün onlara güclü səlahiyyət vermişdir⁵⁴.
- ÖHTŞ-i üzrə Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri qanunu "Səlahiyyətli Orqana" ÖHTŞ-nin işləri ilə məşğul olmaq⁵⁵, nəzarət etmək və işlərini təqib etmək səlahiyyətini verir və bu qanun onlara şirkətlərin hesabatına çıxış və istənilən zaman audit aparmasına imkan verir⁵⁶.
- Kameronun qanunvericilik aktı ÖHTŞ-nin Səlahiyyətli Orqan tərəfindən nəzarətə məhkum olduğunu təmin edir; o cümlədən, geniş monitoring və yoxlama prosedurları da bu qanuna daxildir⁵⁷.
- İsveçrə qanunları özəl təhlükəsizlik şirkətlərindən ölkə xaricində fəaliyyət göstərən şirkətlər üzərində monitoring aparan Beynəlxalq Davranış Kodeksi Assosiasiyasının üzvü olmaları tələb edir⁵⁸.
- ÖHTŞ-i İsveçrənin qəbul etdiyi Federal Akta görə (PSSA) əməkdaşlıq etməlidirlər; onlar Səlahiyyətli Orqana⁵⁹ bütün tələb olunan məlumat və sənədləri təqdim etməlidirlər. Bu cür etməsələr, o zaman elan edilmədən yerində yoxlamalar, sənədlərin yoxlanılması və sənədlərin müsadirə edilməsi baş verə bilər⁶⁰.
- Özəl təhlükəsizlik qüvvələri ilə bağlı Peruda qəbul edilən qanun tənzimləyici agentliyə şirkətlərin və işçilərin işlərini nəzarətdə saxlamağa və təqib etməyə, o cümlədən, istənilən zaman ərzində monitoring və yoxlama aparmağa da imkan verir⁶¹.

Ölkə halı: Cənubi Afrikada PSİRA

Cənubi Afrikanın özəl təhlükəsizlik quruluşları qitədə ən geniş yayılmışdır və nəticədə, tənzimləyici sənədlər də Afrikada ən genişlərdən biridir⁶². Onun baş tənzimləyici orqanı- Özəl Təhlükəsizlik Quruluşları Tənzimləyici Orqanı (PSİRA) adlanır və o lisenziya və monitoring sənədlərinə nəzarət edir və ona geniş və hərtərəfli yoxlama səlahiyyətləri verilmişdir. PSİRA lisenziyaların tətbiqinə və həmçinin, Özəl Təhlükəsizlik Quruluşları Tənzimləyici Aktına (PİRA) riayət edilməsinə məsuldur⁶³.

PİRA-nın missiyası özəl təhlükəsizlik quruluşlarını effektiv yaxşılaşdırma və tənzimləmə vasitəsilə "bütün əhalinin həyat, təhlükəsizlik və ləyaqət" kimi konstitusiya hüquqlarını qorumaqdır⁶⁴. Onun mandatına aşağıdakı vəzifələr daxildir:

- Konstitusiyaya daxil olan prinsiplərə və başqa tətbiq edilən qanunlara uyğun olaraq hərəkət edən və peşəkarlıq, şəffaflıq, hesabatlılıq və tərəfsizlik və hamıya əlçatan olması ilə xarakterizə edilən özəl təhlükəsizlik sahəsini təşviq etmək;
- Təhlükəsizlik xidməti göstərənlərin təhlükəsizlik xidmətləri və praktikaları haqqında davamlı araşdırma və təhqiqatlar aparmaq;
- Təhlükəsizlik standartlarını pozanlara qarşı hüquqi prosedurlar başlamaq;
- Təhlükəsizlik xidməti təminatçısı kimi qeydiyyat üçün və ya qeydiyyatı yeniləmək üçün müraciətlər almaq və nəzərdən keçirmək;
- Təhlükəsizlik xidməti sahəsi üçün məlumatları saxlamaq üçün kompuyuterləşdirilmiş məlumat bazası hazırlamaq və saxlamaq⁶⁵.

Problem3.2 Ölkənin konkret tənzimləyici orqanının olmaması uyğun qanunlara riayət edilməsini sarsıdır.

Problem3.3 ÖHTŞ-nin effektiv tənzimlənməsi və monitorinqini aparmaq üçün tələb olunan getdikcə artan mürəkkəb fəaliyyətlər üçün dövlətlərin həmişə imkan və resursları olmur.

Problem 3.4 Əgər müəyyən edilmiş hakimiyyət orqanı varsa,bu orqanın işçilərinin öz funksiyalarını effektiv şəkildə yerinə yetirmələri üçün adekvat təcrübəsi,təlimi və/və ya resursları olmaya bilər.

Heç də hər bir ölkə ÖHTŞ-i üçün məsul olan, konkret, milli tənzimləyici orqan yaratmamışdır. Əvəzində onların bir qismi bu məsuliyyəti mövcud qurumlara, məsələn, daxili işlər nazirliyinə həvalə etmişdir. Əlavə olaraq, bu sektorun gətirdiyi çox sayda problemləri və onun arxasında duran mürəkkəb məsuliyyətləri nəzərə alsaq, o zaman bu mövcud qurumlar özlərinin saysız başqa mandat və məsuliyyətləri ilə ÖHTŞ-ləri üzərində effektiv nəzarəti təmin edə bilməmək riski ilə üzləşə bilərlər.

Ona görə də, ÖHTŞ-nin tənzimlənməsi, onların üzərində hakimiyyət və nəzarət bu məqsəd üçün konkret ölkə tənzimləyici orqanı yaradıldığı zaman daha yaxşı olur⁶⁶. Bundan əlavə, ola bilər ki, tənzimləyici orqanlar həmişə kifayət dərəcədə hökumətdən asılı olsun və bu da müdaxilə risklərinə, şəffaflığın olmamasına və korrupsiyaya gətirir⁶⁷.

Başqa hallarda, ölkənin başqa orqanlarına nəzarət etmək üçün əvvəllər yaradılmış orqanların mandatlarına ÖHTŞ-ə də nəzarət etmə tapşırığı əlavə olunur. Tənqidçilər hesab edirlər ki, bu növ orqanlar çox zaman çoxsaylı öhdəliklərə malik olur və az-az görüşlər keçirir və o da nəticədə daha təsirsiz nəzarət mexanizmləri ilə nəticələnir⁶⁸.

Əlavə olaraq, tənzimləyici orqanlar heç də həmişə kifayət qədər maliyyələşməmişlər və/və ya öz mandatlarını effektiv şəkildə yerinə yetirmək üçün zəruri sayda kadrlara da malik olmurlar. ÖHTŞ-i Orqanının kadrlarının öz nəzarət səlahiyyətlərini effektiv şəkildə yerinə yetirmələri üçün xüsusi təcrübə və ekspertiz tələb olunur, o cümlədən, özəl təhlükəsizlik sektoru ilə dərin tanışlıq, ictimai təhlükəsizlik ehtiyaclarını bilməsi və BHQ və insan hüquqları qanunu ilə tanışlıq tələb olunur. Bu Orqanın bu cür təcrübəsi olan işçiləri olmasa sistemin effektivliyi sarsılar.

TÖVSIYƏLƏR

- ÖHTŞ-lər sektorunu effektiv tənzimləmək, nəzarət etmək və monitorinq etmək üçün xüsusi məqsədlə yaradılmış və tapşırıq almış, yenidən təyin edilmiş ÖHTŞ-i Orqanı yaratmalı.
- ÖHTŞ-i monitorinq etmək üçün regional yanaşmaları nəzərə almalı.
- Regional yaxşı praktika nümunələri əsasında sistemin harmoniyalaşdırılmasını nəzərdə tutmalı.
- Siyasi müdaxilə və korrupsiyanın qarşısını almaq üçün bu Orqana kifayət qədər müstəqillik verildiyini təmin etməli.
- Bu orqanın kifayət qədər maliyyə və ixtisaslı kadrlarla təmin edildiyini təmin etməli.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Cənubi Afrikadakı PSİRA, müfəttişləri ştatlı işçilər kimi təyin edir; bu müfəttişlər qəbul edilmiş davranış kodeksinə riayət etməyə borcludurlar və bu kodeks “Orqanın vəzifələrini həyata keçirmək üçün zəruri olan minimum davranış standartlarından ibarətdir⁶⁹”.
- 2015-ci ildə təqdim edilən qanunvericilik aktında,Peru hökuməti “ *Superintendencia Nacional de Control de Servicios de Seguridad, Armas, Municiones y Explosivos de Uso Civil*” (SUCAMEC) qurmuşdur və bu orqan ixtisaslaşmış texniki orqan olub ÖHTŞ-nə nəzarət edən və tənzimləyən milli struktur kimi ölkə Daxili İşlər Nazirliyinə tabedir. O bu sektorun üzərində rəhbərlik,hakimiyyət və nəzarət aparən orqan kimi məsuliyyət daşıyır. SUCAMEC təkçə ÖHTŞ-ə səlahiyyət vermir,həm də ÖHTŞ-nin fəaliyyətlərini tənzimləyir və onlar üzərində monitoring aparır və həmçinin ÖHTŞ-i üçün təlim standartları müəyyən edir. SUCAMEC-in inzibati tədbirlər görmək və sanksiyalar qoymaq səlahiyyəti də vardır⁷⁰.

ÖHTŞ-nin Səlahiyyətləndirilməsi, Lisenzialaşdırılması və Qeydiyyatata alınması

BU FƏSİLDƏ NƏ VAR?

Bu Fəsil parlamentarlar və qanunvericiləri ÖHTŞ-i üçün səlahiyyətləndirmə və ya lisenzialaşdırma prosesi yaratmaq və həmçinin, qeydiyyatata alma prosesi yaratmaq yollarına baxmağa təşviq edir.

PROBLEM 4.1 ÖHTŞ-i üzərində effektiv nəzarət mürəkkəb məsələ olub, geniş sistem tərəfindən dəstəklənməlidir: bu ilk növbədə ÖHTŞ-nin səlahiyyət/lisensiyalar almaq tələbi ilə başlanır.

ÖHTŞ-i üzərində nəzarət xüsusi yaradılmış sistem tərəfindən aparılmalıdır ki, bu sahənin nəzarəti Dövlət tərəfindən effektiv şəkildə idarə olunsun. Sadəcə, ÖHTŞ-ni dövlətin, xüsusilə, təhlükəsizlik və hərbi xidmətləri üçün nəzərdə tutulmuş və hökumətin əlində olan nəzarət mexanizmlərinə qoşulması getdikcə böyüyən ÖHTŞ-in özəl ehtiyaclarını tələblərə cavab verən şəkildə həll etməz.

Bu baxımdan, Ölkələr öz ərazilərində fəaliyyət göstərən və ya yerləşən ÖHTŞ-i üçün məcburi səlahiyyətləndirmə/lisensiyalaşdırma prosesləri qurmalıdır. Bu cür prosesin aparılması ÖHTŞ-i sahəsinin fəaliyyətləri və dəyişən təbiətinə uyğun olaraq tələblərə cavab verən şəkildə resurslarla təmin edilməli, proses hamı üçün açıq olmalı və dəyişən şəraitə uyğun olaraq dəyişə bilməlidir. Çox sayda ölkədə görüldüyü kimi, əgər şirkətlər mürəkkəb və bahalı səlahiyyətləndirmə prosesinin tələblərini qarşılamayı çətin və ya mümkün hesab edirlərsə, o zaman onların bu cür ağır prosedurdan tələbləri daha da yüngül olan proseslərə keçmə riskləri labüddür.

TÖVSIYƏLƏR

- Hər bir ÖHTŞ-nin fəaliyyət göstərməsi üçün konkret səlahiyyət/lisensiya tələb edən səlahiyyətləndirmə sistemi hazırlamalı.
- Lisensiyaların konkret məhdud və bərpa edilə bilən müddət və/və ya konkret xidmətlər üçün verilib-verilmədiyini gözdən keçirməli.
- Beynəlxalq Davranış Kodeksi Assosiasiyasının (və ya başqa oxşar beynəlxalq səviyyədə tanınmış çoxtərəfli assosiasiyanın) üzvü olmasını səlahiyyət və ya lisensiya alınması üçün ilkin şərt kimi tələb etməli.
- Səlahiyyət və ya lisensiya verilməsi ilə əlaqədar şəffaflığı təmin etməli. Buraya səlahiyyət verilməsi qaydalarının və prosedurlarının ictimaiyyətə açıqlanması, baş verən hadisələrlə və ya şikayətlərlə bağlı hesabatların dərc edilməsi və parlament strukturlarına/komitələrində nəzarət funksiyalarının verilməsi, o cümlədən illik hesabatların verilməsi daxildir.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Özəl Təhlükəsizlik Agentlikləri ilə bağlı Hindistanın qəbul etdiyi qanun bildirir ki, "bu Akt əsasında lisenziyaya malik olmayan heç bir kəs özəl təhlükəsizlik xidməti işini apara bilməz və ya bu işi başlaya bilməz"⁷¹
- Şri Lankanın Özəl Təhlükəsizlik Agentlikləri ilə bağlı qanunu özəl təhlükəsizlik xidmətləri göstərən şirkətlərdən tələb edir ki, onlar fəaliyyətə başlamaq haqda lisensiya almadan öncə Səlahiyyətli Orqanlar tərəfindən qeydiyyatdan alınmalıdırlar⁷².
- Ekvador bildirir ki, özəl təhlükəsizlik şirkətləri səlahiyyət almaq barədə müraciət etməzdən öncə ÖHTŞ-i üçün cavabdeh hakimiyyət orqanı kimi Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən qeydiyyata alınmalıdırlar. Bu cür səlahiyyət almaq üçün, ÖHTŞ-i öz daxili siyasətlərini və prosedurlarını Baş Əmək Departamentinə bəyənilməsi üçün təqdim etməlidirlər⁷³.
- Cənubi Afrikadakı PSİRA hər il bu orqanın fəaliyyətləri ilə bağlı illik hesabatlar yayır; bu sahədə baş verən tendensiyaların analizlərindən əlavə, bu hesabatlara həm də riayət edilmə yoxlamalarının ictimaiyyətə açıqlanması da daxil edilir.
- Peruda özəl təhlükəsizlik xidmətləri təmin edən şirkətlər işə başlamazdan öncə Tənzimləyici Orqandan səlahiyyət almalıdırlar⁷⁴.

PROBLEM 4.2 ÖHTŞ-ə aydın olmayan və/və ya həddən artıq aşağı kriteriyalı səlahiyyətlər/lisenzialar verilməsi insan hüquqları pozuntularına və BHQ-nun pozulmasına gətirir.

Aydın tələblərin qoyulmaması və ya onların həddən artıq aşağı səviyyədə müəyyən edilməsi səlahiyyətləndirmə/lisenzialaşdırma prosesini sarsıda bilər. Bu sahəyə insan hüquqlarına toxunan həssas məsələlər tapşırıldığına nəzərə alsaq, ÖHTŞ-nin fəaliyyətləri üçün səlahiyyətləndirmə prosedurları onların ciddi tələblərə cavab verib-vermədikləri yoxlanılana qədər şərti ola bilər. İnsan hüquqları və BHQ-la bağlı ən yüksək rəyətəmə standartlarını təmin etmək üçün səlahiyyətləndirmə/lisenzialaşdırma prosesi aşağıdakıları tələb etməlidir:

1. Şirkətlər, şirkətin və onun işçilərinin son davranış hesabatlarını saxlamalı (bax: Problem 4.4, burada bu məsələ ÖHTŞ-nin fəaliyyəti üçün onların qeydiyyatına alınmasının bir hissəsi kimi müzakirə edilir);
2. İşçilər və idarəetmə tərkibi, xüsusilə, Beynəlxalq İnsan Hüquqları Qanunu və BHQ-u ilə bağlı tələblərə cavab verən tərzdə təlim keçməlidirlər (bax: Problem 6.1 və 6.2); və
3. Şirkətlər və onların işçiləri qanuni şəkildə silah və texnika almalı və ondan istifadə etməlidirlər, xüsusilə də, bu odlu silahlara aid edilir (bax: Problem 6.3 - 6.5).

TÖVSIYƏLƏR

- ÖHTŞ-nin səlahiyyət alması üçün aydın kriteriya müəyyən etməli. Minimum olaraq, şirkətlər səlahiyyət/lisenzialaya müraciət etdikləri zaman aşağıdakıları təmin etməlidirlər:
 - Keçmiş davranışla bağlı hesabat-şirkət olduqda, onun idarəetmə heyətinin və şirkətin işçilərinin davranışı ilə bağlı;
 - İşçilər və mülkiyyətlə bağlı hesabatlar;
 - Xüsusilə, BHQ və BİHQ –u olmaqla və və ümumilikdə insan hüquqları üzrə məcburi təlimin olması;
 - Maliyyə və iqtisadi etibarlılıq hesabatları;
 - Avadanlıqların qanuni şəkildə alınması və istifadə edilməsi hesabatları –o cümlədən, silah və odlu silahların;
 - Sağlam və təhlükəsiz iş şəraiti dəlilləri və şəxsi heyətin firavanlığının təmin edilməsi ;
- Bu cür yaxşı praktikaları həyata keçirməyə kömək edə bilən Beynəlxalq Davranış Kodeksi Assosiasiyasının və ya oxşar tanınmış beynəlxalq çoxtərəfli assosiasiyanın layiqli üzvü olmalı.

QEYD: Qanunlar, şirkətlərin yaxşı praktikaları dəstəkləyən daxili qaydalar hazırlamalarını tələb etməlidir. Şirkət daxili bu qaydalar əmək şəraitlərinin yaxşılaşdırılması üçün minimum standartları müəyyən etməlidir və minimum beynəlxalq standartları qarşılaya bilən və şəxsi heyətin firavanlığına yönəlməlidir (bax: problem 6.6).

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Hindistanın *Özəl Təhlükəsizlik Agentliyi Aktı (Normativ Aktı)* aydın şəkildə kimlərin kriteriyaya uyğun olduğunu müəyyən edir, lisenziya ilə müraciət edənlərin keçmişini köklü şəkildə araşdırır⁷⁵, həm də təlim üçün minimum standartlar və Nəzarət Orqanına məlumat

verilməsi öhdəliyini müəyyən edir⁷⁶, o cümlədən, işə götürülən şəxslərin cinayət törədib-törətməməsi ilə bağlı məlumatları da buraya daxil edir⁷⁷. Hindistanın özəl təhlükəsizlik agentlikləri ilə bağlı qanunvericiliyi özəl təhlükəsizlik agentliyi işçiləri üçün işə qəbul⁷⁸ qaydalarını da ətraflı müəyyən edir ("özəl təhlükəsizlik gözetçisi").

- Qvatemalada, Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərini Tənzimləyən Qanun (Akt N52/2010) tələb edir ki, əvvəllər eyni növ şirkətlərdə və ya təsisatlarda çalışan ÖTŞ-nin işçiləri (o cümlədən, dövlətin təhlükəsizliyini təmin edənlər və ya silahlı qüvvələr) əvvəlki iş yerlərindən cinayət törətdiklərinə görə və ya insan hüquqlarını pozduqlarına görə çıxarılmadıqlarını sübut etməlidirlər⁷⁹.
- Peruda, özəl təhlükəsizlik xidmətləri göstərən şirkətlər bir sıra tələbləri qarşılamalıdırlar, o cümlədən, öz işçilərinin uyğun təlimini və həmçinin, onların işinin tələblərə cavab verən şəkildə monitorinq edilməsini təmin etməlidirlər; mülki məqsədlərlə istifadə edilən odlu silah və sursatların qaydalara uyğun şəkildə saxlanması və qorunması üçün infrastruktur və avadanlıq əldə saxlamalıdırlar; və işçilərə aid olan hər bir odlu silah üçün məxsusi karda sahib olmalıdırlar⁸⁰.

PROBLEM 4.3 Səlahiyyət/lisenzia-nın bərpa edilməsi, dayandırılması və ya ləğv edilməsi şərtlərinin olmaması hesabatlılığın olmaması ilə nəticələnə bilər.

Effektiv səlahiyyətləndirmə/lisenzialaşdırma rejimləri ÖHTŞ-nə lisenziya verilib-verilməməsi haqqında tək-cə ilkin dəyərləndirmə vermir, onlar həm də ÖHTŞ-ni uzun müddət ərzində nəzarətdə saxlamaq üçün köməkədicə mexanizmlər kimi xidmət edir.

Səlahiyyətləndirmə/lisenzialaşdırma, ÖHTŞ-i tərəfindən yuxarıda təsvir edilən kriteriya və standartların yerinə yetirilməsi ilə şərtləndirilir (bax: Problemlər 4.1 və 4.2). Lakin, davamlı nəzarət və qaydalara riayət edilmədikdə kəsərli sanksiyalar olmadan səlahiyyətləndirmə bir-dəfəlik inzibati rəsmilik riski daşıyır. Nəzarət mexanizminin davamı kimi, səlahiyyətləndirmə/lisenzialaşdırmanın durdurulması və ya ləğv edilməsi üçün müəyyən edilən aydın prosedurlar prosesin məhsuldarlığını təmin edir və səlahiyyət/lisenzianı əldə etmək üçün yaradılan kriteriya və standartlara uzun müddətli riayət edilməsini təmin edir. Eynilə, Problem 4.1 də ifadə edildiyi kimi, səlahiyyət müəyyən dövr üçün verilməli və hər dəfə bərpa olunmalıdır. Bu prosedur ÖHTŞ-nin kriteriya və standartlara riayət etməsinə müntəzəm və sistemli şəkildə nəzarət edilməsini təmin etmək üçün edilir.

TÖVSIYƏLƏR

- Səlahiyyətləndirmə/lisenziaların rədd edilməsi, dayandırılması və ya ləğv edilməsi üçün şərtlər və inzibati proseslər müəyyən etməli.
- Səlahiyyət və ya lisenziyanın yenilənməsi üçün şərt olaraq BDKA-nın layiqli üzvü olması tələb edilməli (və ya oxşar qlobal səviyyədə tanınmış çox-tərəfli maraqlar üzərində qurulmuş Assosiasianın).
- Səlahiyyət/lisenzianın rədd edildiyi, dayandırıldığı hallarda ədalətli və şəffaf apelyasiya prosesini təmin etməli.
- Səlahiyyət/lisenzia üçün məhdud müddət qoymalı və yeniləndirmə üçün müddət və şərtlər müəyyən etməli.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Hindistanın qanunvericiliyi lisenziyaların beş illik müddət üçün verilməsinə izn verir⁸¹. O Nəzarət Orqanına müraciət əsasında yenilənə bilər⁸². Bu qanunvericilik əlavə olaraq lisenziyaların dayandırılması və ya ləğv edilməs üçün Nəzarət Orqanına imkan verən əsaslı detalları sadalayır⁸³ və ÖHTŞ-ə şikayət etmək hüququ verir və Nəzarət Orqanının qərarlarından apelyasiya şikayəti verə bilməsini təmin edir⁸⁴.
- Peru hökumətinin qanunları tələb edir ki, özəl təhlükəsizlik xidmətləri göstərən və ya təşkil edən hüquqi şəxslər səlahiyyətli orqanlar tərəfindən fəaliyyət lisenziyası əldə etməlidirlər və bu lisenziya kiməsə ötürülə bilməz və beş illik müddət üçün qüvvədə qalır. Əlavə olaraq, bu fəaliyyət lisenziyası uğurla yenidən eyni müddət üçün yenilənə bilər⁸⁵.
- Əgər Şirkət lisenziyanın hər hansı maddəsini pozubsa və ya aparılan hər hansı iş “elə tərzdə aparılıb ki, o əhalinin və ya şirkətlərin xidmətlərindən istifadə edən əhalinin mülkiyyətinin təhlükəsizliyinə zərər vurubsa Şri-Lanka-nın Səlahiyyətli Orqanı səlahiyyət verilməsini rədd edə bilər və ya onu ləğv edə bilər”⁸⁶.

Problem 4.4 ÖHTŞ-nin və onların şəxsi heyətinin hesabatlarından ibarət geniş mərkəzləşmiş qeydiyyatın olmaması bu sektorun şəffaflığını sual altına qoyar və effektiv monitoring və nəzarətə mane olar.

ÖHTŞ-nin uyğun şəkildə qiymətləndirilməsi və nəzarəti həqiqətən də etibarlı, şəffaf və çoxtərəfli məlumata çıxış tələb edir. Səlahiyyətləndirilmiş ÖHTŞ-i ilə əlaqədar səlahiyyətli orqan tərəfindən bütün lazımi məlumatları toplayan və saxlayan mərkəzi məlumat bazası və ya qeydiyyat ofisi effektiv nəzarət üçün çox vacibdir və o sadə və güclü monitoring mexanizmi üçün yararlı olar.

Bu cür qeydiyyat uçotu sadəcə şirkətlə bağlı məlumatlara malik olmamalıdır (məsələn, maliyyə məlumatları, idarəetmə, alınan səlahiyyət), o həm də şəxsi heyət haqqındakı məlumat bazasına da malik olmalıdır (təlim, odlu silah lisenziyası, keçmişdəki davranış). Əgər belə qeydiyyat uçotu əlçatan olursa və ya ictimaiyyətə qismən açıq olursa, o zaman o ictimai nəzarətin və sektorun şəffaflığının təkmilləşməsi üçün də potensiala sahib olur.

TÖVSIYƏLƏR

- ÖHTŞ-nin və onların şəxsi heyətinin məcburi qeydiyyat uçotunu qurmalı.
- Ölkə daxilində fəaliyyət göstərən və ya öz xidmətlərini ixrac edən ÖHTŞ-i haqqında yenilənmiş uyğun məlumatlar toplamaqla ölkə səviyyəsində uçot aparılmalı, bu məlumatlara minimum olaraq aşağıdakılar daxil olmalıdır:
 - Bütün səlahiyyətləndirilmiş və ya lisenziyalaşdırılmış ÖHTŞ-lər;
 - Rəhbərliyin və şəxsi heyətin bütün keçmiş davranışları, təlimləri və odlu silah lisenziyası;
 - Müqavilələrin dövrü və detalları;
 - Qeydiyyata alınmış avadanlıq, o cümlədən, odlu silahlar, sursatlar və maşınlar.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Peru hökuməti ÖTŞ-nin Məlumat Bazası İdarəetməsi üzrə Milli Reyestrde(RENEGİ) qeydiyyatı alınmasını tələb edir,digər tərəfdən də sanksiyalar reyesterinin də RENEGİ-nin bir hissəsi olduğunu göstərir. Son dörd ildə sanksiyalar üzrə aparılan qeydiyyat ictimaiyyətə açıqlanacaq⁸⁷.
- Hindistanda,özəl təhlükəsizlik agentlikləri öz idarəetmələri ilə bağlı,öz şəxsi heyətləri ilə bağlı və öz müştəriləri ilə bağlı bütün məlumatları qeydiyyatı almağa borcludurlar. Bu cür qeydiyyat Nəzarət Orqanı tərəfindən qiymətləndirilə bilər⁸⁸.
- Şri Lankada, istənilən özəl təhlükəsizlik agentliyinin fəaliyyət dairəsi üzrə lisenziya almasından öncə qeydiyyatı alınması tələb olunur⁸⁹; Səlahiyyətli Orqan tərəfindən bu Akt əsasında qeydiyyatı alınmış hər bir şəxsin əlavə olaraq qeydiyyat aparması tələb olunur⁹⁰.
- Meksika hökuməti Səlahiyyətli Orqandan ölkə səviyyəsində “özəl təhlükəsizlik xidmətləri,onların şəxsi heyəti,onların silahları və avadanlıqları üzərində rəhbərlik,nəzarət,monitörinq və qiymətləndirilmə aparılması üçün zəruri məlumatlara malik olan qeydiyyat uçotu aparılmasını və saxlanmasını tələb edir⁹¹.
- Qambiyada,ÖHTŞ-i Daxili İşlər Nazirliyi nəzdindəki Özəl Təhlükəsizlik Gözətçiləri Şirkətləri üçün Lisenziya Orqanı tərəfindən tənzimlənir. Bu Orqan qanuna görə bütün lisenziya almış şirkətlər və qəbul edilmiş fərdlər haqqında qeydiyyat uçotu yaratmalı və saxlamalıdır⁹².
- Pakistan,Filippin və Şri Lanka kimi ölkələr təhlükəsizlik agentliklərini qeydiyyatı almağa sövq edən qanun qəbul etmişlər. Məsələn,Şri Lankada qəbul edilən Özəl Təhlükəsizlik Agentlikləri Aktı bəyan edir ki,Səlahiyyətli Orqan bu Akt əsasında qeydiyyatı alınmış hər bir şəxs üçün qeydiyyat aparmalı və saxlamalıdır⁹³.
- Kamerun tələb edir ki, Səlahiyyətli Orqan bütün özəl təhlükəsizlik şirkətlərinin ölkə səviyyəsində qeydiyyatı aparın⁹⁴.

Ekvadora "özəl təhlükəsizlik qoruyucularının ağ siyahısı": Ölkə halı

Ekvadora,ÖHTŞ-i qanuni şəkildə qurulmuş qurumlar kimi Kommersiya Reyestrində xüsusi qeydiyyat jurnalında qeydiyyatı alınmalıdır. Lakin, fəaliyyətə başlamaq səlahiyyəti almazdan öncə, onlar Silahlı Qüvvələrin Baş Ştabının və Daxili İşlər Nazirliyin Baş Qərargahının xüsusi reyestrində qeydiyyatı alınmalıdırlar.

Bundan əlavə, əlavə ictimai məlumat bazası da Daxili İşlər Nazirliyində qurulmuşdur. Bu məlumat bazasına cinayət keçmiş olmayan və ölkə polisinin tələbi ilə əməkdaşlıq etməyə razılıq verən ÖTŞ-i qoruyucularının siyahısı daxil edilmişdir. O, “özəl təhlükəsizlik qoruyucularının ağ siyahısı” adlanır. Bu siyahıda, Ekvadora mövcud olan 60,000 qoruyucudan 10,344 –nün adı gedir. Bu siyahıya girmək üçün, bu qoruyucular DİN vasitəsilə ixtisas qazanma təlimi keçməlidirlər və orada onlar həm də nəzəri biliklər də alırlar,o cümlədən, insan hüquqları və həmçinin,praktiki məsələlər üzrə,məsələn,odlu silahla davranış üzrə təlimlər keçirlər. Təlim seriyalarını başa vurandan sonra(120 saatlıq) bütün qoruyucular DİN tərəfindən tanınırlar və onlara bu kursları bitirdikləri haqqında vəsiqə və kimlik kartı verilir.

ÖHTŞ-nin Təhlükəsizlik yoxlamasından Keçməsi,Seçilməsi və onlarla Müqavilə İmzalanması

BU FƏSİL NƏDƏN İBARƏTDİR?

Bu Fəsil,Dövlətin özəl təhlükəsizlik xidmətləri üçün müştəri olduğu hallarda parlamentarlar və qanunvericilərin tənzimləməli olduqları məsələləri tənzimləmək yolunda üzləşdikləri problemləri həll etmək haqqındadır.Xüsusilə,bu hissə qanunvericilik aktları hazırlayan zaman aşağıdakı məsələlərə baxan zaman qanunvericiləri dəstəkləmək niyyəti güdür.

- Təhlükəsizlik yoxlamaları prosesi və seçim kriteriyası;
- Alt-müqavilələrin tənzimlənməsi;
- Müqavilənin pozulduğu hallarda müqavilə və sanksiyalar;

Problem 5.1 Dövlətlər, ÖHTŞ-i ilə konkret xidmətlər üzrə müqavilə imzaladıqda, orada çox zaman təhlükəsizlik yoxlamaları, seçim və müqavilələr üçün sistemli proses olmur. Bu cür proses olduğu yerlərdə standartlar və kriteriyalar tələblərə cavab vermir.

ÖHTŞ-i ilə xidmətlər ilə bağlı müqavilə imzalandıqda, əksər ölkələr başqa müqaviləli təşkilatlarla müqavilə bağladığı zaman istifadə etdikləri kriteriyalardan istifadə edirlər və onlar da əsasən rəqabətli qiymət qoyma və texniki imkanlara əsaslanır. Lakin, ÖHTŞ-nin təmin etdikləri xidmətlərin təbiətindən asılı olaraq, xüsusilə fəaliyyətləri güc işlətməsi ilə müşayiət olunan şirkətlərə baxdıqda, uyğun seçim, yoxlama, təlim və müqavilə bağlama kriteriyaları hazırlamaq önəm daşıyır. Yoxlama, təlim və seçim prosesləri və müqaviləyə girmə (əgər qaydalara uyğun hazırlanırsa və tənzimlənsə) Beynəlxalq Humanitar Qanunun (BHQ) və insan hüquqlarının norma və dəyərlərini şirkətlərin yerinə yetirməsi üçün effektiv vasitə ola bilər. Bundan əlavə, tələblərə cavab verən yoxlama, təlim, seçim və müqaviləyə girmə prosesləri həm də o baxımdan əhəmiyyətlidir ki, Dövlət beynəlxalq hüquq baxımından məsuliyyət daşıyır və onunla müqavilə bağlayanlarla bağlı məsuliyyətə çəkile bilər (Problem 2.2).

Məhsuldar və etibarlı səlahiyyətləndirmə/lisenziləşdirmə sistemi olan yerlərdə (4-cü Fəsiləki hər bir tövsiyəyə görə), ÖHTŞ-nin yoxlamadan keçməsi həmin şirkətlərin sistemin qaydalarına uyğun olub-olmadığını yoxlamaqdan ibarətdir.

Bu səlahiyyətləndirmə sistemləri olmayan ölkələrdə, ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin yoxlanılması BDKA-ı kimi müstəqil nəzarət mexanizmləri tərəfindən aparıla bilər. Bu cür yoxlamalar müqavilə bağlayan ölkələrin beynəlxalq standartlara riayət etməsini təmin etməyə kömək edir, xüsusilə də, insan hüquqları və beynəlxalq humanitar qanuna hörmət, şəxsi heyətin tələblərə cavab verən şəkildə təlimi və silah və odlu silahdan istifadə qaydaları nəzərdə tutulur.

TÖVSIYƏLƏR

- Hər hansı ÖHTŞ-i ilə müqavilə bağlanmazdan öncə, tələb olunan xidmətlərə olan ehtiyacı müəyyən etməli və bu xidmətlərlə əlaqəli riskləri analiz etməli (məsələn, silah daşımağa ehtiyacın olub-olmaması və ya konkret bilik və ya təlim tələblərini);
- ÖHTŞ-i seçmək və onlarla müqavilə bağlamaq üçün konkret və sistemli yoxlama prosesi qəbul edilməli;
- ÖHTŞ-nin seçilməsi və onlarla müqavilə bağlanması üçün yoxlama aparmaq üçün tələb olunan kriteriya və standartlar ÖHTŞ-ni səlahiyyətləndirmək tələb olunan kriteriya və standartları əks etdirməlidir. Minimum olaraq, bu prosesə aşağıdakı tələblər daxil olmalıdır:
 - Keçmiş davranışın uçotu-şirkətlər olduqda, onun rəhbərliyi və şəxsi heyəti üçün;
 - Şəxsi heyət və mülkiyyət uçotları;
 - Tələb olunan təlim-xüsusilə BHQ və insan hüquqları üzrə;
 - Maliyyə/iqtisadi sabitlik üzrə uçot;
 - Avadanlığın qanuni şəkildə əldə edilməsi və istifadəsinin sənədləşdirilməsi, o cümlədən, silah və odlu silahların;
 - Beynəlxalq standartları həyata keçirə bilən şirkətdaxili siyasətin hazırlanması tələbi;
 - Şəxsi heyət üçün sağlam və təhlükəsiz iş şəraiti tələbi (bax: BDK Maddə64).
 - ÖHTŞ-i ilə müqavilə bağlamaq üçün istifadə oluna bilən forma Qanuna müqavilə modeli kimi də əlavə edilə bilər.
- Müqavilə modelinə, uyğun beynəlxalq humanitar və insan hüquqları qanunlarının uyğun normaları ilə uyğunluq tələb edən maddələr və həmçinin, ÖHTŞ-dən səlahiyyət/lisenzia prosesinin ayrılmaz hissəsi kimi tələb olunan (əsas kriteriyaları əks etdirən) şərtlər də daxil olmalıdır.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Böyük Britaniya hökumətinin ÖHTŞ-i ilə sağlam alqı-satqı siyasəti vardır. Hər bir özəl təhlükəsizlik şirkəti ilə müqavilə bağlanmadan öncə onların anketləri doldurmaları tələb olunur; seçim kriteriyasına şəxsi heyətin peşəkar təlimi də daxildir və bütün müqavilələrə insan hüquqları pozulduğu halda müqavilələrin dayandırılması maddəsi də salınmışdır.⁹⁵
- Şirkət ilə müqavilə bağlanmadan öncə, İsveçrə qanunu Səlahiyyətli Orqandan şirkətin aşağıdakı sahələr üzrə bir sıra tələbləri yerinə yetirməsini tələb edir:
 - Şəxsi heyətin tapılması, təlimi və onların üzərində nəzarət;
 - Şirkətin tək cə Beynəlxalq Davranış Kodeksi Assosiasiyasında üzvlüyü ilə xarakterizə olunan adı ilə yox, həm də bu sahədəki təcrübəsi ilə, onun haqqında verilən məlumatlar və başqa təşkilatlarda üzvlüyü də nəzərə alınır;
 - Şirkətin bütün borclarını ödəmə imkanı;
 - Tələblərə cavab verən nəzarət sistemi, o cümlədən, effektiv intizam tədbirləri;
 - Tətbiq edilə bilən qanunların əsasında fəaliyyətlər göstərmək səlahiyyəti ;
 - Uyğun məcburi sığorta⁹⁶;
- İsveçrə Xarici İşlər Nazirliyi də xaricdə fəaliyyət göstərən ÖHTŞ-ə müqavilə modeli təklif edir.⁹⁷
- Peru hökuməti tələb edir ki, hər hansı statuslu və ya qanuni vətəndaş özəl təhlükəsizlik xidmətlərinin xidmətindən yararlanmaq istəyirsə, o, həmən şirkətin ölkə reyestrində qanuni səlahiyyət alıb-almadığını yoxlamalıdır. Səlahiyyət almayan ÖHTŞ-i ilə müqavilə bağlamaq istəyənlər sanksiyalara məruz qala bilərlər. Əlavə olaraq, səlahiyyəti olmayan ÖHTŞ-nin göstərdiyi xidmətlər üçüncü tərəfin hüquqlarını pozursa, o zaman onunla müqavilə bağlayanlar da birbaşa məsuliyyət daşıyacaq⁹⁸.

Problem 5.2 ÖHTŞ-nin öz fəaliyyətlərinin bir hissəsi üçün başqa şirkətlərlə alt-müqavilə imzalaması effektiv Dövlət nəzarətini sarsıdır.

- Alt-müqavilə imzalamaq çox sayda sənaye sahələrində geniş yayılmışdır və həmçinin, ÖHTŞ-i sahəsində də tez-tez tətbiq edilir. ÖHTŞ-i öz fəaliyyətlərinin bir hissəsini həyata keçirmək üçün başqa şirkətlə müqaviləyə girirsə, o zaman birinci müqaviləçi təşkilat ilə (burada Dövlət) sahədə real olaraq fəaliyyət göstərən qurum (alt-müqaviləçi) arasındakı münasibət birbaşa olmur və o da öz növbəsində effektiv Dövlət nəzarətini zəiflədir. Bu hal xüsusən o zaman problemlidir ki, hərbi və ya təhlükəsizlik xidmətləri alt-müqavilə imzalayırlar. ÖHTŞ-lər və onların alt-müqaviləçiləri üzərində öz monitorinq və nəzarət imkanlarını itirməməsi üçün Dövlətin imza tələbləri və şərtləri qoyması vacibdir.

TÖVSIYƏLƏR

- Hansi fəaliyyətlərlə bağlı alt- müqavilə imzalanıb-imzalanmamasını müəyyən etməli.
- Hansı şərtlər daxilində alt-müqavilələr imzalanmasına izn verilir. Ən azı alt-müqavilə ilə bağlı bildiriş Dövlətə verilməlidir və alt-müqavilə imzalanması Dövlətin səlahiyyət/lisenzia vermək səlahiyyətində olmalıdır.
- Alt-müqavilə imzalanmasından asılı olmayaraq müqavilənin şərtlərinə riayət etmə məsuliyyəti əsas müqaviləni imzalayan tərəfin üstünə düşür.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- İsveçrə qanunları tələb edir ki, ÖHTŞ-i təhlükəsizlik xidməti göstərilməsi ilə bağlı alt-müqavilə imzalayırsa, o alt-müqaviləçinin qanunlara riayət etməsini təmin etməlidir⁹⁹. Dövlət qoruma məqsədləri ilə bağlı müqavilə imzalayırsa, o zaman bu müqavilə əsasında alt-müqavilə imzalanması müqavilə imzalayan tərəfin yazılı razılığı ilə şərtləndirilir¹⁰⁰.

Problem 5.3 Müqavilələrdə çox zaman BHQ –a və insan hüquqları standartlarına riayət olunmasını tələb edən maddələr olmur.

ÖHTŞ-dən artan istiqamətdə istifadə ənənəvi ölkə və beynəlxalq hüquqi sənədlərə problem yaradır, müəyyən ictimai hüquq maddələrinin özəl müqaviləçilərə tətbiqi ilə bağlı qeyri-müəyyənlik yaradır. Monro Sənədi bu baxımdan edilən təşəbbüslərdən biridir və onun hazırlanması mövcud Dövlət öhdəliklərinin beynəlxalq hüquq əsasında aydınlaşdırılması və gücləndirilməsi və ölkə qanunlarında yaranmış tənzimləyici boşluqların doldurulmasıdır. Lakin, əlavə qanunverici sənədlərin kifayət qədər olmadığı yerlərdə, müqavilələrin özləri bu tənzimləyici boşluqların doldurulması üçün həll yollarını təklif edə bilər¹⁰¹ və onlar güclü alətlər olub şirkətlərin riayət etməli olduqları standartları gücləndirmək üçündür. Bu baxımdan, ÖHTŞ-nin müqavilələrinə insan hüquqları standartları və BHQ-a riayət edilməsini tələb edən çoxtərəfli maddələrin daxil edilməsi əhəmiyyət daşıyır.

TÖVSIYƏLƏR

- Müqavilə hazırlayan zaman, BHQ –a və insan hüquqları qanununa riayət etməyi tələb edən maddələr daxil etməli.
- Təhlükəsizlik yoxlaması və səlahiyyət/lisenzia prosesləri üçün şərtlər kimi sadalanan kriteriya və standartları yerinə yetirməyi öhdəlik kimi müqaviləyə daxil etməli (bax: Problem 2.3)

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- ABŞ-ın Federal Satınalma Qaydaları uşaq əməyini qadağan edən maddələrin müqaviləyə salınmasını tələb edir. Bu tələb edilən maddə bəyan edir ki, zorla və ya müqavilə əsasında istifadə edilən uşaq əməyi nəticəsində mədəndən çıxarılan, istehsal edilən və ya quraşdırılan məhsulların quraşdırılması və ixracatını qadağan edən qanunları gücləndirmək üçün, səlahiyyətli orqanlar araşdırmalar aparıb bağlanan müqavilə əsasında uşaq əməyindən zorla və ya müqavilə əsasında istifadə olunub-olunmadığını müəyyən etməlidirlər¹⁰².
- İsveçrənin ÖHTŞ-i ilə bağlı qanunları bəyan edir ki, müqavilə konkret olaraq şirkətdən tələb etməlidir ki:
 - Əgər müqavilə bağlayan tərəf tələb edirsə, müqavilənin gedişi ilə bağlı məlumatları versin;
 - Müqavilə bağlayan orqana şəxsi heyətin kimliklərini açıqlamalı;
 - Müqavilə bağlayan orqana təqdim etmək üçün hesabat hazırlamalı;

- tələb olunan təcrübəyə sahib olmayan və ya müqavilənin işinə əks təsir göstərən işçiləri dərhal əvəz etməli;
- müqavilənin gedişinə əks təsir göstərən istənilən gedişin dərhal müqavilə bağlayan orqana xəbər verilməsi təmin edilməli;
- işçilərin güc işlətdiyi hallarda və ya polis tədbirləri gördükləri halda və ya özünü müdafiə tədbirləri gördükləri halda baş verən istənilən hadisə barədə dərhal polisə xəbər verməli;
- şirkətin tələbləri və ya təlimin tələbləri bir daha qarşılanmırsa, dərhal müqavilə bağlayan orqana xəbər verməli;
- qoruma məsələləri ilə bağlı səlahiyyətlər ötürülməzdən öncə müqavilə bağlayan orqanın ilkin yazılı razılığını almalı¹⁰³.

Problem 5.4 Müqavilənin pozulmasına görə qoyulan sanksiyalar müqavilələrə salınmaya bilər. Onların mövcud olduğu yerlərdə sanksiyalar aydın olmaya bilər və ya tələblərə cavab verməyən tərzdə tətbiq edilə bilər.

Yuxarıda müzakirə edildiyi kimi, müqavilələr ÖHTŞ-ni BHQ-a və BİHQ-a hörmət edilməsini tələb etmək üçün güclü alət ola bilər. Ona görə də, müqavilədə göstərilən öhdəliklərdən hesabatlılıq boşluqlarını doldurmaq üçün istifadə edilə bilər. Lakin, həm qanunvericilik sənədləri və həm də müqavilələr, çox zaman müqavilənin pozulmasına görə tələblərə cavab verən şəkildə sanksiyalar qoymurlar. Hətta, müqaviləyə görə sanksiyaların olduğu hallarda, Dövlət yerlərdə bu sanksiyaları tələblərə cavab verən şəkildə tətbiq etməyə imkan verən mexanizmlərə malik olmalıdır, o cümlədən, monitoring və nəzarət funksiyalarına. Effektivlik üçün, bu mexanizmlərə, müqavilələri monitoring etmək üçün lazımi sayda və tələblərə cavab verən şəkildə təlim keçmiş işçilər daxil edilməlidir.

TÖVSIYƏLƏR

- Həm qanunvericiliyə və həm də müqaviləyə müqavilənin pozulması təqdirində sanksiyalar olacağını daxil edin. Daha az ciddi olan pozuntulara cavab vermək üçün dərəcələnməmiş sanksiyalar sistemi tətbiq etmək olar.
- Sanksiyaları həyata keçirmək üçün müntəzəm monitoring və nəzarət də daxil olmaqla uyğun mexanizmlər təmin edin.
- Lazımi sayda və tələblərə cavab verən şəkildə işçilər təmin edin. Bu cür məsuliyyət Səlahiyyətli Orqanın üzərində düşür. (bax Fəsil 3).

YAXŞI PRAKTIKA NÜMUNƏLƏRİ

- Peru hökumətinin qəbul etdiyi ÖHTŞ-ni tənzimləyən yeni fərmana görə, səlahiyyəti olmayan ÖHTŞ-i ilə bağlanan müqavilə üçüncü tərəfin hüquqlarının pozulmasına gətirərsə, belə müqaviləni bağlayan hər bir şəxs məsuliyyət daşıyacaq¹⁰⁴.
- İsveçrədə, ÖHTŞ-in Federal Hökumət ilə bağlanan müqavilələrə, bu müqavilələr yerinə yetirilmədiyi hallarda, müqavilə cərimələri daxil edilməlidir¹⁰⁵. Əlavə olaraq, müqavilə bağlayan Orqan öz idarəsinin təhlükəsizlik departamentinin müdirinə və Xarici İşlər Nazirliyinə müqavilənin surətini təqdim etməli və müqavilənin gedişi ilə bağlı onları xəbərdar etməlidir¹⁰⁶.

ÖHTŞ-nin və Onların Şəxsi Heyətinin Öhdəlikləri

BU FƏSİL NƏDƏN İBARƏTDİR?

Bu Fəsil ÖHTŞ-ni və onların şəxsi heyətini uyğunsuz və ya zərərli davranışlardan çəkəndirmək üçün onların öhdəlikləri ilə bağlı qanunvericiliyə minimum standartları daxil etməyi parlamentarlar və qanunvericilərin dəstəkləməsini təşviq edir. Xüsusilə, bu bölmədə üç fərqli məsələ haqqında danışılır:

- Şəxsi heyətin təlimi;
- ÖHTŞ-nin avadanlığı, o cümlədən, onların silah və sursatları;
- ÖHTŞ-nin öz şəxsi heyətləri ilə bağlı öhdəlikləri.

Problem6.1 ÖHTŞ-nin rəhbərliyi və şəxsi heyəti BHQ və insan hüquqlarının tətbiqi ilə əlaqədar tələblərə cavab verən təlim və praktiki biliyə sahib olmaya bilər.

Problem6.2 ÖHTŞ-nin rəhbərliyi və şəxsi heyəti fəaliyyət göstərdikləri icmaların mədəniyyəti,ənənəsi və dəyərləri barədə bilgiyə sahib olmaya bilər.

ÖHTŞ-nin rolları və vəzifələri getdikcə mürəkkəb olduğundan, ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin müəyyən fəaliyyətləri BHQ-nun pozulmasına və insan hüquqları pozuntularına gətirə bilər. Məsələn,əgər ÖHTŞ-i soruşdurma proseslərinə cəlb olunursa və ya güc işlətmə xidmətlərinə cəlb olunursa o zaman insan hüquqlarının pozulması riskləri artır. ÖHTŞ-nin yerinə yetirdikləri fəaliyyət proqramı çox genişdir və hər bir fəaliyyət növü,istər nağd pulun köçürülməsi olsun,istər idman yarışlarını qorumaq olsun və ya istərsə silahlı münaqişə zamanı və ya təbii fəlakət zamanı humanitar yardım göstərən işçilərin qorunması olsun, bütün bu fəaliyyətlərin hamısı konkret təlim və bilik tələb edir. Bütün ÖHTŞ-i rəhbərliyi və heyəti üçün əsas bilik və bacarıqları özündə birləşdirən həm ümumi təlimin və həm də hər bir fərqli fəaliyyət və əməliyyat şəraiti üçün ayrıca təlimin olmaması məsuliyyətsiz davranışa gətirər və nəticədə ciddi insan hüquqları pozuntularına və BHQ-nun pozulmasına gətirər.

ÖHTŞ-i rəhbərliyinin və şəxsi heyətinin effektiv təlim keçməsinin əhəmiyyətini nəzərə alsaq, xüsusi təlim tələbləri qoyan səlahiyyətli orqan tərəfindən özəl təhlükəsizlik heyətinin təlimi üzərində nəzarətin müəyyən edilməsi və idarə edilməsi güclü şəkildə tövsiyə olunur. Təlim sistemli şəkildə aparılmalı və bütün ÖHTŞ-i şəxsi heyətinin adekvat və uyğun təlimlərdən faydalanmasının ölkə səviyyəsində koordinasiya edilməsi təmin edilməlidir. Təlim, həm də ÖHTŞ-nin fəaliyyət göstərdiyi xüsusi mühitə də uyğunlaşdırılmalıdır. Bir sıra hallarda,şirkətlərin təmasda olduğu yerli əhalinin mədəniyyəti,ənənəsi və dəyərləri haqqında bilginin olmaması uyğunsuz davranışa gətirər və münaqişə potensialını artırır və ÖHTŞ-nin işçiləri tərəfindən insan hüquqları pozuntularına və BHQ-nun pozulmasına gətirər.

TÖVSIYƏLƏR

- ÖHTŞ-nin səlahiyyətli olaraq fəaliyyət göstərməsi üçün ilkin şərt olaraq,onların rəhbərliyi və işçiləri üçün hazırlanmış məcburi insan hüquqları və BHQ təlimləri keçməsi təmin olunmalı.
- ÖHTŞ-i rəhbərliyi və işçiləri üçün məcburi təlim hazırlanması və nəzarəti üçün ölkə səviyyəsində bir qurumu səlahiyyətləndirməli.
- Müntəzəm şəkildə yeni təlimlər keçirilməsi tələbini qanuna salmalı.
- ÖHTŞ-nin göstərdikləri konkret fəaliyyətlərlə əlaqədar, xüsusilə, mürəkkəb şəraitlərdə baş verən fəaliyyətlər üçün və müxtəlif mədəni köklərə məxsus subyektləri bir yerə gətirən fəaliyyətlər üçün məcburi əlavə təlimlər müəyyən etməli. Bu cür təlimlərə həssaslıq və ya gender təlimi də daxil ola bilər.

YAXŞI PRAKTIKA NÜMUNƏLƏRİ

- Filippində,özəl təhlükəsizlik peşəsi üzrə kim işləmək istəyirsə lisenziya almağa müraciət etməlidir. Qanun,müxtəlif növ peşələri fərqləndirərək, məsələn, özəl təhlükəsizlik qoruyucuları üçün, təhlükəsizlik məsləhətçiləri üçün və özəl təhqiqatçılar üçün lisenziya almaq üçün fərqli tələblər müəyyən edir, xüsusilə,təlim və təhsillə bağlı¹⁰⁷.
- Meksikanın qanunları təhlükəsizlik xidməti təminatçıları üçün geniş və ətraflı öhdəliklər siyahısı müəyyən edir¹⁰⁸. Başqa öhdəliklərlə bərabər özəl təhlükəsizlik xidmətləri təhlükəsizlik təminatçısına verilən səlahiyyət tələb və şərtlər çərçivəsində verilməli və belə səlahiyyət olmadan heç bir xidmət göstərilməməlidir. Lakin,Meksika hökuməti özəl təhlükəsiz-

lik təminatçılarının işgəncə hallarına qoşulmasını və ya izn verməsini və başqa qəddar, qeyri-insani və aşağılayıcı hallara yol verməsini qadağan edir¹⁰⁹.

- Meksikanın qanunlarının da ÖHTŞ-nin şəxsi heyətləri ilə bağlı maddələri vardır və bu maddələr onlardan şirkətin səlahiyyət şərtlərinə hörmət etməyi tələb edir, xüsusilə də, silah daşımaqda bağlı şərtlərə¹¹⁰.
- Macarıstanda, Daxili İşlər Nazirliyi ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin təşkili və təliminə cavabdehdir¹¹¹.
- Burkina Fasoda, özəl təhlükəsizlik təlim mərkəzləri, o cümlədən, onların təlim proqramları və təlimçilər təhlükəsizlik nazirliyi tərəfindən səlahiyyətləndirilməlidirlər¹¹².
- İsveçrənin qanunlarına görə, müqavilə bağlayan tərəf kimi Dövlətlərin, təhlükəsizlik xidməti heyətinin “onlara tapşırılan qoruma vəzifələrinə uyğun olaraq və tətbiq edilə bilən beynəlxalq və ölkə qanunlarına uyğun olaraq tələblərə cavab verən şəkildə təlim almalarını” təmin etmə öhdəlikləri vardır. Bu qanun daha sonra təlim zamanı aşağıdakı elementlərin də nəzərə alınmasını sadalayır:
 - Fundamental hüquqlara, şəxsi özəl hüquqlara və prosedur qanunlarına hörmət;
 - Özünü müdafiə hallarında və ya başqa zəruri hallarda fiziki qüvvədən və silahdan istifadə;
 - Müqavimət göstərən adamlarla və ya zorakılığa əl atmağa hazır olanlarla iş;
 - İlk yardım göstərilməsi;
 - Güc işlədilməsinin həyati risklərinin qiymətləndirilməsi;
 - Korrupsiyaya qarşı mübarizə¹¹³;

Özəl Təhlükəsizlik heyəti üçün Peruda məcburi Tədris Planı

Peruda, ÖTŞ-i öz şəxsi heyətlərinin qəbul edilmiş qanuna uyğun şəkildə təlim keçmələrini təmin etməlidir və qanun¹¹⁴ SUCAMEC-i səlahiyyətləndirmişdir ki, o ÖTŞ-in şəxsi heyətinin həm ilkin və həm də geniş təlimi üçün məcburi Tədris Planı qursun¹¹⁵. Bu cür Tədris Planı “Özəl Təhlükəsizlik Agentlərinin İlk Formalaşması və Sonrakı Təhsili” haqqında qəbul edilən geniş direktiv əsasında qurulmuşdur və məqsəd özəl təhlükəsizlik xidmətlərinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaqdır. Bu direktiv tələb edir ki, yerli və beynəlxalq normalara riayət etməni təmin edərək ÖTŞ-i yüksək səviyyəli təlim keçsinlər¹¹⁶. Bütün ÖTŞ-i SUCAMEC-in verdiyi kimliyə sahib olmalıdır; Tədris Planının minimum qiymətlə başa çatdırılması kimlik kartının alınması üçün şərtlərdən biridir. Tədris Planına aşağıdakı modullar daxildir:

- Konstitusiyaya və insan hüquqları;
- Qanunvericilik və özəl təhlükəsizlik;
- Özəl təhlükəsizlikdə etika;
- Təhlükəsizlik standartları və prosedurlar;
- Fövqaladə nəzarət və təhlükəsizlik müəsisələri;
- Müştərilərə qayğı və fərdlərin müəyyən edilməsi;
- Odlu silahlar haqqında bilgi və onların idarə edilməsi;
- Sənədlərin layihələndirilməsi və hazırlanması;
- İlkin yardım;
- Həyəcan və rabitə sistemləri haqqında bilgi;
- Özünü –müdafiə¹¹⁷

Problem 6.3 ÖHTŞ-i həmişə tələblərə cavab verən avadanlığa malik olmaya bilər və ya yarasız odlu silah daşıya bilər.

Problem 6.4 ÖHTŞ-nin şəxsi heyəti öz vəzifə borclarını yerinə yetirmək üçün onlara ayrılmış silahlardan həmişə təhlükəsiz və uyğun şəkildə istifadə etmək üçün tələblərə cavab verən şəkildə təlim keçməyə bilər.

Problem 6.5 ÖHTŞ-i heç də həmişə öz silah və texnikalarını uyğun şəkildə əldə etməyə bilər və ya onları tələblərə cavab verən təhlükəsizlik standartlarına uyğun şəkildə saxlamaq üçün imkana malik olmaya bilər.

ÖHTŞ-nin avadanlıq, silah və odlu silahlardan istifadəsinə nəzarət edən uyğun qanunun qəbul edilməsi pozuntuların olmaması üçün əhəmiyyət daşıyır. ÖHTŞ-nin funksiyalarının polis və silahlı qüvvələrdən fərqli olduğunun əhəmiyyətini nəzərə alsaq (bax: Problem 2.2), uyğun olmayan avadanlıq, silah və odlu silahlardan istifadə ÖHTŞ-lər tərəfindən qanun pozuntuları ilə nəticələnər. Dövlət hansı növ avadanlıq, silah və odlu silahın ÖHTŞ-nin hansı növ xidmətinə daşımaq izni verildiyini müəyyən edən andan ÖHTŞ-nin şəxsi heyətindən onların istifadəsi ilə bağlı uyğun təlimlər keçirilməsi tələb olunmalıdır.

Bundan əlavə, xüsusilə, ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinə odlu silah daşmasına izn verildiyi yerlərdə, onların əldə edilməsi, saxlanması və istifadəsinin tələblərə cavab verən şəraitdə tənzimlənməsi əhəmiyyət daşıyır. Silahların qeydiyyatı, qanunsuz silah alverinin qarşısını almaq üçün, monitorinq edilməlidir. Məsələn, bir sıra dövlətlərdə, ÖHTŞ-nin sürətlə inkişafı silahların kənarında satılmasını artırmışdır və nəticədə bu silahlar cinayət əməllərində istifadə edilmiş və ya cinayətkarların əlinə keçmişdir¹¹⁸.

TÖVSIYƏLƏR

- ÖHTŞ-nin dəqiq olaraq hansı avadanlıq, silah və odlu silah işlədə bilməsini müəyyən etməli.
- Güc işlətməsi, silah və odlu silah işlədilməsi ilə bağlı aydın qaydaları müəyyən etməli.
- Öz xidməti borclarını yerinə yetirən ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinə silah və odlu silah daşmasına izn verildiyi hallarda onlara minimum təlim tələbləri müəyyən etməli. Minimum tələblər ən azı aşağıdakılar üzrə təlim olmalıdır:
 - Avadanlıqların, silahların və odlu silahların texniki istifadəsi
 - Odlu silahlardan istifadəyə izn verildiyi şəraitlər
 - Konkret silah idarəetmə təlimləri
- Silah və odlu silahlardan istifadə üçün şirkətlərdən konkret lisenziya və icazə tələb etməli.
- Hər bir ÖHTŞ-dən bütün silah və odlu silahlar üçün qeydiyyat aparılmasını və onların statusunun müəyyən edilməsini tələb etməli (o cümlədən, silahların əldə edilməsi, saxlanması və ötürülməsi).
- Silah və odlu silahlardan istifadə edilmədiyi hallarda ÖHTŞ-dən bu silahları anbarda saxlanmasını tələb etməli.
- Silah və odlu silahların əldə edilməsi ilə bağlı aydın tələblər müəyyən etməli və qanunsuz silah və sursat əldə edilməsini, daşınmasını və alverini qadağan etməli.
- Silahla bağlı hər hansı incident olursa ölkənin uyğun orqanlarına məcburi olaraq xəbər verməli.
- İctimaiyyətin təhlükəsizliyi üçün qurulsa da, Hüquq Mühavizə Orqanları¹¹⁹ tərəfindən Güc İşlətməsi və Odlu Silah İşlətməsi ilə BMT –nin Əsas Prinsipləri silahların idarə edilməsi ilə bağlı istiqamət verə bilər və bu istiqamətlər ÖHTŞ-i üçün də faydalı olur¹²⁰.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Çin özəl təhlükəsizlik şirkətləri işçilərinin odlu silah işlətməsini məhdudlaşdıran və təmasa girmək qaydalarını müəyyən edən xüsusi və geniş bir qanun qəbul etmişdir¹²¹.
- Panama hökuməti hər bir təhlükəsizlik mühavizəçisinə ayrıca ayrılmış silah verilməsini tələb edir. Belə olduqda silahın harada olması izlənilir, çünki hər bir mühavizəçiyə ayrıca müəyyən edilmiş silah verilir¹²².
- Peru hökumətinin qəbul etdiyi qanun şərt qoyur ki, özəl təhlükəsizlik şirkətləri ilkin təlim və ixtisaslaşma sahələri üçün proqram hazırlamalıdır. Bu təlimlər özəl təhlükəsizlik xidmətlərinin müxtəlif formalarda fəaliyyətlərini yerinə yetirən işçilərə lazım olan bilik və bacarıqları təmin etmək üçün hazırlanır. Lakin, bütün odlu silahlar, sursat və özəl təhlükəsizlik təminatçılarının əlində olan əlaqəli elementlər qanunun tələblərinə uyğun olaraq təhlükəsiz yerdə saxlanmalıdır¹²³.
- Əl-Salvadora, özəl təhlükəsizlik şirkətləri fəhlələrin tətilləri olduqda və ya başqa iş dayanmaları olduqda əllərində olan bütün silahları, sursatları və təhlükəsizlik avadanlıqlarını təhvil verməyə borcludurlar¹²⁴. Bu cür məhdudiyətlər vəziyyətdən asılı olaraq, ölkənin tarixindən asılı olaraq yaxşı praktikalar ola bilər, çünki belə olduqda qeyri-sabit və ya gövrək vəziyyətlərdə silahların uyğunsuz olaraq işlədilməsi riski azalır¹²⁵.
- Kameronda da oxşar qanun qəbul edilmişdir: özəl təhlükəsizlik şirkətinin səlahiyyətləri ləğv edilən kimi, silahlar avtomatik olaraq müsadirə edilir və ÖHTŞ-nin müvəqqəti olaraq fəaliyyətləri dayanan zaman onlardan avadanlıqları (o cümlədən silahları) bölgənin səlahiyyətli Orqanında yerləşdirmək tələb olunur¹²⁶.

Problem 6.6 Əgər ÖHTŞ-i təhlükəsiz və tələblərə cavab verməyən iş şəraiti təmin etməsə, bu hal onların işçilərinin və şəxsi heyətinin iş məhsuldarlığına mənfi təsir edəcək..

Problem 6.7 ÖHTŞ-i heç də həmişə ölkə standartlarını, BHQ-u və insan hüquqlarını əks etdirən şirkət daxili qaydalar qəbul etmirlər.

ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin iş şəraiti mühüm əhəmiyyət daşıyır, çünki ÖHTŞ-i həm fiziki və həm də psixoloji baxımdan tələbkar olan mühitdə çalışa bilər, məsələn, uzun növbəli işlər ola bilər və ya mürəkkəb şəraitlərdə və ya fəvqaladə vəziyyətlərdə işlər ola bilər. Bu şərtlər daxilində, şirkətin mümkün olan ən yaxşı iş şəraiti təmin etməsi xüsusi önəm daşıyır, o cümlədən, təhlükəsizlik tədbirlərinin təmin edilməsi, kifayət sayda istirahət günləri və uyğun avadanlığın təmini önəmlidir. Daha çox ehtimal olunur ki, silahlı mühavizəçi uzun zaman işlədikdə və/və ya gövrək mühitdə işlədikdə, əgər uyğun şəkildə istirahət etməzsə səhvə yol verəcək.

Daha sonra, şirkətlər xüsusi olaraq ölkə qanunlarını və standartlarını, əmək siyasətlərini və həmçinin, BHQ-u və insan hüquqlarını əks etdirən şirkətdaxili siyasətlər qurmalı və onları həyata keçirməlidirlər. Şirkətdaxili siyasət şirkətin mədəniyyətini və ənənələrini əks etdirir və daha etik sahə təmin etmək əzmini göstərir. Şirkətlər mürəkkəb mühitdə çalışdıqları zaman bu xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

TÖVSIYƏLƏR

- ÖHTŞ-nin ölkənin əsas qanunları və standartlarına (məsələn, əmək hüququ, immiqrasiya hüququ, vergi hüququ və s) və həmçinin, ölkə qanunlarına görə məsuliyyət daşıdıqları BİHQ-a və BİHQ-a hörmət etməsini təmin etməli.
- ÖHTŞ-nin tələblərə cavab verən iş şəraiti təmin etməsini təmin etməli (məsələn, iş saatları, mükafat və bayramlar).
- Öz daxili siyasətində ölkə standartları, beynəlxalq humanitar qanunlar və insan hüquqlarına sadıq olduqlarını əks etdirən şirkətlərin Dövlət tərəfindən seçilməsi və müqavilə imzalanmasına üstünlük verən qanunun qəbul edilməsini təmin etməli.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Filippində, özəl təhlükəsizlik işçilərinin iş şəraiti ilə əlaqədar qanun, o cümlədən, maaşlar və məcburi sığortalanma ilə əlaqəli¹²⁷ minimum kriteriya müəyyən edir.

Zərərçəkənlər Qarşısında Hesabatlılıq və Təsirli Tədbirlər

BU FƏSİL NƏDƏN İBARƏTDİR?

Bu Fəsil ÖHTŞ-nin effektiv hesabatlılığını dəstəkləmək üçün parlamentarlar və qanunvericilərə kömək etmək məqsədi daşıyır. Xüsusilə, effektiv tənzimləyici sistem aşağıdakılarla məşğul olmalıdır:

- Kollektiv məsuliyyət kimi, normalar pozulduğuna görə sanksiyalar;
- ÖHTŞ-nin transnasional xarakterinə və fəaliyyətlərinə görə hesabatlılıq boşluğu;
- Zərərçəkənlərlə bağlı tədbirlərin görülməsi.

Problem 7.1 Zəif idarəçiliyin olduğu mürəkkəb vəziyyətlərdə və ya şəraitlərdə, ÖHTŞ-i ölkə qanunlarının və standartlarının pozulmasına görə cavabdeh sayılmaya bilər. Beynəlxalq hüququn pozulmasına görə sanksiyalar mövcud olmaya bilər və ya çox zaman tətbiq olunmaya bilər.

Problem 7.2 Cinayət xarakterli və ya cinayət xarakterli olmayan kollektiv məsuliyyət mümkün olmaya da bilər.

Əvvəllər müzakirə edildiyi kimi, qanunların hazırlanması və həyata keçirilməsi istiqamətində Dövlətin attığı addımlar ÖHTŞ-nin fəaliyyətləri üçün standartlar və prinsiplər müəyyən edilməsi baxımından birinci addım sayıla bilər və effektiv monitoring bu qanuna riayət edilməsini təmin etməyə kömək edir. ÖHTŞ-nin hesabatlılığına kömək etmək üçün qoyulan sanksiyalar bu prosedə sonuncu addımdır. ÖHTŞ-i tək-cə konkret ÖHTŞ-i ilə bağlı qanunlarla məhdudlaşmır, həm də tətbiq edilə bilən ölkə qanunları və standartları da ona aid olur. Bu sektorun işinin həssaslığına görə, ÖHTŞ-ni ölkənin qanun və standartlarına məsul tutmaq xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Müşahidələr göstərir ki, hətta ÖHTŞ-i sahəsi üçün güclü səylərlə xüsusi bir qanunun qəbul edilməsinə çalışılsa da, bu səylər həmişə praktikada effektiv olmur¹²⁸. Bu çox zaman qanunun tələblərə cavab verməməsi ilə yox, onun effektiv şəkildə yerinə yetirilməməsi nəticəsində baş verir¹²⁹.

Cinayət xarakterli və mülki cərimələr adətən fiziki şəxslərə tətbiq edilir; kollektiv məsuliyyət cəzalarının tətbiqini hüquqi şəxslərə şamil edir (yəni şirkətlərə). Buna baxmayaraq, ÖHTŞ-nin və /və ya onların şəxsi heyətinin əməllərinə görə kollektiv məsuliyyət qaydaları və ÖHTŞ-in və onların şəxsi heyətinin törətdiyi cinayət əməllərinə görə kollektiv cinayət məsuliyyəti qaydaları heç də həmişə aydın deyil və ya boşluqlardan ibarət ola bilər. Bu cür aydınlığın olmaması və ya bu cür hesabatlılıq boşluqları ÖHTŞ-ə və/və ya onların şəxsi heyətinə törətdikləri cinayətlərə və pis davranışlara görə məsuliyyətdən qaçmağa imkan verir.

Səlahiyyət/lisenziyanın pozulması effektiv və sistemli sanksiyalarla nəticələnmirsə, gələcəkdə bu qaydalara riayət edilməsi ehtimalı daha da azalır və gələcək zorakılıqdan və ya pis davranışdan çəkinmə ehtimalı azalır. Pozuntulara görə konkret cinayət və mülki sanksiyalar və bu sanksiyalarla bərabər güclü tətbiqedicilərin olması da vacibdir.

TÖVSIYƏLƏR

- Ölkə və beynəlxalq hüququn pozulmasına görə uyğun sanksiyalar müəyyən etməli.
- ÖHTŞ-nin tətbiq edilən ölkə və beynəlxalq qanunlara və standartlara və xüsusilə də əmək hüququna, immiqrasiya hüququna və vergi hüququna hörmət etməsini təmin etməli.
- Effektiv və sistemli sanksiyaları təmin etmək üçün kifayət qədər səlahiyyəti olan tətbiqedicilərin mexanizmlər hazırlamalı. Bu mexanizm Problem 3.1 –də və 4-cü Fəsilin Problemlərində göstəriləndiyi kimi effektiv monitoring mexanizminin inkişafı ilə yaxından bağlıdır və cinayət və mülki hesabatlılıq mexanizmlərini izah etmək üçün buraya mövcud kollektiv və fərdi sanksiya rejimləri ilə qarşılıqlı əlaqələr də daxil ola bilər.
- Tələb olunursa, kollektiv mülki və cinayət məsuliyyəti haqqında qaydaları aydınlaşdırmalı və yerinə yetirməli.
- ÖHTŞ-nin və onların şəxsi heyətinin hər hansı pis davranışa görə məsuliyyətini aydın və geniş şəkildə müəyyən edən maddələr hazırlamalı.
- Şirkətlərin ÖHTŞ-nin fəaliyyətləri ilə əlaqəli risklərlə bağlı mülki məsuliyyət sığortası əldə etməsini tələb etməli.
- Şirkətlərin iddia edilən pozuntulardan və qoyulan sanksiyalardan bəraət etmələri üçün ədalətli apelyasiya sistemini qurmalı.

YAXŞI PRAKTIKA NÜMUNƏLƏRİ

- Şri Lanka¹³⁰ və Malayziya¹³¹ -nın özəl təhlükəsizlik agentlikləri ilə bağlı qanunları şirkət tərəfindən törədilən pozuntuların məsuliyyəti ilə əlaqəli məsələlərə diqqət yetirir və məsuliyyəti direktorun üzərinə qoyur. Malayziya, əlavə olaraq, Özəl Agentliklərlə bağlı qanunun maddələrinin pozulmasına görə “ümumi cəza” da müəyyən etmişdir.¹³²
- Özəl təhlükəsizlik şirkətləri ilə əlaqəli Çin qanunları pozuntulara görə geniş sanksiyalar müəyyən edir; müəyyən edilib ki, özəl təhlükəsizlik mühavizəçisinin məsuliyyəti haldan asılı olaraq inzibati və ya cinayət xarakterli ola bilər; o daha sonra göstərir ki, özəl təhlükəsizlik mühavizəçisi tərəfindən uyğun maddələri pozaraq odlu silahdan istifadə etməsi Mühavizəçi və Müşaiyyətçinin Silahdan İstifadəsinin İdarəetməsi haqqında Qaydalara uyğun olaraq cəzalanacaqdır.¹³³
- Sinqapurda, lisenziyalı təhlükəsizlik zabitinin işə alınması və ya işdən çıxarılması ilə əlaqədar lisenziya verən idarəyə xəbər verməmək qanun pozuntusu sayılır.¹³⁴
- Qvatemala, səlahiyyət olmadan özəl təhlükəsizlik xidmətləri göstərmək cinayət sayılır; bu halda altı ildən on iki ilə qədər həbs və cəza verilir. Səlahiyyəti olmayan özəl təhlükəsizlik şirkətləri və ya fərdləri ilə bilərəkdən müqavilə imzalamaq da cinayətdir və eyni həbs cəzası ilə cəzalandırıla bilər.¹³⁵
- Burkina Fasoda, özəl təhlükəsizlik şirkətləri ilə bağlı hər hansı konkret qanunun pozulması cəzalandırılacaq, mülki və ya cəriməli cəzaları məhdudlaşdırmadan ya xəbərdarlıq ediləcək, və ya səlahiyyəti dayandırılacaq, ya da səlahiyyət ləğv ediləcəkdir.¹³⁶

Problem 7.3 Bir sıra ÖHTŞ-nin transnasionl xarakteri və ya onların fəaliyyətləri hesabatlılıq boşluqları yarada bilər.

Çox sayda ÖHTŞ-nin beynəlxalq sərhədlər boyu fəaliyyət göstərməsi mümkün hesabatlılıq boşluğunun yaranmasına gətirir, çünki ölkə qanunlarının ölkə xaricində fəaliyyət göstərən ÖHTŞ-lərinə və onların şəxsi heyətinə tətbiqi ilə bağlı aydınlıq yoxdur. Bu kitabın Problem 1.2-də qanunun ərazidən kənar tətbiqi ilə əlaqədar boşluqlar gözəndən keçirilir. Əgər ölkə qanununda, qanunun ərazidən kənar tətbiqi məsələsi yoxdursa, o zaman bu məsələ həm fərdi və həm də kollektiv məsuliyyət üçün problemlidir. Hətta tez-tez ÖHTŞ-nin xidmətlərindən yararlanan ölkələr, o cümlədən, onlarla xaricdə xidmət göstərmək müqaviləsi imzalayan ölkələr hələ də bu şirkətlərin ərazidən kənar fəaliyyətlərini tənzimləyən maddələrə malik deyillər. Əlavə olaraq, ÖHTŞ-nin pis davranışı çox vaxt ərazi dövlətlərində baş verir və onlar da münaqişə və ya başqa təhlükəsizlik məsələlərindən doğan səbəblərə görə xarici vətəndaşlar üzərində təhqiqat aparmaq və təqib etmək kimi imkanlara sahib olurlar. Hesabatlılıq mexanizmləri, qarşılıqlı hüquqi yardım müqavilələri imzalanmaqla gücləndirilə bilər. Bu sonrakı problemdə daha ətraflı ifadə olunacaq.

TÖVSIYƏLƏR

- Problem 1.2-də bəyan edildiyi kimi, daxili qanunvericiliyin xaricdə də tətbiq edilə bilməsini aydınlaşdırmalı. Alternativ olaraq, ÖHTŞ-nin xaricdəki fəaliyyətləri ilə bağlı xüsusi qanun qəbul etməli.
- ÖHTŞ-nin öz ölkələrindən kənar davranışı ilə əlaqəli ölkə kriminal və mülki məəcəlləsinin tətbiq edilməsi şərtlərini qanunvericilikdə dəqiqləşdirməli.
- Güc Strukturlarının Statusu Sazişi özəl müqaviləçilərin rollarına xüsusi diqqət yetirməlidir; Dövlətlər arasında sazişlər imzalandıqda hüquqi boşluqlar tam olaraq qalmamalıdır.

Problem 7.4 Dövlətlərarası zəif əməkdaşlıq ÖHTŞ-nin xaricdə fəaliyyəti zamanı hesabatlılığın olmamasına kömək edir.

Yuxarıdakı problemdə ifadə olunan hesabatlılıq boşluğu dövlətlər arasındakı zəif əməkdaşlıq nəticəsində daha da dərinləşə bilər. Bu kitabçada əvvəllər müzakirə etdiyimiz kimi (bax Problem 1.2), şirkətlər və ya onların şəxsi heyəti özlərinin xaricdəki fəaliyyətləri zamanı pis davranışlarına görə məsuliyyətdən yayına bilər; bu o hallarda olur ki, şirkət sahibi olan ölkə qanunlarında ölkə xaricində bu qanunların tətbiqi ilə bağlı aydın maddələr olmur və ya pozuntunun baş verdiyi ölkə xarici şirkətləri və ya onun şəxsi heyətini ya cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək istəmir ya da buna nail ola bilmir və ya şirkət sahibi olan ölkə öz qanunlarını ölkə xaricində tətbiq edə bilmir.

Bu cür boşluqlar Dövlətlərarası əməkdaşlıq nəticəsində, məsələn, şirkət sahibi olan ölkə ilə şirkətin fəaliyyət göstərdiyi ölkə arasında bağlanan qarşılıqlı hüquqi yardım sazişləri vasitəsilə aradan qaldırıla bilər. Elə qanunlar hazırlanmalıdır ki, orada aydın surətdə ÖHTŞ-nin və onun şəxsi heyətinin göstərdiyi pis davranışa görə hansı ölkənin cinayət məəcəlləsinə görə məsuliyyət daşdığı aydın göstərsin. Dövlətlərarası əməkdaşlıq bu cür qanunların tətbiqinə yol açar. Ekstradisiya sazişləri də ÖHTŞ-nin və onların şəxsi heyətinin insan hüquqları pozuntularına görə və BHQ-u pozduğuna görə cavabdehlik daşmasını təmin etməyə imkan verir.

Əlavə olaraq, əməkdaşlıq müqaviləsi həm də Dövlətlərə ÖHTŞ-nin keçmişi ilə bağlı uyğun məlumatlar paylaşmağa imkan verir - məsələn, şirkətin üzərində aparılan təhlükəsizlik yoxlaması prosesləri və ÖHTŞ-nin və ya onların şəxsi heyətinin keçmiş davranışı ilə əlaqədar hallar və ya aparılan araşdırma və məhkəmə prosesi zamanı əldə edilən məlumatlar buna aiddir.

TÖVSIYƏLƏR

- Ərazisində xidmət göstərilən ölkələr ilə qarşılıqlı hüquqi yardım proqramları hazırlamalı, o cümlədən, ekstradisiya müqavilələri. Daha geniş olaraq, Dövlətlər, həmçinin, ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin vətəndaşlığı olduğu ölkələrlə də müqavilələr hazırlaya bilər.
- Ölkələr arası əməkdaşlıq, məlumat paylaşması və bir-birinə yardımın inkişafını təşviq etməli.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Qarşılıqlı hüquqi yardım İsveçrə qanunlarında ifadə olunur: Səlahiyyətli Orqan xarici hökumətdən bu Aktı həyata keçirmək üçün tələb olunan məlumat və şəxsi məlumat bazasını tələb edə bilər və xarici ölkə qarşılıqlı təmin edərsə bu məlumatları açıqlaya bilər, o halda ki, bu məlumat bazasının Akta uyğun olaraq istifadə edilməsi haqqında təminat verilsin və ya beynəlxalq qarşılıqlı hüquqi yardım müqaviləsinin maddələri əsasında cinayət prosesual işlərdə istifadə edilsin¹³⁷.

Problem 7.5 Ölkə qanunları zərərçəkənlərə az-az hallarda təsirli vasitələr təmin edən mexanizmlər müəyyən edir.

ÖHTŞ-nin və onların şəxsi heyətinin cinayət xarakterli və cinayət xarakteri olmayan məsuliyyətləri arasındakı boşluqlar zərərçəkənlərin ədalət axtarışına və ədalətin bərqərar olmasına çalışmasına mane ola bilər. ÖHTŞ-nin fəaliyyətlərinin potensial zərərinə nəzərə alsaq, ölkə qanunlarının zərərçəkənləri təsirli vasitələrlə təmin etməsi üçün əlçatan mexanizmlər qurması vacibdir. Ölkələr, öz səlahiyyətləri çərçivəsində, BHQ-a hörmət edilməsini təmin etməkdə borcludurlar, o cümlədən, ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin hər hansı pozuntularının qarşısını almaq üçün uyğun tədbirlər görməklə. Daha sonra, Dövlətlər BHQ-nun müddəaları altında öz öhdəliklərini yerinə yetirməyə məsuldurlar, o cümlədən, ÖHTŞ-i və onların şəxsi heyətinin pis davranışı hallarında uyğun tədbirlər görərək bu halların qarşısını almaq, araşdırmaq və təsirli vasitələr təmin etməyə borcludurlar.

Başqa amillər də təsirli vasitələr mexanizmlərinin məhsuldarlığına mane ola bilər. Şəffaflıq və korrupsiya ilə potensial olaraq əlbir olan ölkə prokurorlarının bu işə nə qədər hazır olması və həmçinin, həddən artıq uzun və ya bahalı prosedurlar ya zərərçəkənlərin işini çətinləşdirər ya da onların təsirli vasitələr əldə etmək istəyini həvəsdən salır.

ÖHTŞ-nin mülki məsuliyyəti ilə bağlı mühüm hesabatlılıq boşluqları dövlətin “milli təhlükəsizliyə” və ya başqa xarici və hərbi işlərə rəsmi dövlət siyasəti vasitəsilə imtiyaz verməsi nəticəsində yaradıla bilər, belə hal hətta özəl müqaviləçilər cəlb olunduqda belə baş verə bilər.

Bu cür hallarda, bəzən hesab edilir ki, ÖHTŞ-nin müqaviləçiləri böyük miqyasda ördüyə inteqrasiya edilmişdir və onlar rəsmi dövlət siyasətini yerinə yetirir və ona görə də onlara toxunulmazlıq verilmişdir. Bu cür hallarda, insan hüquqları pozuntularından zərərçəkənlər üçün kiçik vasitələr əlçatan olur¹³⁸.

TÖVSIYƏLƏR

- Zərərçəkənlərin zərərinə minimum dərəcədə təmin etmək üçün mexanizmlər müəyyən etməli¹³⁹:
 - Hüquq və Ədalətə bərabər və təsirli şəkildə çıxış təmin etməli;
 - Vurulan zərəre tələblərə cavab verən şəkildə, təsirli və tez bir zamanda kompensasiya ödənilməsi;
 - Pozuntularla bağlı və zərəri qarşılama mexanizmləri ilə əlaqəli uyğun məlumatlara çıxışın təmin edilməsi;
- Prosedurların zərərçəkənlərə əlçatan olmasını və xarici amillərlə qarşısının alınmamasını təmin etməli, məsələn, prosedurların baha başa gəlməsi ilə, vaxt ilə və ya prokurorların həvəssizliyi ilə.
- Dövlətin silahlı qüvvələri və özəl müqaviləçilər arasındakı aydın ayrılma xətlərini təmin etməli və fəal şəkildə hüquqi boşluqlardan çəkinməli.

YAXŞI PRAKTİKA NÜMUNƏLƏRİ

- Filippin hökuməti, fəaliyyət göstərmək üçün lisenziya almağa müraciət edən bütün özəl təhlükəsizlik şirkətlərindən “səlahiyyətli və ya hörmətli təminatçıdan və ya sığorta şirkətdən” borc öhdəliyi götürməsinə tələb edir: borc öhdəliyi şirkətə qarşı qaldırılmış hər hansı hüquqi iddianı ödəmək üçün nəzərdə tutulur¹⁴⁰.

1 Bax: Nils Melzer, *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, 2009, Recommendation V, p. 46, <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>.

2 Əsas qlobal mexanizm BMT Baş Məclisi tərəfindən 1948-ci ildə qəbul edilmiş İnsan Hüquqları Universal Bəyannaməsidir. Başqa qlobal müqavilələrə Beynəlxalq Mülki və Siyasi Hüquqlar üzrə Müqavilə, Beynəlxalq İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Müqavilə və həmçinin, İşgəncələrin və başqa forma qəddar, qeyri-insani və ya aşağılayıcı münasibətin və cəzalandırmaların qarşısının alınması və cəzalandırılması, irqi ayrı-seçkiliyin və ya qadınlara qarşı ayrımcılığın ləğv edilməsi və ya uşaq hüquqları üzrə qanunlar daxildir. Bax: <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/5kzmuy.htm>

3 Tam siyahı burada bax:: <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp>

4 *BMT, Mülki Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri üzrə Dövlətin Qaydaları və onların Cinayətlərin Qarşısının alınmasında və Əhalinin Təhlükəsizliyinin təmin edilməsində Köməyi (State Regulation concerning Civilian Private Security Services and their Contribution to Crime Prevention and Community Safety)*, 2014, p. 2, <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Ebook0.pdf>, (ilkin mənbə: <http://www.prweb.com/releases/global-security-services/market-analysis-2016/prweb10387295.htm>)

5 Konkret olaraq ÖHTŞ-i ilə bağlı beynəlxalq mexanizmlərə Monro Sənədindən başqa, ÖHTŞ-i üzrə Mümkün Beynəlxalq Konvensiyanın mİQ Layihəsi də daxildir. ÖHTŞ-nin istifadə edəcəyi Beynəlxalq hüquqi mənbələrə, əsasən, BHQ-la və insan hüquqları ilə bağlı aşağıdakı alətlər daxildir: Mülki və Siyasi Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Konvensiya, İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Konvensiya, Silah Ticarəti Müqaviləsi, Muzdluların Yığılması, İstifadəsi, Maliyyələşdirilməsi və Təliminə qarşı Beynəlxalq Konvensiya, Genevrə Konvensiyası və Əlavə Protokol 1, Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma Statutu və həmçinin, Adi Beynəlxalq Hüquq daxildir.

ÖHTŞ-i üçün faydalı olan regional hüquqi alətlərə aşağıdakılar daxildir: Özəl Təhlükəsizlik Şirkətlərinin Xidmətlərini Tənzimləyən Mərkəzi Amerika Modeli Qanunu, Muzdluluğun Afrikada Ləğv Edilməsi ilə bağlı Afrika Birliyi Təşkilatının Konvensiyası, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyası, İnsan hüquqları üzrə Amerika Konvensiyası, İnsan hüquqları və Xalqların Hüquqları ilə bağlı Afrika Nizamnaməsi, İnsan Hüquqları üzrə Ərəb Mərkəzi, Şəxsi Məlumat Bazalarının Avtomatik İşləmələri üzrə Fərdlərin Qorunması Konvensiyası, Fərdlərin Odlu Silah Əldə etməsi və Daşımalarına Nəzarət üzrə Konvensiya.

Nəhayət, yumşaq qanunlardan ibarət mexanizmlərə aşağıdakı ümumi mexanizmlər aiddir: Hüquq Mühavizə Rəsmiləri üçün Davranış Kodeksi, UNBPUFF, BMT –nin İş və İnsan Hüquqları üzrə Aparıcı Prinsipləri, Çoxmillətli Müəsisələr üzrə OECD Təlimatları və Əsirlərə Münasibət üzrə Standard Minimum Qaydalar və ÖHTŞ-i üçün konkret nəzərdə tutulan aşağıdakı alətlər vardır: Özəl Təhlükəsizlik Təminatçıları üçün Beynəlxalq Davranış Kodeksi, Özəl Təhlükəsizlik Şirkətləri üçün Sarayevo Davranış Kodeksi, Mülki Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi və onlar üzərində Nəzarət üzrə Abu Dabi İlkın Tövsiyələri Layihəsi və onların Cinayətlərin Qarşısının alınması və Əhalinin Təhlükəsizliyi üçün Təhdidləri və *Ligue Internationale des Sociétés de Surveillance və onun Davranış Kodeksi*.

6 Peru, *Decree N°1213 Regulating Private Security Services*, 24 September 2015, Art. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>

7 Cənubi Afrika Aktı 27, 2006-cı il. Muzdlu Fəaliyyətlərin Qadağan edilməsi və Silahlı Münaqişə olan Ölkədə Müəyyən Fəaliyyətlərin Tənzimlənməsi, 16 Noyabr 2011, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/SouthAfrica2.pdf>

8 Çapultepək sülh müqaviləsi 12 illik vətəndaş müharibəsini sona çatdırdı və təhlükəsizlik xidmətləri göstərən bütün təsisatların, qrupların və ya fərdlərin fəaliyyətini və ya özəl fərdlərin qorunmasını nizamlamağı qəbul etdi.

9 Salvador, Özəl Təhlükəsizlik xidmətləri haqqında qanun, Akt No. 227/2000, preambula II, http://psm.du.edu/media/documents/national_regulations/countries/americas/el_salvador/el_salvador_law_on_psc_2000.pdf

10 Qvatemala, Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərini Tənzimləyən Qanun, Akt No. 52/2010, Preambula və Maddə 3, <http://www.oj.gob.gt/es/QueEsOJ/EstructuraOJ/UnidadesAdministrativas/CentroAnalisisDocumentacionJudicial/cds/CDs%20leyes/2010/pdfs/decretos/D052-2010.pdf>

11 İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 1 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf

12 Benjamin S. Buckland & Anna Marie Burdzy, *Progress and Opportunities: Challenges and Recommendations for Montreux Document Participants*, second edition, DCAF, 2015, pp. 23-25.

13 Cənubi Afrika, Özəl Təhlükəsizlik Sahəsi Tənzimlənməsi Akt n°56, 2001-ci il., Bənd 3.1, burada http://www.saflii.org/za/legis/consol_act/psira2001451/.

14 *Ibid*, Section 39(2).

15 Hindistan, Özəl Təhlükəsizlik Agentlikləri (Tənzimlənməsi) Aktı, 2005, No. 29, 23 İyun 2005, Bənd 4, http://www.mha.nic.in/hindi/sites/upload_files/mhahindi/files/pdf/PS_Agencies_Regulation_Act2005.pdf; Bax: İşçi Qrupu muzdlulardan istifadənin insan hüquqlarının pozulması və xalqların milli müqəddaratının təyin edilməsinə mane olan vasitə haqqında, Səkkiz Asia ölkəsində özəl hərbi və təhlükəsizlik şirkətlərinin tənzimlənməsi üzrə müqayisəli analiz. Səh 4

16 Honduras, Ölkədə Polisi quruculuğu üzrə Əsas Qanun, Akt No. 67/2008, Maddə. 140.2,

<http://www.tsc.gob.hn/biblioteca/index.php/leyes/62-ley-organica-de-la-policia-nacional-de-honduras>.

¹⁷ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf.

¹⁸ Monro Sənədi kimi, BDK və ya MİQ konvensiya layihəsi kimi, aşağıdakı cədvələ bax.

¹⁹ Məsələn, ÖHTŞ-nin Monro sənədində tərifinə (MS, Ön söz §9.a) ÖHTŞ-nin göstərdikləri xidmətlər daxil olur, o cümlədən, əsirlərin saxlanması da daxil edilir. Lakin, MİQ konvensiya layihəsi “dövlət funksiyalarına xas olan” fəaliyyətlər növünü ÖHTŞ-nin yerinə yetirməsini istisna edir (MİQ konvensiya layihəsi Maddə 2.i), o cümlədən, “həbs və saxlama səlahiyyətlərini” də Dövlətə aid olduğunu bildirir. Bax: Christine Bakker & Mirko Sossai, (ed.) *Multilevel Regulation of Military and Security Contractors; The Interplay between International, European and Domestic Norms*, Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2012, p. 19.

²⁰ Laura A. Dickinson, *Outsourcing War and Peace; Preserving Public Values in a World of Privatized Foreign Affairs*, New Haven and London, Yale University Press, 2011, p.4.

²¹ *ibid*, p.4

²² Məsələn, ÖHTŞ-nin saxlama mərkəzləri idarə etməsində, kəşfiyyat toplanmasında və ya silah sistemlərin işlədilməsində ÖHTŞ-nin rolunun genişləndirilməsinə baxdıqda.

²³ Monro Sənədi, Hissə I, Öhdəlik 2, p. 11.

²⁴ ABŞ, OMB Circular No. A-76: *Kommersiya Fəaliyyətlərinin Həyata Keçirilməsi (Yenilənmiş 2003) (əvəzlənmiş)*, Ağ Ev İdarəetmə və Büdcə İdarəsi, Washington, DC, 1999, Section B (1) (a), https://www.whitehouse.gov/omb/circulars_a076_a76_incl_tech_correction/.

²⁵ Kate M. Manuel, Federal Satınalma Qanun və Təlimatlarında “Hökumətə Xas olan Funksiyaların” Tərfi, *Congressional Research Service*, 23 December 2014, <https://www.fas.org/sqp/crs/misc/R42325.pdf>

²⁶ BHQ və BQXC –i əsasında hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirak variantı ilə əlaqədar İzahedicilik təlimatı, 2009.

²⁷ Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Özəl Təhlükəsizlik Şirkətləri ilə bağlı *Federal Qanun No. 37 of 2006, Maddə. 12*, [https://www.moi.gov.ae/DataFolder/EN%20Laws%20and%20Regulations/Private%20Security%20Companies/Federal%20Law%20No.%20\(37\)%20of%202006%20On%20Private%20Security%20Companies.pdf](https://www.moi.gov.ae/DataFolder/EN%20Laws%20and%20Regulations/Private%20Security%20Companies/Federal%20Law%20No.%20(37)%20of%202006%20On%20Private%20Security%20Companies.pdf).

²⁸ Meksika, Özəl Təhlükəsizlik Şirkətləri ilə bağlı *Federal Qanun 2006, 6 İyul 2006, Maddə. 32(VII)*, <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/LFSP.pdf>.

²⁹ Kuba, *Akt No. 186/1998, Təhlükəsizlik və Fiziki Qoruma Sisteminin İdaəçiliyi, Maddə. 33*, http://psm.du.edu/media/documents/national_regulations/countries/americas/cuba/cuba_decree_law_186_1998_on_personal_protection_and_security_systems.pdf.

³⁰ Birləşmiş Krallıq, Özəl Təhlükəsizlik Sənayesi Aktı 2001, 11 May 2001, Art. 3.1, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/12/pdfs/ukpga_20010012_en.pdf.

³¹ Cənubi Afrika Aktı 27, 2006-cı il. Muzdlu Fəaliyyətlərin Qadağan edilməsi və Silahlı Münaqişə olan Ölkədə Müəyyən Fəaliyyətlərin Tənzimlənməsi, 16 Noyabr 2011, Art. 1(2) <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/SouthAfrica2.pdf>.

³² Peru, Fərman N°1213 *Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi* 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>.

³³ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf.

³⁴ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf.

³⁵ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf.

³⁶ Bax BQXC, Hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirak variantı ilə əlaqədar İzahedicilik təlimatı, 2009 <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>.

³⁷ Bax: Müharibə zamanı Mülki Əhalinin Qorunması ilə əlaqədar Konvensiya (IV) . Genevrə, 12 Avqust 1949, Genevrə Konvensiyasına Əlavə Protokol, Avqust 1949 və Beynəlxalq Hərbi Münaqişə Qurbanlarının Qorunması (Protocol I), 8 İyun 1977 və 12 Avqust 1949 Genevrə Konvensiyasına Əlavə Protokol, və Beynəlxalq olmayan Silahlı Münaqişələrin Qurbanları ilə Əlaqəli (Protocol II), 8 İyun 1977.

³⁸ BQXC, Hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirak variantı ilə əlaqədar İzahedicilik təlimatı, səh 49.

³⁹ Cənubi Afrika Aktı 27, 2006-cı il. Muzdlu Fəaliyyətlərin Qadağan edilməsi və Silahlı Münaqişə olan Ölkədə Müəyyən Fəaliyyətlərin Tənzimlənməsi, 16 Noyabr 2011, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/SouthAfrica2.pdf>.

⁴⁰ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada: https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf.

⁴¹ Bax: Afrika Birliyi Təşkilatının, Muzdluluğun Afrikada ləğv edilməsi ilə bağlı Konvensiya 3 İyul 1977, CM/817

(XXIX) Annex II Rev.1.

⁴² Cənubi Afrika, *Özəl Təhlükəsizlik Sənayesi Tənzimlənməsi Aktı n°56, 2001*, : http://www.saflii.org/za/legis/consol_act/psira2001451/.

⁴³ Cənubi Afrika Aktı N27, 2006-cı il. Muzdlu Fəaliyyətlərin Qadağan edilməsi və Silahlı Münaqişə olan Ölkədə Müəyyən Fəaliyyətlərin Tənzimlənməsi, 16 Noyabr 2011, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/SouthAfrica2.pdf>.

⁴⁴ Cənubi Afrika Aktı N27, 2006-cı il. Muzdlu Fəaliyyətlərin Qadağan edilməsi və Silahlı Münaqişə olan Ölkədə Müəyyən Fəaliyyətlərin Tənzimlənməsi, 16 Noyabr 2011, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/SouthAfrica2.pdf>.

⁴⁵ Çin, Dövlət Şurası Əmri No. 564, *Təhlükəsizlik və Mühavizə Xidmətlərinin İdarəetməsinin Tənzimlənməsi, 13 Okt 2009, Maddə. 27*, <http://www.lawinfochina.com/display.aspx?lib=law&id=7779&CGid>, Həmçinin bax: Muzdlulardan istifadənin insan hüquqlarının pozulması vasitəsi kimi və xalqların öz müqəddəratının təyin etməsinin qarşısının alınması kimi istifadə edilməsi üzrə İşçi Qrupu, Səkkiz Asiya ölkəsində özəl təhlükəsizlik və hərbi şirkətlərinin tənzimlənməsi üzrə Müqayisəli Analiz., s.13; Birləşmiş Ərəb Əmiratları, *Özəl Təhlükəsizlik Şirkətləri üzrə Federal Qanun No. 37, 2006-cı il. Maddə 18*, [https://www.moi.gov.ae/DataFolder/EN%20Laws%20and%20Regulations/Private%20Security%20Companies/Federal%20Law%20No.%20\(37\)%20of%202006%20On%20Private%20Security%20Companies.pdf](https://www.moi.gov.ae/DataFolder/EN%20Laws%20and%20Regulations/Private%20Security%20Companies/Federal%20Law%20No.%20(37)%20of%202006%20On%20Private%20Security%20Companies.pdf)

⁴⁶ Birləşmiş Ərəb Əmiratları, *Özəl Təhlükəsizlik Şirkətləri üzrə Federal Qanun No. 37, 2006-cı il. Maddə 18*, [https://www.moi.gov.ae/DataFolder/EN%20Laws%20and%20Regulations/Private%20Security%20Companies/Federal%20Law%20No.%20\(37\)%20of%202006%20On%20Private%20Security%20Companies.pdf](https://www.moi.gov.ae/DataFolder/EN%20Laws%20and%20Regulations/Private%20Security%20Companies/Federal%20Law%20No.%20(37)%20of%202006%20On%20Private%20Security%20Companies.pdf)

⁴⁷ Panama, Prezident Fərmanı No. 21,31 Yanvar 1992, *Özəl Təhlükəsizlik Agentliklərinin Funksiyalarının İdarə edilməsi, Maddə. 13*, <http://panama.justia.com/federales/decretos-ejecutivos/21-de-1992-may-18-1992/gdoc/>.

⁴⁸ Meksika, *Özəl Təhlükəsizlik Şirkətləri ilə bağlı Federal Qanun 2006, 6 İyul 2006, Maddə. 32(VII)*, <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/LFSP.pdf>.

⁴⁹ Quatemala, *Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərini Tənzimləyən Qanun, Akt No. 52/2010, Art. 42*, <http://www.oj.gob.gt/es/QueEsOJ/EstructuraOJ/UnidadesAdministrativas/CentroAnalisisDocumentacionJudicial/cds/CDs%20leyes/2010/pdfs/decretos/D052-2010.pdf>.

⁵⁰ *Ibid.* Maddə 15

⁵¹ Burkina Faso, *Decree No. 2009-343/PRES/PM/SECU/DEF/MAT/MJ/ME/MTSS*, 19 June 2009, Art. 5, http://www.geneva-academy.ch/RULAC/pdf_state/PMSC.pdf.

⁵² Peru, Fərman N°1213 *Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi* 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>.

⁵³ Laura A. Dickinson, *Outsourcing War and Peace; Preserving Public Values in a World of Privatized Foreign Affairs*, New Haven and London, Yale University Press, 2011, p. 14.

⁵⁴ Çin, Dövlət Şurası Əmri No. 564, *Təhlükəsizlik və Mühavizə Xidmətlərinin İdarəetməsinin Tənzimlənməsi, 13 Okt 2009, Maddə. 27*, <http://www.lawinfochina.com/display.aspx?lib=law&id=7779&CGid>, Həmçinin bax: Muzdlulardan istifadənin insan hüquqlarının pozulması vasitəsi kimi və xalqların öz müqəddəratının təyin etməsinin qarşısının alınması kimi istifadə edilməsi üzrə İşçi Qrupu, Səkkiz Asiya ölkəsində özəl təhlükəsizlik və hərbi şirkətlərinin tənzimlənməsi üzrə Müqayisəli Analiz., s.20

⁵⁵ Birləşmiş Ərəb Əmiratları, *Özəl Təhlükəsizlik Şirkətləri üzrə Federal Qanun No. 37, 2006-cı il. Maddə 18*, [https://www.moi.gov.ae/DataFolder/EN%20Laws%20and%20Regulations/Private%20Security%20Companies/Federal%20Law%20No.%20\(37\)%20of%202006%20On%20Private%20Security%20Companies.pdf](https://www.moi.gov.ae/DataFolder/EN%20Laws%20and%20Regulations/Private%20Security%20Companies/Federal%20Law%20No.%20(37)%20of%202006%20On%20Private%20Security%20Companies.pdf)

⁵⁶ *Ibid.*, Maddə 19

⁵⁷ Kameron, Fərman No. 2005/031, 2 Fvral 2005, Maddə 25, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/Cameroon.pdf>.

⁵⁸ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf.

⁵⁹ *Ibid.*, Maddə 18

⁶⁰ *Ibid.*, Maddə 19

⁶¹ Peru, Fərman N°1213 *Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi* 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>.

⁶² Bax, məsələ, Sabelo Gumedze, *Perspective and Experiences on a National Level: Challenges and Opportunities for the Regulation of PMSCs*, <http://www.mdforum.ch/>.

⁶³ Cənubi Afrika, *Özəl Təhlükəsizlik Sənayesi Tənzimlənməsi Aktı n°56, 2001*, : <http://www.saflii.org/za/>

legis/consol_act/psira2001451/. Həm də bax: Tessa Diphooon, *The Diversity of the Private Military and Security Industry in Sub Saharan Africa*, Regional Conference on PMSCs, 11- 12 November 2015, Ethiopia, p. 15.

⁶⁴ PSIRA-nın rəsmi sitesinə baxın: www.psira.co.za

⁶⁵ İbid

⁶⁶ Sabelo Gumedze, *Perspective and Experiences on a National Level: Challenges and Opportunities for the Regulation of PMSCs*, <http://www.mdforum.ch/>.

⁶⁷ İbid

⁶⁸ İbid

⁶⁹ Cənubi Afrika, *Özəl Təhlükəsizlik Sənayesi Tənzimlənməsi Aktı n°56, 2001*, : http://www.saflii.org/za/legis/consol_act/psira2001451/.

⁷⁰ Peru, Fərman *N°1213 Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi* 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>.

⁷¹ Hindistan, *Özəl Təhlükəsizlik Agentlikləri (Tənzimlənməsi)Aktı, 2005*, No. 29, 23 İyun 2005, Bənd 4, : http://www.mha.nic.in/hindi/sites/upload_files/mhahindi/files/pdf/PS_Agencies_Regulation_Act2005.pdf.

⁷² Şri Lanka, *Özəl Təhlükəsizlik Agentliklərinin Tənzimlənməsi Aktı (No. 45, 1998), Bənd 4 & 5*, 22 İyul 2003, : http://www.commonlii.org/lk/legis/num_act/ropsaa45o1998449/index.html.

⁷³ Ekvador, *Kəşfiyyat və Özəl Təhlükəsizlik haqqında Qanun N° 2003/12, Rəsmi reyestrde N° 130/2003* çap olunmuşdur, Maddə 12, <https://www.supercias.gov.ec/web/privado/marco%20legal/LEY%20DE%20VIGILANCIA%20Y%20SEGURIDAD%20PRIVADA.pdf>

⁷⁴ Peru, Fərman *N°1213 Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi* 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>.

⁷⁵ Hindistan, *Özəl Təhlükəsizlik Agentlikləri (Tənzimlənməsi)Aktı, 2005*, No. 29, 23 İyun 2005, Bənd 4, http://www.mha.nic.in/hindi/sites/upload_files/mhahindi/files/pdf/PS_Agencies_Regulation_Act2005.pdf;

⁷⁶ İbid Bənd 7 və 9

⁷⁷ İbid bənd 7 və 11

⁷⁸ İbid, Bənd 10

⁷⁹ Quatemala, *Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərini Tənzimləyən Qanun, Akt No. 52/2010*, Art. 42, <http://www.oj.gob.gt/es/QueEsOJ/EstructuraOJ/UnidadesAdministrativas/CentroAnalisisDocumentacionJudicial/cds/CDs%20leyes/2010/pdfs/decretos/D052-2010.pdf>.

⁸⁰ Peru, *N°1213-li Fərman Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi* 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>.

⁸¹ Hindistan, *Özəl Təhlükəsizlik Agentlikləri (Tənzimlənməsi)Aktı, 2005*, No. 29, 23 İyun 2005, Bənd 4, http://www.mha.nic.in/hindi/sites/upload_files/mhahindi/files/pdf/PS_Agencies_Regulation_Act2005.pdf

⁸² İbid Bənd 8

⁸³ İbid Bənd 13

⁸⁴ İbid Bənd 13(4) və 14

⁸⁵ Peru, *N°1213-li Fərman Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi* 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>.

⁸⁶ Şri Lanka, *Özəl Təhlükəsizlik Agentliklərinin Tənzimlənməsi Aktı (No. 45, 1998), Bənd 4 & 5*, 22 İyul 2003, : http://www.commonlii.org/lk/legis/num_act/ropsaa45o1998449/index.html.

⁸⁷ Peru, *N°1213-li Fərman Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi* 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>

⁸⁸ Hindistan, *Özəl Təhlükəsizlik Agentlikləri (Tənzimlənməsi)Aktı, 2005*, No. 29, 23 İyun 2005, Bənd 4, http://www.mha.nic.in/hindi/sites/upload_files/mhahindi/files/pdf/PS_Agencies_Regulation_Act2005.pdf

⁸⁹ Şri Lanka, *Özəl Təhlükəsizlik Agentliklərinin Tənzimlənməsi Aktı (No. 45, 1998), Bənd 4 & 5*, 22 İyul 2003, : http://www.commonlii.org/lk/legis/num_act/ropsaa45o1998449/index.html. İbid Bənd 6

⁹⁰ İbid Bənd 6

⁹¹ Meksika, *Özəl Təhlükəsizlik Şirkətləri ilə bağlı Federal Qanun 2006, 6 İyul 2006, Maddə. 32(VII)*, <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/LFSP.pdf>. Qambiya, *Özəl Təhlükəsizlik Mühavizə Şirkətləri Aktı N°5 of 2011*, Section 11(1).

⁹² Qambiya, *Özəl Təhlükəsizlik Mühavizə Şirkətləri Aktı N°5 of 2011*, Section 11(1). Şri Lanka, *Özəl Təhlükəsizlik Agentliklərinin Tənzimlənməsi Aktı (No. 45, 1998), Bənd 4 & 5*, 22 İyul 2003, : http://www.commonlii.org/lk/legis/num_act/ropsaa45o1998449/index.html.

⁹³ Şri Lanka, *Özəl Təhlükəsizlik Agentliklərinin Tənzimlənməsi Aktı (No. 45, 1998), Bənd 4 & 5*, 22 İyul 2003, : http://www.commonlii.org/lk/legis/num_act/ropsaa45o1998449/index.html.

⁹⁴ Kameron, *2005/031 N-li Fərman G, 2 Fevral 2005, Maddə 25*, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/Cameroon.pdf>.

⁹⁵ Muzdlulardan istifadənin insan hüquqlarının pozulması vasitəsi kimi və xalqların öz müqəddəratının təyin etməsinin qarşısının alınması kimi istifadə edilməsi üzrə İşçi Qrupu, Səkkiz Asiya ölkəsində özəl təhlükəsizlik və

hərbi şirkətlərinin tənzimlənməsi üzrə Müqayisəli Analiz., 19 February 2009, A/HRC/10/14/Add.2, para 26

⁹⁶ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada: https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf.

⁹⁷ İsveçrə, Özəl Təhlükəsizlik Şirkətlərinin İstifadəsi ilə bağlı Fərman, 24 İyun 2015, Maddə 12.2, <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilati on/20150956/201510200000/124.pdf>

⁹⁸ Peru, N°1213-li Fərman Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>

⁹⁹ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf.

¹⁰⁰ İbid, Maddə 36

¹⁰¹ Laura A. Dickinson, *Outsourcing War and Peace; Preserving Public Values in a World of Privatized Foreign Affairs*, New Haven and London, Yale University Press, 2011, p.1.

¹⁰² ABŞ, federal Satınalma Qaydaları, Mart 2005, Maddə52.222-19, bax Maddə. 22.1505, <https://www.acquisition.gov/sites/default/files/current/far/pdf/FAR.pdf>.

¹⁰³ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Aktı, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf. Mürəkkəb şəraitlərdə Maddə 14 tətbiq edilə bilər. Bax: İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Aktı, 27 Sentyabr 2013 Maddə 36 və İsveçrə, Özəl Təhlükəsizlik Şirkətlərinin İstifadəsi ilə bağlı Fərman, 24 İyun 2015, Maddə 14

¹⁰⁴ Peru, N°1213-li Fərman Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>

¹⁰⁵ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf. Mürəkkəb şəraitlərdən 14.2 tətbiq ediləndir.

¹⁰⁶ İbid, Maddə 13

¹⁰⁷ Filippin, 2005N-li 1969 Aktının Yerinə Yetirilməsi üçün Qaydalar və Normalar, Qayda V, http://psm.du.edu/media/documents/national_regulations/countries/asia_pacific/philippines/philippines_rules_and_regulations_on_the_implementation_of_the_1969_act_2005-english.pdf.

¹⁰⁸ Meksika, 2006-cı il Özəl Təhlükəsizlik üzrə Federal Qanun, 6 İyul 2006, Maddə 32, <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/LFSP.pdf>.

¹⁰⁹ İbid, Maddə 32(x)

¹¹⁰ İbid, maddə 33

¹¹¹ Macarıstan, Polis xidməti üzrə, şəxsi və mülkiyyət mühavizəsi fəaliyyətləri və özəl təhqiqatlar üzrə Daxili İşlər Nazirliyinin 68/2012 N-li Sərəncamı. Maddə 2 & 3. Bax: Muzdlulardan istifadənin insan hüquqlarının pozulması vasitəsi kimi və xalqların öz müqəddəratının təyin etməsinin qarşısının alınması kimi istifadə edilməsi üzrə İşçi Qrupu, *Europe Study*, s. 10

¹¹² Burkina Faso, *Decree No. 2009-343/PRES/PM/SECU/ DEF/MAT/MJ/ME/MTSS*, 19 June 2009, Art. 5, http://www.geneva-academy.ch/RULAC/pdf_state/PMSC.pdf.

¹¹³ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Aktı, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf.

¹¹⁴ Peru, N°1213-li Fərman Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>

¹¹⁵ İbid, Maddə 36.2

¹¹⁶ Direktiv N°1, 2015, SUCAMEC, Özəl Təhlükəsizlik Agentlərinin Sonrakı Təhsili üçün Yeni Tədris Planının Qurulması, Fəsil II, <http://www.sucamec.gob.pe/web/index.php/descargas/finish/6-seguridad/592-plan-de-estudios-de-formacion-basica-y-perfeccionamiento-para-agentes-de-seguridad-privada>

¹¹⁷ İbid, Fəsil 6

¹¹⁸ Bax: Solomon Wilson Kirunda, Uqandada Özəl və Dövlət Təhlükəsizlik xidmətləri, Sabelo Gumedze (Red.), *Afrikada Özəl Təhlükəsizlik Sektoru, Ölkələr Külliyyatı*, Monograf No. 146, İyul 2008, <https://www.issafrica.org/chapter-one-private-and-public-security-in-uganda-solomon-wilson-kirunda>.

¹¹⁹ BMT İnsan Hüquqları Ali Komissarı, Hüquq Mühavizə Təşkilatları tərəfindən Güc və Odlu Silah işlətməyin Əsas Prinsipləri aşağıda verilir: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/UseOfForceAndFirearms.aspx>.

¹²⁰ Məsələn, Maddə 19 bildirir: "Hökumət və hüquq mühavizə agentlikləri, bütün hüquq mühavizə işçilərinə təlimlər keçirilməsini təmin etməlidir və onların güc işlətmək sahəsində uyğun qabiliyyət standartlarına uyğun olub –olmadıqları yoxlanılmalıdır. Odlu silah daşımaq tələb olunan hüquq mühavizə işçiləri bu silahları ancaq onların istifadəsi üzrə xüsusi təlim

keçəndən sonra daşıya bilərlər. Bu cür imkan ÖHTŞ-nin şəxsi heyətinin təlimi üçün də yaxşı praktika ola bilər.

¹²¹ Çin, Tam ştatlı Mühavizəçilər və Müşaiyyətçilərin Silah İşlətməsini İdarə Edən Normalar, 2002, 356N-li Cin Xalq Respublikasının Dövlət Şurası tərəfindən verilən Fərmanlar qüvvəyə minmişdir. 27 İyul 2002, http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Law/2007-12/14/content_1384251.htm. Bax: Muzdlulardan istifadənin insan hüquqlarının pozulması vasitəsi kimi və xalqların öz müqəddəratının təyin etməsinin qarşısının alınması kimi istifadə edilməsi üzrə İşçi Qrupu, Səkkiz Asiya ölkəsində özəl təhlükəsizlik və hərbi şirkətlərinin tənzimlənməsi üzrə Müqayisəli Analiz, s. 18

¹²² Panama, Prezident Fərmanı No. 21,31 Yanvar 1992, *Özəl Təhlükəsizlik Agentliklərinin Funksiyalarının İdarə Edilməsi*, Maddə. 13, <http://panama.justia.com/federales/decretos-ejecutivos/21-de-1992-may-18-1992/gdoc/>.

¹²³ Peru, N°1213-li Fərman *Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərinin Tənzimlənməsi* 24 Sentyabr 2015, Maddə. 3, <http://www.elperuano.com.pe/NormasElperuano/2015/09/24/1291565-3.html>

¹²⁴ El Salvador, *Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Qanun*, Akt No. 227/2000, Maddə 16, http://psm.du.edu/media/documents/national_regulations/countries/americas/el_salvador/el_salvador_law_on_psc_2000.pdf.

¹²⁵ Bax: Muzdlulardan istifadənin insan hüquqlarının pozulması vasitəsi kimi və xalqların öz müqəddəratının təyin etməsinin qarşısının alınması kimi istifadə edilməsi üzrə İşçi Qrupu *Mərkəzi Amerika, Kuba və Meksikada Özəl Təhlükəsizlik xidmətləri üzrə ölkə qanunvericiliyi* s. 18.

¹²⁶ Kamerun, 2005/031 N-li Fərman G, 2 Fevral 2005, Maddə 25, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/Cameroon.pdf>.

¹²⁷ Filippin, 2005N-li 1969 Aktının Yerinə Yetirilməsi üçün Qaydalar və Normalar, Qayda V, http://psm.du.edu/media/documents/national_regulations/countries/asia_pacific/philippines/philippines_rules_and_regulations_on_the_implementation_of_the_1969_act_2005-english.pdf.

¹²⁸ Bax: Hin-Yan Liu, *Law's Impunity, Responsibility and the Modern Private Military Company*, 2015.

¹²⁹ Laura A. Dickinson, *Outsourcing War and Peace; Preserving Public Values in a World of Privatized Foreign Affairs*, New Haven and London, Yale University Press, 2011, p.18

¹³⁰ Şri Lanka, *Özəl Təhlükəsizlik Agentliklərinin Tənzimlənməsi Aktı* (No. 45, 1998), Bənd 4 & 5, 22 İyul 2003, http://www.commonlii.org/lk/legis/num_act/ropsaa45o1998449/index.html.

¹³¹ Malayziya, Akt 27, 1971 *Özəl Agentliklər Aktı 1*, Yanvar 2006-ya qədər qəbul edilmiş bütün düzəlişləri özündə birləşdirir 16-cı Bənd buradadır: http://psm.du.edu/media/documents/national_regulations/countries/asia_pacific/malaysia/malaysia_private_agency_act_1971-english.pdf

¹³² İbid Bənd 14

¹³³ Çin, Dövlət Şurası Əmri No. 564, *Təhlükəsizlik və Mühavizə Xidmətlərinin İdarəetməsinin Tənzimlənməsi*, 13 Okt 2009, Maddə. 27, <http://www.lawinfochina.com/display.aspx?lib=law&id=7779&CGid>, Həmçinin bax: Muzdlulardan istifadənin insan hüquqlarının pozulması vasitəsi kimi və xalqların öz müqəddəratının təyin etməsinin qarşısının alınması kimi istifadə edilməsi üzrə İşçi Qrupu, Səkkiz Asiya ölkəsində özəl təhlükəsizlik və hərbi şirkətlərinin tənzimlənməsi üzrə Müqayisəli Analiz., s.23,24

¹³⁴ Sinqapur, *Özəl Təhlükəsizlik sənayesi Qanunu* No. 26/2007, 27 Avqust 2007, Bənd 16(4), <http://statutes.agc.gov.sg/aol/search/display/view.w3p?page=0;query=DocId%3A%22f8cb1589-9332-4ec2-b651-26ddc20f1dae%22%20Statu%3Apubli%20Dep%3A0%20%20TransactionTime%3A%2225%2F07%2F2015%22;rec=0>.

¹³⁵ Quatemala, *Özəl Təhlükəsizlik Xidmətlərini Tənzimləyən Qanun*, Akt No. 52/2010, Art. 42, <http://www.oj.gob.gt/es/QueEsOJ/EstructuraOJ/UnidadesAdministrativas/CentroAnalisisDocumentacionJudicial/cds/CDs%20leyes/2010/pdfs/decretos/D052-2010.pdf>.

¹³⁶ Burkina Faso, *Decree No. 2009-343/PRES/PM/SECU/DEF/MAT/MJ/ME/MTSS*, 19 June 2009, Art. 5, http://www.geneva-academy.ch/RULAC/pdf_state/PMSC.pdf.

¹³⁷ İsveçrə, Xaricdə Göstərilən Özəl Təhlükəsizlik Xidmətləri haqqında Federal Akt, 27 Sentyabr 2013, Maddə 2 burada https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/sicherheitspolitik/Bundesgesetz-ueber-die-im-Ausland-erbrachten-privaten-Sicherheitsdienstleistungen-BPS_EN.pdf.

¹³⁸ Benjamin S. Buckland & Anna Marie Burdzy, *Progress and Opportunities: Challenges and Recommendations for Montreux Document Participants*, second edition, DCAF, 2015, 54.

¹³⁹ Bax: Beynəlxalq İnsan hüquqları Qanununun kobud şəkildə pozulması nəticəsində və Beynəlxalq Humanitar Qanunun Ciddi şəkildə pozulması nəticəsində zərər çəkənlərin Vəsait və Kompensasiya hüququ haqqında BMT Əsas Prinsipləri : <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx>.

¹⁴⁰ Filippin, 2005N-li 1969 Aktının Yerinə Yetirilməsi üçün Qaydalar və Normalar, Qayda V, http://psm.du.edu/media/documents/national_regulations/countries/asia_pacific/philippines/philippines_rules_and_regulations_on_the_implementation_of_the_1969_act_2005-english.pdf.